

54056

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

İLETİŞİMİN KİTLESEL ETKİSİ BAĞLAMINDA
TÜRKİYE'DE BASININ DİNE BAKIŞI

-1990-1994 Yılları Arasında Yayınlanan Nokta Dergileri Örneği-

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Ulviye EZERBOLATOĞLU

Danışman
Yrd. Doç Dr. Erkan PERŞEMBE

Samsun
Şubat-1996

Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

İşbu çalışma, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında
YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: ...*E. Sankirli*
Prof. Dr. Ekrem Sarıcaoğlu

Üye: ...*[Signature]*
Yrd. Doç. Dr. Erhan Korseme

Üye: ...*[Signature]*
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Kaya

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

28.03.1996
Prof. Dr. *[Signature]*
KABULUT
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
1973

İÇİNDEKİLER

	SAYFA NO
GİRİŞ	1
A. İLETİŞİM VE TOPLUMSAL YÖNLENDİRME	2
B. TÜRKİYE ÖRNEĞİ.....	4
C. YÖNTEM	4
I. İSLÂMÇILIK	6
A. DOĞUŞU	6
B. GÖRÜŞLERİ	7
C. CUMHURİYET SONRASI İSLAM	11
II. TÜRK BASININDA DİN	17
A. İLETİŞİM VE KİTLESEL ETKİSİ	17
B. TÜRK BASININ DOĞUŞU	18
C. BASININ DİNE BAKIŞI	20
III. NOKTA DERGİSİNDE DİN	25
A. DEVLET-DİN İLİŞKİSİ	26
1. Devlet-Din İlişkisi ve Lâiklik	26
2. "İslâmî Kadrolaşma" Tartışmaları	36
B. ŞİDDET OLAYLARI VE İSLÂMÇILAR	42
C. DİNİ EĞİTİM VE ÖĞRETİM TARTIŞMALARI	49
1. Zorunlu Din Dersleri ve Arapça	49

2. Eğitim ve Öğretim Materyallerine İslâmî İçerik	
Kazandırma Çabaları	55
D. İSLÂMÎ SÖYLEM SAHİBİ KİŞİ, GRUP, CEMAAT VE	
KURULUŞLAR.....	58
1. Marjinaller	59
2. Kuruluşlar	64
3. Genel Olarak Cemaatler	70
E. KADIN VE AİLE TARTIŞMALARI	72
F. MÜSLÜMAN AYDIN	79
IV. SONUÇ	85
BİBLİYOGRAFYA.....	87 -81

KISALTMALAR

M.Ü.İFAV Yay.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
TDK	: Türk Dil Kurumu
BFS Yay.	: Bilim Felsefe Sanat Yayınları
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.d.	: adı geçen dergi
a.g.m.	: adı geçen makale
der.	: derleyen
çev.	: çeviren
bkz.	: bakınız
C	: Cilt
vd.	: ve devamı

ÖNSÖZ

Sadece Türkiye'de değil, bütün dünyada insanların "kutsal"a, dine yöneldikleri tartışmaları sosyolojik ve siyasal alanda yapılan birçok araştırmaya konu olmuştur. Bu yönelişin Türkiye'de "İslâmî gelişme" olarak nitelendirildiği görülmektedir.

İslâmî gelişme, genellikle 1970'lerde Avrupa'dan başlayıp bütün dünyayı etkileyen ve Doğu Avrupa ile eski Sovyetler Birliği'nde komünist rejimlerin çöküşünü beraberinde getiren küresel demokratikleşme dalgalarına dayandırılmakta ya da bir nevi sistem patolojisi olarak düşünülmektedir. Bu anlamda dinselleşme, özellikle müslüman ülkelerde, var olan bir krizin sonucu olarak ele alınmakta, bir başka bağlamda da fanatik grupların çağdaşlığa bir tepkisi olarak görülmektedir. Bütün bunlar İslâm'ın yerleşik düzen ve değerler karşısında müntesiplerinin takınacağı tavırlarla birlikte kaygıyla ve merakla izlendiğini göstermektedir.

Türkiye'de özellikle 1980'li yıllardan bu yana hız kazandıği söylenen İslâmî gelişme üzerinde yapılmış oldukça fazla sayıda inceleme ve araştırma bulunmasına rağmen, bu gelişme olgusu karşısında İslâmî söylem sahibi olmayan kişi ve grupların tavırlarını belirlemeye yönelik yeterli araştırmanın olmadığı görülmüştür. Özellikle basının dinî gelişme karşısında takındığı tavrı anlamaya yönelik araştırmalar oldukça azdır. Halbuki bu tür araştırmaların toplumsal yargının oluşmasında oldukça işlevsel olan basının, bu işlevini yerine getirirken kendini yanlış siyasî ve kültürel söylemlerden soyutlayıp soyutlayamadığını anlamak açısından önemi açıktır.

Bu araştırma İslâmî gelişme karşısında Türk basınının yaklaşımını *Nokta Dergisi*'nden hareketle anlamaya yönelik olarak yapılan bir içerik çözümleme çalışmasıdır.

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde yardımcı olan herkese özellikle de danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Erkan PERŞEMBE'ye teşekkürlerimi bir borç bilirim.

GİRİŞ

Toplum, bir kurumlaşmış davranış biçimleri bütünü ya da sistemidir. Kurumlaşmış toplumsal davranış biçimleriyle, uzun zaman ve mekan dilimleri içinde durmadan tekrarlanan -ya da modern toplumsal kuramın diliyle sosyal olarak üretilen- davranış ve inanç biçimleri kastedilmektedir. Toplumsal hayatın temel ve vazgeçilmez bir unsuru olarak dil, bu kurumlaşmış etkinliğe ya da kuruma mükemmel bir örnek oluşturmaktadır. Bireyler olarak yaratmadığımız dilleri, yaratıcı bir biçimde konuşuruz.¹

19. asırda gelişmeye başlayan 20. asırda çağdaş sosyoloji veya yeni sosyoloji adını alan sosyolojinin geçirdiği evreler içinde metod ve hatta ilgilendiği alanlarda değişiklikler olmuştur. Klasik sosyolojide sosyal şuur, gereğinden fazla büyütülerek tarihin hükmü altında zoraki ircacı durumunda görülmüştür. Bir çeşit toplum kaderciliği düşüncesi hakim olmuş, formel bir sosyoloji olarak ansiklopedik karakter taşımıştır. Aynı zamanda şekilci ve doktriner olarak da nitelendirilmiştir.²

Çağdaş sosyolojide ise değişme statik olarak değil, dinamik olarak ele alınır. Değişmenin niçininden ziyade nasıl olduğunu ve değişen olayları inceler. Sosyal değişmeyi, matematik bir zaman içinde ve eşitlik gösteren değişme seyri olarak tasarlamaz.³ Giddens'in ifadesiyle sosyoloji, yapısı gereği kendi içinde çelişkili bir uğraş alanıdır. Ona bu niteliği kazandıran da kendi özündeki ardı arkası kesilmeyen tartışmalardır.⁴

Sosyoloji tarihi ile ilgili çalışmalar bize sosyolojide, özellikle de din sosyolojisinde büyük çapta zihniyet değişikliği olduğunu göstermektedir. Doktriner, tek faktörcü, teorik sosyoloji anlayışı terkedildiği gibi, bütün farklılıkları silerek hepsini bir kabul eden, mücerred bir din kelimesinde bütün dinleri birleştirmeye çalışan bir din sosyolojisi tezi de geride kalmıştır.⁵

Sosyolojinin bölgesel ve kültürel farklılıklara göre değişkenlik gösteren gerçeklikleri vardır. Araştırma alanı olarak seçilen herhangi bir sosyal grup ya da olgu, içinde şekillendiği sosyo-ekonomik ve kültürel şartlar dikkate alınarak incelenmektedir.

¹ Anthony Giddens, Sosyoloji (çev. Ruhi Esengün, İsmail Öğretir), İhtar Yayıncılık, İstanbul 1993, s.18 vd.

² Yümnü Sezen, Sosyolojide ve Din Sosyolojisinde Temel Bilgiler ve Tartışmalar, M.Ü. İFAV Yay. İstanbul 1990, s.154

³ a.g.e., s.155

⁴ A. Giddens, a.g.e., s.13

⁵ Y. Sezen, a.g.e., s.10

A. İLETİŞİM VE TOPLUMSAL YÖNLENDİRME

İletişim araçlarının kitleselleşmesi ile birlikte medya -toplum-birey ilişkilerini esas alan araştırmalar çoğalmaya başlamıştır. Fred Fejes'e göre son otuz yılın araştırma yaklaşımlarını, iletişim araştırmalarının başlıca odağı olan medya etkileri oluşturmaktadır.⁶ İletişim sürecine dayanan bir kültür ve bu toplum anlayışının mevcut olmasından ötürü iletişim kavramı, öncelikli bir teorik sorun ve demokratik bir toplumun başarısının bir ölçütü haline gelmiştir.

Teknolojinin, buna bağlı olarak da iletişim araçlarının hızlı büyümesi ve toplumsal hayata doğrudan etkisi, gelişmiş toplumlara örnek olarak gösterilen Amerika Birleşik Devletleri'nde bile bilim adamlarını endişelendirmiştir. Dewey, büyük toplumu yaratan makina çağının bir küçük cemaat yaratmaksızın, önceki zamanların küçük cemaatlerini işgâl etmesinden ve küçük cemaatleri kısmen dağıtmasından şikayet etmekteydi.⁷

Henüz 1900'lü yılların başlarında bile basının rolüne duyulan ilgi yaygınlaşmış ve bu ilgi gazetecilik eğitiminden basın ahlâkına ve basının kapsadığı haberlerin etkilerine dek uzanan makaleler için önemli bir forum olarak hizmet eden Amerikan Journal of Sociology dergisinde yansıtılmış, yıllar önce yayımlanmış olmalarına rağmen medyanın eleştirisine yapılan bu katkılar, günümüz okuyucularına sorunun evrenselliğini ve son otuz yıl boyunca iletişim sürecinin işleyişlerini anlamak uğrunda ortaya konmuş devasa uğraşlara rağmen, hâlâ çözümlenmemiş sorunların sayısını anımsatmaktadır.⁸

İletişim, dolayısıyla basının toplumun şuuraltına etkileri, genellikle kullandığı dil/üslûp aracılığıyla olmaktadır. Kişinin düşünce dünyası üzerindeki etkili olan dili, bir araç olarak kullanan şüphesiz yalnızca basın değildir. Aile Kurumu da doğal olarak dilin esaslı bir rol oynadığı kültürel sermayenin toplumsal dağıtımında oldukça önemli bir rol oynamaktadır.⁹

İletişim, herhangi bir anlamlı katılımın gerekli olduğunu öneren müşterek bir kültür, bir hayat alanı karşısında müzakereye girme süreci haline gelir. Aslında kültür, toplum ve birey; içerisinde iletişim eyleminin kültürel bilgiyi yeniden

⁶ Fred Fejes, "*Eleştirel Kitle İletişim Araştırması ve Medya Etkileri*", *Medya İktidar, İdeoloji* (der. ve çev. Mehmet Küçük), Ark Yayınları, Ankara 1994, s.251

⁷ Hanno Hardt, "*Eleştirel'in Geri Dönüşü ve Radikal Muhalefetin Meydan Okuyuşu*" *Medya İktidar, İdeoloji* (der. ve çev. Mehmet Küçük), Ark Yayınları, Ankara 1994, s.4

⁸ a.g.e., s.7

⁹ Stuart Hall, "*İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulmanın Geri Dönüşü*", *Medya, İktidar, İdeoloji*, Ark Yayınları, Ankara 1994, s.89

üretmeye, bireyleri bütünleştirmeye ve kişilikleri şekillendirmeye hizmet ettiği hayat alanının yapısal bileşenleridir. Habermas'a göre kültür; iletişimdeki katılımcıların dünya hakkındaki yorumlarını aldıkları bilgi deposudur. Toplum; katılımcıların toplumsal gruplara üyeliklerini emniyete aldıkları ve dayanışmalarını onayladıkları meşrû düzeni temsil eder. Kişilik ise, bir özneyi kendi kimliğini korurken anlama süreçlerine katılmaya muktedir kılan ehliyetlere gönderme yapar.¹⁰

Medyanın, bağımsız ve tarafsız olması ilkesi, izleyicilere olaylar hakkında doğru bilgilenme imkanı sağlarken bunun ihlâl edilmesi, izleyicinin istenilen yöne eğilimli olması sonucunu doğurmaktadır. Gelişmiş toplumlarda genel olarak medyalar, doğrudan devlet tarafından örgütlenmezler. Fakat medyanın yönetici sınıf ittifaklarıyla dolaylı olarak bile ilişkili olması, bizzat devlet aygıtlarının karakteristiklerinden bazılarını sahip olması anlamına gelmektedir. İletişimciler bakımından tek bir sınıfın hizmetine yönelme ya da bu yöndeki bir önyargı durumu, derhal medyanın meşruluk temelini tahrip edecektir.¹¹

Siyasal alana bakıldığında yayıncılık burada, üzerinde sistemin öbür bölümlerinin oluşturulduğu parlamenter demokrasi ve demokratik tartışma biçimlerini dikkate değer bir kesinlikle yeniden üretir. Öyleyse bu koşullarda medyanın yerine getirdiği ideolojik iş, düzenli ve alışıldık bir şekilde, söylemi başat ideolojiler içindeki ana konulardan birini ya da öbürünü dolaysız olarak desteklemek için altüst etmeye dayanmaz; konuların hareket ettikleri ve üzerine mücâdeleye girdikleri yapılanmış ideolojik alanı donatmaya ve alttanalta desteklemeye dayanır. Bunu yaparken de sınırları, tahakküm içinde yapılanmış bir alan oluşturmaktadır. Sözelimi sistemin gerçekliğinin parçaları olan kimi boyutların, grupların, yorumların ve konuların aşırılıkçı, irrasyonel, anlamsız, ütopyacı, pratik olmadığı gerekçeleriyle düzenli olarak muhakeme dışında tutarak dışlar.¹²

İktidar; çeşitli söylem türleri içerikleri ve stillerine farklı erişme derecelerine sahip olunması yoluyla dolaysız olarak uygulanır ve dışa vurulur. İktidar-söylem eklenmesinin üretim tarzı olan "sembolik sermaye"nin denetlenmesi genellikle gazeteciler, yazarlar, sanatçılar gibi seçkin gruplar tarafından yapılır. Bunlar kamusal tartışmanın gündemlerini oluşturabilirler, hangi başlığın anlamlı olduğuna

¹⁰ H. Hardt, a.g.m., s.33

¹¹ Stuarth Hall, "*Kültür, Medya ve İdeolojik Etki*", *Medya İktidar, İdeoloji*, Ark Yayınları Ankara 1994, s.206

¹² a.g.m., s.207

karar verebilirler, enformasyonun miktarına ve tipine, özellikle de kimin kamusal olarak ve hangi tarzda tarif edilebileceğine dair düzenlemeler yapabilirler.¹³

B) TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Yukarıda verilen, genel olarak iletişimin kitlesel etkiyi nasıl başardığına dair araştırma ve tezler, basının toplumsal öneminin hayati bir önem taşıdığını teyit etmektedir. Yanlı ve taraf olan bir basının semboller ve nitelendirmelerle toplumda önyargılar oluşturabilme gücüne sahip olduğu görülmektedir ve Türkiye basınında da bu böyledir.

Geçmiş ve toplumsal dokusu büyük oranda dine, yani İslâm'a dayanan bir toplumda şüphesiz dine ve dindarlığa yönelik araştırmalar büyük önem taşıyacaktır. Türkiye, dinî etkiyi toplumsal yapıda canlandırmak isteyenlerle buna direnenlerin mücadelesine sahne olmuştur. Toplumda elit bir tabaka olarak kabul gören gazeteciler, zaman zaman bu mücadelenin baş kahramanları olmuşlardır.

Bilindiği gibi Nokta Dergisi Türk basınında habercilik anlayışı açısından önemli bir yere sahiptir. Ciddi bir haber dergisi olan Nokta örneğinden hareketle Türkiye'de basının İslâma yaklaşımı araştırılmıştır. 1990-1994 yılları arasında yayınlanan Nokta Dergileri özellikle seçilmiştir. Çünkü basının kendisinin de kabul ettiği gibi, gelişme gösterdiği söylenen İslâmî kesime karşı 1980'li yıllarda duyulan endişe ve kararsızlık, 1990'lı yıllara gelindiğinde yerini güvenli bir araştırma psikolojisine bırakmıştır. Bunda İslâmî kesimin homojen bir yapıya sahip olmadıklarının ve sivil toplum tartışmalarının önemli bir rolü olmuştur.

C) YÖNTEM

Araştırma, belgesel taramanın bir çeşidi olan içerik çözümleme metoduyla yapılmıştır. Bilindiği gibi içerik çözümleme tüm toplumbilimsel araştırmalarda kullanılan bir yöntemdir. Sözkonusu dergilerdeki dine ait haber yazıların seçimi yapılarak ana başlıklar altında tasnif edilmişlerdir. Aynı konunun farklı sayılarda farklı incelenmeleri, müslüman kesim için kullanılan isimlendirmeler, sahip olunan görüşlerin haberlere yansımaları değerlendirilmede dikkat edilen önemli noktalardandır.

¹³ Teun A. Van Dijk, Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları, Medya İktidar, İdeoloji, Ark Yayınları Ankara 1994, s.276

Birinci bölümde Türkiye'de islâmcılık düşüncesinin Osmanlı'dan bu yana, yakın tarihimiz de dikkate alınarak günümüze nasıl geldiği kısaca anlatılmış ve böylece konu için bir arkaplan oluşturulmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde basın ve kitlesel etkisi teorileri ile birlikte Türk basınının dine bakışı ana hatlarıyla verilmiş, üçüncü bölümde bu bakışın Nokta Dergisi örneğinde nasıl olduğu tesbit edilmeye çalışılmıştır.

Elde edilen bulgular ve tesbitler sonuç bölümünde kısaca anlatılmıştır.



I. İSLÂMÇILIK

İslâmcılık akımı, II. Meşrûtiyetin düşüncesine hâkim siyasal ve ideolojik akımların muhakkak ki en tesirli ve kuvvetlisi olmuştur. Bu cereyan ideolojiktir; çünkü müesseseler kuracak bir fikir ve inanç sistemi olduğunu iddia, gerçekleşmek için de sosyal bir hareketi davet etmektedir. Siyasaldır; çünkü topluluğu, yani Osmanlı Devleti'ni blok halinde muhafaza ve bütünlüğünü sürdürmek için de onu belli bir amaca yöneltmek istemektedir.

İslâmcı akım savunduğu fikirleri, eski bir maziden olmaktadır. Bu mazi, vahşet ve medeniyet halindeki bir kavmin dünyanın en yüce imparatorluklarından biri haline yükselmesini sağlamış olan İslâm medeniyetidir.¹

A) DOĞUŞU

Osmanlı İmparatorluğu'nda ordunun ıslahı, Batı tekniğinin kabulü, teknikle doğrudan doğruya ilgili Batı ilminin öğretilmesi gibi reformlarla başlayan batılılaşma hareketi, Tanzimat Fermanı ile genel bir sosyal-hukûkî reform şeklini almıştı.

Tanzimat hareketi, hatta onun sonuçları, yalnız idarecilerin duydukları bir ihtiyacın eseri ya da doğrudan doğruya milletin hamlesi değildir. Büyük bir nisbette dıştan gelen siyâsi-iktisâdî vakaların baskı eseri olarak meydana gelmiştir.² Tanzimatla birlikte sarayın, konağın, evin batılılaşması, Batı giyim ve kuşamının, görüşme ve yaşama tarzının eski âdetler arasına yavaş yavaş sokulmaya başlaması, Tanzimat'tan sonra gelen devirde düşünce ikiliğinin bu alanlarda da hâkim olduğunu göstermektedir.³

¹ Tarık Z. Tunaya, İslâmcılık Akımı, Simavi Yayınları, 1991, s.15

² Hilmi Z. Ülken, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Ülken Yayınları, İstanbul 1994 (4.Basım), s. 40

³ a.g.e., s.42

Bu dönemde yeniliğe (batıcılığa) hemen ayak uydurma isteği duyanlarla, yeniliğe karşı çıkıp geleneği muhafaza etme düşüncesini taşıyanlar iki farklı düşünce dünyasına ayrılmışlardır. Bununla birlikte birçok kafalarda da iki dünya çatışmaksızın yanyana, fakat sentezsiz yaşamıştır. Bütün Tanzimatçılarda az çok görülen, aynı zamanda hem yeni hem eski, hem şarklı hem garplı olmak vasfı, yalnız pek sayılı bir aydın zümreye mahsustu. Fakat II. Meşrûtiyet döneminin alabildiğine basın özgürlüğü havası içinde, Batı eğitimi alan ve Beyoğlu çevresi ile temasta olanlarla halk kitleleri arasındaki ayrılık gerginliğe dönüşmüştür. Zıt dünya görüşleri çatışkan iki ideoloji olmuş, bunlara bir de Yeni Osmanlılar zamanında tohumları atılan Türkçülük cereyanı da katılmıştır. Böylece İslâmcılık, Avrupacılık ve Türkçülük cereyanları doğmuştur.⁴ Bir başka deyişle İslâmcılık II. Meşrûtiyet ile başlamamıştır. Daha önce de II. Meşrûtiyet'in bunaltıcı yıllarına kadar İslâmcı kurtuluş teklifleri daima öne sürülmüştür. Fakat gerçek ve mütecânis bir fikir akımı haline bu devrede gelmiştir. Meşrûtiyet'in dinamik hayatı içinde bir siyâsî kuvvet olmuştur.⁵

Önderleri arasında tarihçi ve devlet adamı Cevdet Paşa'yı ve Şirvanizâde Rüşdü Paşa'yı saymak mümkündür. Hareketin kuramcılarının olduğunu söylemek mümkün değildir.⁶

B) GÖRÜŞLERİ

İslâmcıların fikirlerinin odak noktası, Osmanlıların Tanzimat'la birlikte kültür benliklerini kaybetmeye başlamalarıydı. Tanzimatın gizli olarak inkâr ettiği şeriatın değerlerini tekrar Osmanlı toplumuna getirmektir.⁷

⁴ a.g.e., s.200

⁵ Tarık Z. Tunaya, a.g.e., s.31

⁶ Şerif Mardin, Türk Modernleşmesi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s.92

⁷ a.g.e., s.93

İslâmcı akım batılılaşmayı bir kimlik sorunu olarak da değerlendirmiştir, çünkü, "Batı uygarlığı, Hıristiyan uygarlığıdır, halbuki biz İslam uygarlığındanız. İslâmcılık sadece bir din değil, bir uygarlıktır." düşüncesine dayanmaktadırlar.⁸

İslâmcılar doktrinal çalışmalarının yanı sıra fikirlerini geniş halk kitlelerine de indirmişlerdir. Bunu yazılarıyla ve vaazlarıyla yapmışlardır.⁹

Ana hatlarıyla İslamcılarının görüşleri şunlardır:

1- İslâmcı cephe mensupları, Osmanlı Devleti'nin Batılılara benzemek yoluyla herşeyi feda ettiğini, gerçekte benliğinden ve geleneklerinden uzaklaştığını, aslına benzemez, şekilsiz bir hale geldiğini söylemektedirler.¹⁰

2- "İslâmiyet mâni-i terakki değildir." Bu görüş, İslâm'ın sosyal prensiplerle bağdaşamayacağını, derin bir tevekkül ve kadere iman gibi bir prensibinin bulunduğunu ve o dönemin dünyasında yükselmek ve medenileşmek isteyen devletlerin İslâm esaslarını devlet idarelerinden ayırma yoluna gitmeleri gibi eleştirilere cevap mahiyetinde geliştirilmiştir.¹¹

3. "İslâm âmir-i terakkîdir." Bizzat Peygamber en faal ve çalışkan bir insan örneği olmuştur. Başka dinlerle karşılaştırıldığında müslümanlık kadar idâri, siyasî ve ahlâkî esaslara dayanan bir başka din görülemeyecektir. Tam anlamıyla sosyal bir din olan müslümanlık halka müracaat, hürriyet, adâlet, eşitlik, kardeşlik, rûhâniliğe ve baskıya yer vermemesi, istibdat ve zulme karşı koyma gibi sosyal ve siyasal prensipleri içermektedir ve çağdaş medeniyet seviyesinde bir devlet ve hayat vücûda getirmek kabiliyetine, kudretine sahiptir. Sadece fertler arasında değil; zümreler, kavimler, millet ve devletlerarası kardeşliği, uluslararası barış projelerinden daha iyi başarmış ve gerçekleştirmiştir.¹²

⁸ Ali Yaşar Sarıbay, Türkiye'de Modernleşme Din ve Parti Politikası, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1985, s.60

⁹ Tarık Z. Tunaya, a.g.e., s.99

¹⁰ a.g.e., s.21

¹¹ a.g.e., s.26

¹² a.g.e., s.28

İslâmcıların birçok görüşlerini, II. Meşrûtiyet'in hürriyet havası içinde karşı karşıya geldiği diğer düşünce akımları olan Batıcılık ve Türkçülükle çatışmalarından anlamak mümkündür. Tunaya'ya göre İslâmcılık, Batıcılık ve Türkçülük akımları arasındaki canlı polemiklerde, taraflar birbirlerinin noksanlarını bulmaya çalışırken kendi eksikliklerini de tamamlamaya, düşünce ve gayelerine, usullerine daha fazla açıklık vermeye çalışmışlardır.¹³

İslâmcıların Batıcılar ile mücadelelerinin fikrî temelini Doğu-Batı mukayesesi oluşturmaktaydı. Belli sebepler İslâm âlemini zayıflatmış, kalkınacağı zaman da karşısında büyük bir teknik ve medeniyet devi, Avrupa'yı bulmuştur. Bu yönüyle İslâm teknik bakımdan Batı'ya muhtaçtır. Fakat inancı, ahlâkı, ruhu kendisinin olmak şartıyla.¹⁴ İslâm'ın mazisinden kuvvet alan ahlâkı, sosyolojisi ve siyâset prensipleri, onun yükselmesi için 20. yüzyılda lüzumlu şartları muhtevidir. O kadar ki Batı bu bakımdan geridir bile. Nitekim İslâm'ın halk oyuna değer veren hükûmet sistemi asırlarca evvel teessüs etmişti. Batı ona nazaran bu yolda çok geç kalmıştır. Batının asıl zayıf tarafı maneviyatı ve ahlâkıdır. İslâm, mâneviyat alanında Batı'dan alınacak bir yeniliğe muhtaç değildir.¹⁵

İslâmcıların böylesi bir Doğu-Batı mukayesesine Batıcılardan şiddetli eleştiriler gelmiştir. Sözelimi İçtihad dergisinden, o dönemin Batıcılarının lideri olarak görülen Dr. Abdullah Cevdet, tesettür ve teaddüd-i zevcât konularını da ele alarak "taassup ve softalık"ı şiddetle eleştirmiştir. Abdullah Cevdet müslümanların geri kalış ve İmparatorluğun çöküş nedenleri olarak peçe, çok eşlilik gibi kuralları ve "dejenere gelenekleri" sorumlu tutmaktaydı.¹⁶ Avrupa ahlâkı İslâm'a nazaran hiç de geri değildi. İslâmda reform, dinde rasyonalizm gerekiyordu.

¹³ a.g.e., s.74

¹⁴ Hilmi Z. Ülken, a.g.e., s.202

¹⁵ Tarık Z. Tunaya, a.g.e., s.75

¹⁶ Nilüfer Göle, Modern Mahrem, Metis Yayınları, İstanbul 1994 (5. Basım), s.26

Bunun üzerine İslâmcılar, hatta Türkçüler de harekete geçmişler, gelen tepkiler üzerine İctihad kapatılmış ve Abdullah Cevdet hakkında dâvâ açılmıştır. Olaylar canlı ve şiddetli kalem savaşlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır.¹⁷

İslâmcılar Türkçülerle de çatışma hâli yaşamışlar, Türkçüleri kavmiyetçilik ve İslâm âlemine tefrika ve nifak sokmakla suçlamışlardır. İslâmcılara göre İslâm'ın emrettiği milliyet, üstün din kardeşliği fikri ile bağdaşmaz sayılmıştır. Dinin reddettiği kavmiyet ve milliyet iddiaları uygulanmak istendiği içindir ki ortaya ilâhi cezâlar ve müeyyideler hâlinde siyâsî felâketler çıkmıştır: İmparatorluk parçalanmıştır, İslâm âlemi gerilik hâlinindedir, yenilgiden yenilgiye uğramaktadır. Özellikle Babanzâde Ahmet Nâim, kavmiyetçiliğin İslâm tarafından reddedildiğini, buna rağmen bu iddiada bulunanların isyancı olduklarını vurgulamıştır. O'na göre İslâm dünyası felâketler içinde iken Türk dünyasına ağlanamaz. Aynı tavsiyeyi Arap milliyetçilerine de yapmaktadır.¹⁸

İslâmcılarla birlikte diğer ideolojiler, buldukları dönemlerde siyâsî partilerin faaliyetlerine de iştirak etmişlerdir. Meşrûtiyetin iki büyük partisinden biri olan İttihad ve Terakki, İslâmcıların çıkardıkları dergi ve gazetelerde, bilhassa Sırat-ı Müstakîm sayfalarında savunulmuş ve övülmüştür. Fakat sonraları İttihatçıların Türkçü-İslâmcı-Batıcı üçgeninde kurulu tavizeci ve telifçi politikaları İslâmcılar tarafından ağır bir şekilde tenkid edilmiştir.¹⁹

Bu arada İslâmcıların homojen bir yapıya sahip olmadıkları da hatırlanmalıdır. Yeni İslâmcılık ya da modernist İslâmcılık bazı konulara yaklaşımlarda "kuralcı İslâmcılar'dan farklı düşünmekteydiler. Efgâni ile başlayan yeni İslâmcılık çığırını, Mısır'da Muhammed Abduh ve izinden giden Ferid Vecdî, Kazanlı Musa Carullah, Hindistan'da İkbâl tarafından geliştirildi. Türkiye'deki

¹⁷Tarık Z. Tunaya, a.g.e., s.79 vd.

¹⁸ a.g.e., s.82 vd.

¹⁹ a.g.e., s.110

etkileri Sebilürreşad yazarlarını iki zümreye ayırmıştır. Sebilürreşad, İslâmcıların Abdülhamit devrinin son yıllarından beri çıkardıkları Sırât-ı Müstakîm'in yerini tutmuştu. Sebilürreşad'ın Ahmet Nâim gibi gelenekçi İslâmcılarına karşılık medrese ile mektebi birleştirme eğiliminde olanları da vardı. İ. Hakkı İzmirli, M. Şemşeddin bu tür modernistlerdendi. İslâm doktrinini savunan kelâm akımları, 9. yüzyıldan beri daima zamanın ilim ve felsefe hareketleri ile paralel gelişmiştir. İşte İslâm modernistleri bu ihtiyacı duymuşlar ve dikkatlerini çağdaş medeniyete çevirerek asrın gerekleriyle dinin inancı arasında ahenk kurmaya çalışmışlardır.²⁰

C) CUMHURİYET SONRASI İSLÂM

Batılılaşma girişimlerinin İmparatorluğun çöküşünü durduramaması, tam tersine hızlandırması Osmanlı Devleti'ni yarı sömürge durumuna sokarak, Batıların deyimiyle "hasta adam" şekline büründürmüştür.

I. Dünya Savaşı'na gelindiğinde, savaşta yenik düşen İmparatorluk, yabancı devletlerin işgâli altına girmiş, hızlanan milliyetçilik akımları İmparatorluğun siyasal birliğini yoketmiş, Batılı devletlerin emperyalist emelleri Osmanlı Devleti'nin ekonomik ve toplumsal yapısını büsbütün çökertmişti. Türk Devrimleri böyle bir ortamda tarih sahnesine çıkmış, Osmanlı Devleti'ni kurtarmayı değil, bağımsız yeni bir devlet kurmayı amaçlamıştır.²¹

Mustafa Kemal komutasında ülkeyi işgâlden kurtarmak için başlayan direniş, ilk başlarda İstanbul hükûmeti tarafından da dışlanmış, hatta 1920'de Şeyhülislâm Dürrizâde "Her kâmil müslümanın öldürmekle mükellef olduğu âsiler çetesi" şeklinde aleyhte fetvâ vermiştir. Buna rağmen Mustafa Kemal, milli mücâdele yıllarında halkın dinine hiçbir şekilde muhalefet etmemiştir. 7 Şubat

²⁰ Haluk Z. Ülken, a.g.e., s.276

²¹ Ali Yaşar Sarıbay, Türkiye'de Modernleşme Din ve Parti Politikası, Alan Yayıncılık, İstanbul 1985, s.66

1923'de Balıkesir'de Paşa Camii minberinden halka hitâben yaptığı konuşma halka güven vermişti. Ayrıca ilk Büyük Millet Meclisi'nin en az yetmiş üç üyesi de İslâm ulemasındandı.²²

Osmanlı Devleti'nde özellikle II. Abdülhamid dönemindeki Batılılaşma hareketleri yönetim, hukuk ve eğitimde sekülerleşme meydana getirmişti. Milli mücâdelede yıllarının ardından yeni Türkiye'nin kurulmasından hemen sonra da sekülerleşme artan bir yoğunlukta devam etmiştir. Cumhuriyet döneminde İslâm'ı etkileyen önemli olaylar ve hukuki değişiklikler 1922'de padişahlığın, 1924'te de hilâfetin kaldırılmasıyla başlamıştır.²³ Halifeliğin kaldırıldığı aynı gün Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabûlü ile islâmî hayat tarzı olumsuz olarak etkilenmiştir. Osmanlı döneminin İslâmcılarından Mehmed Akif, islâmî geleneklerin böylesine yokedilmeye çalışılması karşısında hayal kırıklığına uğramış ve memleketini terk etmek zorunda kalmıştır. Fakat, Batılılaşma hareketleri kıyâfet kanunu ve milâdi takvimin benimsenmesiyle devam etti. Türkiye Devleti'nin bir cumhuriyet, dininin de İslâm olduğuna dair 1924 Anayasası'ndaki ibareler 1928'de Anayasa'dan çıkarılmış, dinî yeminlerin geçerlilikleri kaldırılmıştır.²⁴

Mustafa Kemâl ve arkadaşları için geleneksel bürokrasiyi tasfiye etmenin en etkin yolu olarak görülen sekularizasyonla güdülen ilk amaç, İslâm dininin ve temsilcilerinin siyasal, toplumsal ve kültürel alanlardaki yetkilerini ve güçlerini ortadan kaldırmak, bunu yalnızca inanç ve ibâdet alanında bırakmak olmuştur. Böylece İslâm'ı modern Batılı bir ulus devletteki dinin rolüne indirgemek, ulemayı devleti kontrol silâhlarından yoksun bırakmak, siyasal gündemde çözüm aranan ilk sorunlardan biri olmuştur.²⁵

²² Annemarie Schimmel, "Avrupa Gözü İle Türkiye'de İslâmiyet"(çev:Hulusi Yavuz), İslâmî Araştırmalar Dergisi, C.2, S.8 (Ağustos 1988), s.51

²³ Richard Tapper, Batı Düşüncesinde İslâm, (çev. Özden Arıkan), Sarmal Yayınevi, İstanbul 1993, s.13

²⁴ Annemarie Schimmel, a.g.m., s.52

²⁵ Ali Yaşar Sarısoy, a.g.e.. s.73 vd.

Devrimler, İslâm'ı yalnızca siyasetten ayırmakla kalmamıştır. Mustafa Kemal, dinin ikili işlevinin farkındaydı: Hayata entellektüel ve duygusal anlam katan bir etik, ölümden sonra hayat beklentisi ve selâmete ulaşma vaadi kazandıran kişisel işlev; bir de siyasal ideoloji, kültürel ve toplumsal kimlik ile toplumsal dayanışma sağlayan kamusal işlev. İslâm'ın birinci rolüne açıkça karşı çıkmıyordu, ama ikinciye Kurtuluş Savaşı sırasında kitleleri harekete geçirmek için İslâm'dan yararlanmış olmasına rağmen kesin biçimde karşıydı. Bunun için reformları İslâm'ı özel, kişisel alanla sınırlandırdı. İslam'ın tarikatler ile yerel ve gayriresmi İslâmi uygulamaları da içeren toplumsal ve siyasal boyutu yasadışı ilan edilip yeraltına itildi.²⁶

Bir başka deyişle sosyal kimlik aracı ve siyasal otoritenin meşrûiyet kaynağı olarak dinin yerine seküler bir siyasal ideoloji yerleştirilmeye çalışılmıştır. Bu açıdan din bir tehlike sayılmış ve seküler girişimler bu tehlikeyi bertaraf etmek için yeni rejimin kurulmasıyla hemen başlatılmıştır.²⁷

Yeni bir toplum düzeni oluşturmanın köklü ve sistemli değişimlere bağlı olduğunun düşünüldüğü görülmektedir. Bu bakımdan Türk devrimleri, belirli bir terminolojiyle ifade edilecek olursa üst-yapının alt-yapıyı belirlemesi olayıdır. Bundan dolayıdır ki Cumhuriyet tarihinin belli bir döneme kadar olan çatışmaları, iktisâdi temelden kopuk ideolojik çatışmalar olarak kalmıştır. Bunun yanında Kemalizmin toplumda sosyo-kültürel dinamizm yaratmada engel olarak dini görmesi ve sekülerizmi bu engeli bertaraf edici çözüm olarak uygulamaya koyması, siyasal hayatımızın en önemli ayrımı olarak dinci-lâik (slogan düzeyinde gerici-ilerici) karşıtlığını ortaya çıkarmıştır.²⁸

²⁶ R. Tapper, a.g.e., s.12 vd.

²⁷ A.Y. Sarıbay, a.g.e., s.77

²⁸ a.g.e., s.80

Sekularizasyon hareketi beraberinde yaygın tepkiler getirmekte gecikmedi. Büyük şehirlerin aksine Anadolu'daki küçük yerleşim birimlerinde ve köylerde yaşayan milyonlarca insan, tüm İslâm imajını silme çabalarına rağmen dinlerine bağlı kalmışlardır. Sözelimi tarikatler yasaklandıkları zaman, teşkilat ağlarını bozmadan kolayca yeraltına geçmişlerdir. Dindar Anadolu halkı 1920'lerin ve 1930'ların kültür devrimine açıkça değil de pasif olarak direniş göstermişlerdir.²⁹ Bu arada devrimlerden duyulan rahatsızlıklar zaman zaman isyanlara yol açmış, fakat bu isyanların hiçbiri toplumun geniş bir kesimini harekete geçirememiştir.³⁰

Saltanatın kaldırılmasından sonra Şükrü Hoca, Cumhuriyetin ilânından sonra Ağa Han ve ardından Şeyh Sait isyanları bastırılan isyanlar arasında sayılabilir. Şapka reformu da yeni isyan hareketleriyle karşılaşmıştır.³¹

Buna karşın 1920'lerin başlarından 1940'ların sonlarına kadar lâiklik, Türk toplumundaki şehirli, iyi eğitim görmüş, seçkin gruplar arasında hâkim ideolojiyi oluşturuyordu. Atatürk'ün liderlik döneminde ve 1938'de ölümünden sonraki İsmet İnönü döneminde siyasi ve ekonomik kuvvetler lâik güçlerin kontrolü altındaydı. Bu grup memurlar, subaylar, serbest meslek erbabı, öğretmenler ve yazarlardan oluşuyordu. Sonuç olarak yeni nesil tahsilli Türkler, İslâm hakkında ya hiç ya da çok az bilgi sahibi oldular.³²

1940'ların sonlarına doğru dindar kesim üzerindeki baskı, Türkiye'nin otoriter rejimden demokratik rejime geçişinin bir sonucu olarak büyük değişikliklere uğradı. 1946'dan 1950'ye kadar olan siyasi liberalleşme döneminde hem hükûmet hem de muhalefet dine karşı daha yumuşak bir tavır içine girdiler.

²⁹ Türkiye'de İslâmcı Akımlar (çev. Yılmaz Polat) Beyan Yayınları, s.31 vd. (Bu kitap takdim yazısından anlaşıldığı üzere bir Amerikan araştırma kurumu tarafından hazırlanan bir raporun metninden ibarettir. İngilizce orijinali 79 sayfa olan ve "The Prospects for Islamic Fundamentalism in Turkey" başlığını taşıyan rapor Savunma Bakanlığı Müsteşarlığı için Rand Corporation tarafından Sabri Sayarı'ya hazırlatılmıştır.)

³⁰ a.g.e., s.32

³¹ T.Z. Tunaya, İslâmcılık Akımı, Simâvi Yayınları, 1991, s.259

³² Türkiye'de İslâmcı Akımlar, s.30 vd.

Müslümanlara inandıklarını tatbik etmeleri için çok az müsamaha gösterildiği fark edilmeye başlandı.³³ 1950 seçimlerinde CHP'nin yerine DP iktidar oldu. Cumhuriyetin yöneticileri modern bir toplum olmanın aynı zamanda işlevsel bir boyut içerdiğini de bildikleri için iktisâdi yapıyı farklılaştırmada etken olan bir girişimci kesim yaratmanın gereğine inanmaktaydılar. 1930-1950 yılları arası girişimci sınıfın, devletin koruyucusu bürokrat kesimin güdümünden kurtulmasının mücâdelesine sahne olmuştur.³⁴ Girişimci sınıfın güçlenmesinin siyasal sisteme yansıdığını ve bu gelişme sonucu DP'nin siyasal sistem içindeki yerini aldığını belirten Sarıbay, bununla birlikte CHP'yi lâik uygulamalarından ötürü affedemeyen dindar kesimin de bu muhalefete katıldığına ve dindar kesimin tepkilerinin DP'de somutlaşmasında "halka tepeden bakan CHP bürokratları"nın önemli katkısı olduğuna dikkat çekmektedir.³⁵ Kimi zaman dinî muhafazakarlıkla özdeşleştirilen DP iktidarı, İslâm'a kendisinden önceki yönetimlerden daha toleranslı davranmış, bu tolerans Türkçe okutulan ezanın tekrar Arapça okutulmaya başlatılması, devlet radyosunda dinî programların yayınlanması ve İmam-Hatip kurslarının İmam-Hatip Okullarına dönüştürülmesi gibi bir seri uygulamalar yoluyla kendini gösterdi.³⁶ İslâmcılar DP'ye "Dinin kurtarıcısı parti", CHP'ye de "dinsiz parti" nitelemesini yapmışlardır.³⁷ Tunaya bu devreyi Türk Devrimlerinin tutumu açısından "zayıf devre" olarak nitelendirmekte, Arapça ezanı açılan kapıdan ilk giren tâviz olarak görmektedir.³⁸

27 Mayıs 1960 ihtilâli ile DP'nin iktidârına son verildikten sonra, yeniden ve daha kuvvetli bir Atatürkçü politika izlenmeye başlanmıştır.³⁹ Fakat İslâmî uyanışın

³³ A. Schimmel, a.g.m., s.52

³⁴ A.Y. Sarıbay, a.g.e., s.91

³⁵ a.g.e., s.92

³⁶ Türkiyede İslâmcı Akımlar, s.33

³⁷ T.Z. Tunaya, a.g.e., s.260

³⁸ a.g.e., s.261 vd.

³⁹ A. Schimmel, a.g.m., s.69

ağır fakat kararlı bir şekilde ilerlemesi devam etmiştir.⁴⁰ Aynı zamanda o dönemde hızla yayılan komünist düşüncelere mani olacak silâhın dini duyguları kuvvetlendirmek olduğu herkes tarafından kabul edilmektedir.⁴¹

1960'ların sonları ile 1970'lerde İslâm'ın sorunu, genel olarak bir parti siyaseti konusu ve tarikat faaliyetlerinin yeniden başlaması olarak görülüyordu. Ancak seçim sonuçları incelendiğinde, programı açıkça dinî nitelikli olan partileri çok az seçmenin desteklediği görülmektedir. Muhafazakâr olarak nam salmış taşra küçük burjuvazisi tarikatleri desteklemekle birlikte, geniş tabanlı merkez sağ partilere oy vermeyi sürdürmüştür.⁴²

Yine de çok partili serbest seçim sistemiyle birlikte, sosyal ve ekonomik değişiklikler 1960-80 yılları arasında İslâmcı hareketin büyümesinde önemli rol oynamıştır.⁴³ Entellektüel incelemeler, cemaat ve tarikatlerin dergileri ve diğer literatürü içeren İslâmî yayıncılık faaliyetlerinde büyük bir artış meydana gelmişti. Hem Türkiye'de hem de Batı'da iletişim araçlarının dikkati, kadınların başörtüsü ile erkeklerin sakalı, cami yapımı ve dinî eğitimde gayriresmi Kur'an kurslarını da içeren artış gibi İslâmî faaliyet ve kimliğin görünür belirtilerine yönelmişti.⁴⁴

Tunaya'ya göre Türkiye Cumhuriyeti gibi lâikliği etik ve ideolojik temel edinmiş Devlet içinde "dinci çevre"nin kaydettiği bu gelişme, yapıcı olmaktan ziyâde yıkıcı bir eğilim göstermiştir.⁴⁵

⁴⁰ Türkiye'de İslâmcı Akımlar, s.35

⁴¹ A. Schimmel, s.69

⁴² R. Tanner, a.g.e., s.17

⁴³ Türkiye'de İslâmcı Akımlar s.37

⁴⁴ R. Tapper, a.g.e., s.18

⁴⁵ T.Z. Tunaya, a.g.e., s.271

II. TÜRK BASININDA DİN

A. İLETİŞİM VE KİTLESEL ETKİSİ

Günümüzde haber ve haberleşme olgusunu da içeren bir anlam kazanmış bulunan iletişim (communication) kavramı, her türden bilginin ve iletinin insanlar ve toplumlar arasında karşılıklı aktarımı olarak tanımlanabilir.¹

İnsan uygarlığının büyük bölümünün yazı üzerine kurulu olduğu yadsınamayacak bir gerçektir. Yazı ile bilgi, bilgi ile iletişim arasındaki ilişkinin karmaşık yapısı birçok kişi tarafından görülmüştür. Bilginin, bir başka söyleyişle haber aktarımının hem bağdaşıklık hem de verili değerleri sorgulayıcı özelliği, gazete olayıyla birlikte daha da belirginleşmiştir.²

Genel olarak gazete, dergi gibi belirli zamanlarda çıkan basmaların tümüne denilen basın,³ özellikle içinde bulunduğumuz yüzyılda sahip olduğu görev ve etkileri nedeniyle birçok inceleme ve araştırmanın konusu olmuştur. Basın, bir yanda geniş halk yığınlarının güncel yaşamın değer yargılarını benimsemeye alıştıran uyumlandırıcı, diğer yandan da bazı tarihsel / siyasal koşullarda aynı yığınlara yenilikten yana, anti-konformist ve radikal / devrimci düşünceleri sunarak da hayırlayıcı bir işlev görmektedir. Basın dördüncü kuvvettir özdeyişinin vurgulamak istediği bu ikinci özelliktir ve basın özgürlüğünün güvence altına alınmak istenmesinin asıl antolojik gerekçesi de budur.⁴

Kitlesele etkisi tartışma konusu yapılmayacak kadar güçlü olan basının ya da daha genel bir ifadeyle kitle iletişim araçlarının üzerinde denetim sahibi olmak, kişilere oldukça fazla olanaklar sağlamaktadır. Sözelimi, kitle iletişim araçları dikkatleri belirli sorunlara, çözümlere ya da insanlara çekip yönlendirerek, güç sahibi olanları kayırıp, buna bağlı olarak da rakip birey ya da gruplara yönelmesini

¹ Ahmet Oktay, Toplumsal Değişme ve Basın, BFS Yayınları, s.11

² a.g.e., s.13

³ Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara 1983, C.1, s.119

⁴ Ahmet Oktay, a.g.e., s.14

öneriler. Kitle iletişim araçları belli koşullarda inandırma ve seferber etmenin bir kanalı olabilir.⁵

Gündem oluşturma da kitle iletişim araçlarının en başarılı olduğu alanlardan biridir. Kitle iletişim araçları, halka ne düşüneceklerini söylemede çoğu kez başarılı olmayabilir. Fakat izleyicilerine ne hakkında düşüneceklerini anlatmada başarılıdır. Söz konusu araçlar, kamuyu ilgilendiren konularda halkın en önde gelen enformasyon kaynağıdır. Fakat öncelikler, izleyiciler tarafından öğrenilir. Böylece kitle iletişim araçlarının öncelikleri halkın öncelikleri olur.⁶

Kısaca 20. yüzyıl ileri kapitalizmde medya nicel ve nitel olarak kültürel alanda tayin edici ve temel bir önderlik tesis etti. Kitle iletişim araçları ekonomik, teknik, toplumsal ve kültürel kaynaklar bazında ayakta kalabilmiş daha eski, daha geleneksel kültürel kanallardan nitel olarak daha büyük bir dilimi yönetimi altına almıştır.⁷

B) TÜRK BASINININ DOĞUŞU

Osmanlı İmparatorluğu'nda basılan ilk gazete, geleneksel münevverlerden daha geniş bir çevreyi bilgilendirmeyi amaçlamış olan yazıların zorunlu olarak sade ve açık olmak zorunda olduğu Takvim-i Vekayi'dir.⁸ İlk Türkçe gazete olan Takvim-i Vekayi, II. Mahmud'un padişahlığında O'nun emriyle çıkarılmıştır. Yayınına zaman zaman ara vermesine rağmen, 1922 yılına kadar ayakta kalmıştır.⁹ İlk özel Osmanlı gazetesi, Churchill isimli bir İngilizin sahibi olduğu Ceride-i Havadis'tir. Diğerlerinden farklı bir tarzı olan Ceride'nin yazı kurulunun Ali Âli ve

⁵ İrfan Erdoğan, Korkmaz Alemdar, İletişim ve Toplum, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990, s.96

⁶ a.g.e., s.146

⁷ Stuart Hall, "Kültür, Medya, İdeolojik Etki", *Medya, İktidar, İdeoloji* (der. ve çev. Mehmet Küçük), Ark Yayınevi, Ankara 1994, s.200.

⁸ Şerif Mardin, Türk Modernleşmesi, İletişim Yayınları, İstanbul 1991, s.167.

⁹ M. Talat Uzunaylalı, Türkiye'de Basının İslam'a Bakışı, Beka Yayınları, İstanbul 1994, s.19

Hafız Müşfik gibi üyeleri, oldukça geniş bir okuyucu kesimiyle iletişimde başarılı olmuş ilk kişiler olarak kabul edilmiştir.¹⁰

21 Ekim 1860 günü Agâh Efendi'nin yönetiminde, sahibi de sermayesi de ilk Türk gazetesi olan Tercüman-ı Ahvâl yayın hayatına başlamıştır. 1862'de Sinâsi Tasvir-i Efkâr'ı çıkarmış, bunu Tanzimat Döneminin dikkati çeken gazetelerinden biri olan Ali Suavi'nin çıkardığı Muhbir gazetesi izlemiştir. Basiret, İbret, Muhip, Utarit, Terakki gibi gazeteler de Tanzimat dönemine aittir. Bu gazetelerde genellikle, o dönemde hızlı bir batılılaşma süreci yaşayan Osmanlı İmparatorluğu'nun kurtuluşunu Batılılaşmada görenler ve buna karşı çıkanların tartışmaları yer almaktadır.¹¹

II. Abdülhamit, otuz üç yıl süren iktidarı süresince, basını kontrol ve denetleme yoluna gitmiştir. Tercüman-ı Hakikat, Saadet, İstanbul, Şemseddin Sami'nin çıkardığı Sabah, Ahmet Cevdet'in çıkardığı İkdam bu döneme ait gazetelerden bazılarıdır. Bunların dışında aynı dönemde Fransızca neşredilen gazeteler de bulunmaktadır. II. Meşrutiyetin ilanıyla basında çokluk başlamış ve bir hareketlilik yaşanmıştır. Çok sayıda yeni gazete ve dergilerle birlikte yeni isimler, yeni fikirler de neşvü nemâ bulmuş, bunu basının, savundukları düşüncelere göre gruplaşması izlemiştir.¹²

Cumhuriyet döneminde de basına baskı uygulama yoluna gidilmiştir. Atatürk hatta İnönü dönemlerinde, basın iktidarın resmi ideolojisini büyük ölçüde paylaşmış, o ideolojiyi kendisinin saymıştır. Muhalefet ise 1923'de kurulan İstiklâl Mahkemeleri ve 1925'de çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu ile kontrol altına alınmıştır.¹³

¹⁰ Şerif Mardin, a.g.e., s.167 vd.

¹¹ M.Talat Uzunyaylalı, a.g.e., s.21 vd.

¹² a.g.e., s.38 vd.

¹³ Ahmet Oktay, a.g.e., s.45

1950 seçimlerinden sonra meydana gelen siyasi ve ekonomik gelişmeler, basın yapısında da değişmelere yol açmıştır. Önce daha çoğulcu bir görünüm alan basın, kitleselleşme sürecine girmiştir. Birdenbire özgürlük havasına giren, yılların birikmiş ekonomik beklentilerinin yanısıra aynı yoğunlukta kültürel beklentiler de edinmiş bulunan geniş halk kesimlerinin, tek parti yönetiminin yasal ve ideolojik düzenlemelerine uygun olarak yayınlanmakta olan gazetelerin biçiminde de içeriğinde de değişiklik isteyeceğini sezen gazeteciler çıkmıştır. Sözgelimi uzun bir dergicilik deneyimi bulunan Sedat Simavî Hürriyet gazetesinde böyle bir yenilik yapmıştır.¹⁴

C) BASININ DİNE BAKIŞI

Türkiye'de iletişim araçlarının, iktidar edenler ile onlarla aynı zihniyet dünyasını paylaşan aydınların toplumu her alanda modernleştirmek misyonlarının aracı olarak kurulduğu, işletildiği ve buna uygun düzenlemelerle kontrol edildiği bilinmektedir.¹⁵

Bu noktada, Türk aydınının sadece içinde bulunulan şartlar / zorlamalarla açıklanamayacak, teâmül haline geldiği görülen bir davranış tarzından söz etmek mümkündür. Aydınlar, Genç Osmanlılar'dan ve Jön Türkler'den itibaren, kendilerini her zaman kitlelere aşkınlıştırmış ve vatani kurtarmayı görev bilmiştir. En özgürlükçü amaçlarla yola çıktığı anlarda bile, toplumsal sınıf ve katmanlara güvenmediğinden baskıcı bir kimlik edinmek zorunda kalmıştır. Burada aydının kendini devletle özdeşleştirdiği görülmektedir. Aydınlar içinde özgül bir grup oluşturan gazetecilerde de bu eğilimler aynen korunmuştur. Buradan bakıldığında Türk basın tarihinin bir anlamda hoşgörüsüzlüğün tarihi olduğu da söylenebilir.

¹⁴ a.g.e., s.49

¹⁵ Sevda Alankuş-Kural, "Türkiye'de Medya, Hegemonya ve Ötekinin Temsili", Toplum ve Bilim Dergisi, S.67 (Güz 1995), s.90

Toplumun en alt kesimlerinden en üst kesimlerine bir aşırı düşünce, bir aşırı akım korkusunun geçerli olduğu söylenebilir. Aşırıyı belirleyen ya iktidardaki görüş ya da karşıt görüştür.¹⁶ Bir başka ifadeyle medya elitleri, Türkiye'de gerçekleştirilmeye çalışılan modernizasyon projesinin taşıyıcıları olarak, gerek özgürlükler konusuna gerekse de kamu yararı konusuna resmi bakış açısından bakagelmışlerdir. Türk medya elitlerinin çok önemli bir diğer özelliği de, kendilerini politik olarak çok güçlü görüyor olmalarıdır.¹⁷

Medyanın çokluk arzetmeye başlamasından sonra, daha önce Türkiye'de kamusal yaşamda hiç telaffuz edilmemiş, örgütlenmemiş veya daha önce aleniyet ile belli bir yaygınlık kazanmamış, bu yüzden de yeni keşfedilmiş sayılması gereken kimlikler de, kamusal alanda temsil mücadelesine dahil olmaya başlamışlardır.¹⁸ Bu da hâkim / meşru kimlik söylemleri ile ötekilik kimliklerinin söylemleri arasındaki mücadeleye dikkatleri çekmektedir.¹⁹

Dinin ve buna bağlı olarak dindarlığın ötekilik kimlikleriyle ilgili bir sorun oluşuna sembol niteliğinde bir örnek vermek gerekirse, kadının örtünüp örtünmeme meselesinin Türkiye'nin Batılılaşmasının mihenk taşı haline getirildiği bilinmektedir.²⁰ Dindarlığın belirtilmesinde ve buna itirazlarda önemli bir yeri olan kadının durumundan hareketle, basının dine bakışı daha açık görülebilir. Medyanın Cumhuriyetin değerlerini temsil eden modern kadın imajını tehdit eden ve de yeni İslâm'ın en görünür temsilcisi olarak kentlerin modern yaşam örüntüsüne giderek fazla sayıda ve çeşitlenen biçimde karışan örtünmüş kadın karşısında tepkisi çeşitli olmuştur. İlk tepki âdeta onları yok sayacak biçimde davranmak olmuştur. Fakat basındaki teksesliliğin yerini çok seslilik almaya başladıktan sonra, modernlerin

¹⁶ Ahmet Oktay, a.g.e., s.39 vd.

¹⁷ Asu Aksoy, "Türk Medyasını Anlamak", *Birikim Dergisi*, S.61 (Mayıs 1994), s.17

¹⁸ Sevda Alankuş-Kural, a.g.m., s.88

¹⁹ a.g.m., s.94

²⁰ Nilüfer Göle, *Modern Mahrem*, Metis Yayınları, İstanbul 1994, s.25

korkuyla karışık merakını karşılamak üzere, örtünmüş kadına da aleniyet kazandırılmaya başlanmıştır. İslam aydınları, tarikat, cemaat liderleri, örtülü kadınlar TV kanallarında çeşitli tartışma programlarına davet edilmeye başlanmış,²¹ yazılı basında da kamusal hayata her geçen gün dahil olan "İslâmcılar" ile ilgili haber-dosyaları dikkatleri çeker olmuştur.

Medyanın dine ait yayınlara ağırlık vermeye başlaması şüphesiz, yalnızca "modernlerin korkuyla karışık merakını gidermek" durumuyla açıklanamaz. Özellikle TV'lerdeki programlarda sergilenen tavırlar, konuya yaklaşımın genel çerçevesini gösterecek şekildedir. Kimi zaman çağrılan konuklara karşı ağızlarından baklayı çıkarttırıp gerçek yüzlerini teşhir ve ihbar etme" çabası görülmektedir. Kimi zaman ise kolayca "gülünçleştirilebilir", deşifre edilebilir" figürler özellikle seçilmiştir.²² Basının tarafsızlığı ilkesi bütün bu durumlarda basit bir iddiadan öteye geçmemektedir. Prototop olarak değerlendirilebilecek yukarıdaki yaklaşım tarzı ve dilin bir cam şeffaflığı ile anlamları bir kişiden diğerine aktarmaz oluşu, dolayısıyla kitle iletişim araçlarının, ışığın bir prizmadan geçmesinde olduğu gibi, üzerinde haber yazılan olayları kırdığı, bir diğer deyişle yeniden kurduğu gerçeği dikkate alındığında yazılı basında haber malzemesi olay ve kişilerin daha şanssız oldukları söylenebilir.²³ Haber söylemlerinin gerçeğe dayandıkları iddiasını kurarken yararlandığı retorik araçlardan en önemlisi, haberin aktörleri ile yapılan görüşmelerden ya da onların olay sonrasında yaptıkları açıklamalardan alıntılanan cümlelerdir. Yazılı metin söylemi içerisinde alıntılar çok önemli bir yere sahiptir. Mağdur olan tarafın daha çok alıntılanması, zanlıyı suçlu yargısı ile sergilemenin en tarafsız yolu durumundadır.²⁴

²¹ Sevda Alankuş-Kural, a.g.m., s.97.

²² a.g.m., s.98

²³ Ayşe İnal, "Yazılı Basın Haberlerinde Yapısal Yanlılık Sorunu", Toplum ve Bilim Dergisi, S. 67 (Güz 1995) s.114

²⁴ a.g.m., s.129

Dinin Türk basınında son yıllarda yoğun bir şekilde yer almasının nedenleri arasında "dinin politikleşmesi" iddiaları ve sivil toplum projeleri de sayılabilir. Ayrıca üniversitelerde başörtüsü yasağı nedeniyle yapılan eylemler ve kimi zaman bu eylemlerin insan hak ve özgürlükler çerçevesinde değerlendirilişi de müslümanların gündem konusu olmalarını sağlamıştır. Yine İslam ve müslümanlarla ilgili panel, seminer vb. platformlarda müslümanların adına, onların ihtiyatla yaklaşan ya da yabancı araştırmacıların görüş beyan etmeleri, İslâm'ın basında sıklıkla işlenmesine neden olmuştur. Bir başka önemli neden de, değişen dünya düzeniyle birlikte Batı'da İslam'ı tanıma faaliyetlerinin artması ve bunun Türk basınına yansması olarak özetlenebilir. Batı'nın çeşitli vakıflar, uluslararası kuruluşlar aracılığıyla İslam'ı inceleyen araştırmaları desteklediği bilinmektedir.²⁵

Basının, kamuoyunun ilgisini çeken konuları kullanması, ticari kaygılara da dayanmaktadır. Tiraj kaygısıyla aynı konuların çeşitli zamanlarda haber malzemesi yapıldığı çok görülen bir örnektir. Nokta dergisinde genel yayın yönetmeliği yapan Ayşe Önal, İslam'la ilgili kapak yaptıklarında 4500-5000 fazla tiraj aldıklarını, Nokta dergisi de dahil olmak üzere çeşitli dergilerde çalışan Baki Koşar yayın yönetmenlerinin konu sıkıntısına düştüklerinde İslâm'ı kapak yaptıklarını belirtmektedirler.²⁶

İslâm haber konusu olduğunda tarafsız davranılmadığı, hatta kimi zaman gerçeklerin çarpıtıldığı bilinen bir gerçektir. Sözkonusu basında, özellikle araştırma konusu yaptığımız dergide çalışmış biri olarak Baki Koşar, gerçekten entellektüel kaygılarla, gazetecilik kaygısıyla kaleme alınan dosyalara karşın, "bu işin adiliğini yapan" ve "mümkün olduğunca bu tür haberleri çarpıtan" insanların da olduğunu

²⁵ Bir örnek için bkz. Nokta, S.35 (22-28 Ağustos 1993), s.14-23. (Amerikan Fork Vakfı için Yrd. Doç. Dr. Nilüfer Narlı tarafından yapılan İslamcı Üniversite gençliği araştırmasıyla ilgili haber.)

²⁶ İzlenim, "İslamiyatçılık Pirim Yapıyor" (haz. Nazife Şişman-Ayşe Böhürler), S.12 (Aralık 1993), s.4-13.

belirtmekte, bu insanların bunu yaparken Kemalizmi, lâikliği kurtarmaktan çok, kötü giden dergi satışlarını düzeltmek için böylesi bir yola başvurdıklarına dikkat çekmektedir.²⁷

Basının dini gelişmeleri irtica ile değerlendirme itiyadında oluşu, yalnızca müslümanlar arasında değil, İslami söylem sahibi olmayan kimi gazeteci ve yazar tarafından da genel gazetecilik ilkeleri ile bağdaştırılmamaktadır. Sözgelimi Ahmet Oktay'a göre, iktidar söylemin yanında bulunan gazeteciler, muhalefetin yerini ve nedenlerini bilimsel yöntemlerle araştırmak yerine, yönetim kademelerinin irtica olayında odaklanan bakış açısını benimsemeyi seçmişler ve Osmanlı'dan beri yürürlükte olan rejimin bekaası endişesiyle, Matbuat Kanunu ile getirilen baskıları meşrulaştırma yoluna gitmişlerdir²⁸

²⁷ a.g.d., s.5

²⁸ Ahmet Oktay, a.g.e., s.43

III. NOKTA DERGİSİNDE DİN

Türkiye'de basının dine bakışına örnekleyerek daha fazla açılım kazandırmak için 1990-1994 yılları arasında yayınlanan Nokta dergileri incelenmiş, bunlardan 150'nin üzerinde konu ile ilgili haber çıkarılmıştır.

Yapılan taramada dine ait haber-yazıların özellikle 1990 yılında yoğunluk gösterdiği, bunu 1991 yılının izlediği görülmüştür. 1992 ve 1993 yıllarında sözkonusu konular, haftalık bir haber dergisinde azımsanmayacak bir çoklukla ele alınmışlardır.

Konular dergi tarafından tesbit edilirken, doğal olarak ülke gündemini yakalama, dolayısıyla daha fazla satış yapma çabaları ve dine ait haberlerdeki üslûbun aynı konuların tekrar ele alınmasında bile değişiklik gösterdiği dikkate çarpmaktadır.

Nokta dergisinde sözkonusu haberler kapak ve dosya dışında, genellikle politika, Türkiye/panorama, yaşam, insanlar ve söyleşi bölümlerinde verilmiştir. Yazıların tamamı gözönüne alındığında, politika bölümünde yer alan yazılar % 21'lik bir oranla ilk sırayı almakta, bunu % 17 ile kapak haber yapılan yazılar izlemektedir. Dosyalar ve tartışma platformları % 10'luk bir orana sahiptir. Kapak haber ve dosyaların bazen 8-10 sayfayı kapsayacak şekilde hazırlandıkları göz önüne alınırsa, bir haber dergisinde bu miktarın önemli bir ağırlığa sahip olduğu görülür.

Konular değerlendirilirken, bazı ana başlıklar tesbit edilmiş ve değerlendirmeler bu ana başlıklar altında tasnif edilmiştir. Doğal olarak, bir ana başlığa ait bütün haber yazılardan alıntı yapılmamıştır. Yapılan alıntılarında içeriği yansıtmada yeterli olmasına dikkat edilmiştir.

A- DEVLET-DİN İLİŞKİSİ

1. Devlet-Din İlişkisi ve Lâiklik

Dinin yükselen değerler arasına girmesi, eğitim düzeyi yüksek insanlar arasında dindarların sayısının artış göstermesi ya da dindar insanların eğitim düzeylerinin gittikçe yükselmesi, doğrudan dine ve dini gelişmeye dolaylı olarak da dini şahsiyet ve cemaatlere, toplumsal değişme ve gelişme ile din arasındaki ilişkiye olan ilginin artmasına neden olmuştur.

Devlet ile din ilişkisi Türkiye'de bütün kesimler tarafından daima özel bir önem atfedilen ve dikkatle izlenen konulardan birisi olmuştur. Nokta Dergisi, bazen Türkiye gündeminin ilk maddesini oluşturan konuyu bazı sayılarında kapak haber yapacak kadar ilgiyle takip etmiş, dosyalar hazırlamış, konunun taraflarıyla röportajlar yapmıştır. Özellikle 1990 yılına ait dergilerde devlet-din ilişkisini irdeleyen haber-yorumların yoğunluk kazandığı görülmektedir. Nokta Dergisi, bu yoğunluğu; "Devlet-din ilişkileri konusu aslında Türkiye Cumhuriyeti'nin ezeli sorunlarından biri. Ama devletin dinciler tarafından ele geçirildiği yolundaki şikayetler hiç bugünkü kadar artmadığı için konu hiçbir zaman bugünkü kadar güncel olmamıştı."¹ şeklinde açıklamaktadır.

Derginin, konunun içeriğinin hassasiyeti nedeniyle kişilerin ya da tarafların görüşlerini beyan ederken ihtiyatlı ve dolaylı konuşma üslûplarını zorlayan, konunun hassasiyetine rağmen yine de tartışılabilir bir platform oluşturmaya çalışan bakış açısının genel başarısı görülebilir.

Din ile devletin ilişkisinin, olması gereken ilişki ile ne derece örtüştüğünden çok, bu ilişkinin hangi özellikleri ve şartları taşıması gerektiği noktası belirgin olmadığı için, sorular ve diğer yönlendirici unsurlar bunları belirginleştirmeye yönelik olmuştur. Klasikleşen şekliyle birbirlerine hasım durumunda olan lâikler ile

¹ Nokta, S.32 (12 Ağustos 1990), s.60.

İslâmcıların ısrarla konuyla ilgili görüşlerine başvurulmuş, tarafların önerilerine yer verilmiştir.

Müslüman kesimin bütün zaafiyet ve faziletleriyle, bütün gruplaşmaları ile yakın takibe alındığı açıkça anlaşılmaktadır. Bir kere bütün müslümanlar aynı kefeye konmamakta, hangi grubun hangi düşüncelerle diğer müslümanlardan ayrıldığı ve temâyüz ettiği öğrenilmeye çalışılmaktadır. İkinci olarak sistemle barışık yaşamayı tercih eden, sisteme alternatif getirmekten çok ona destek olup iyileştirme gayretinde olan, durumun müslümanlar lehine yavaş da olsa döneceğine inanan kişi, grup ya da cemaatler değil de, sistemi sorgulama ve alternatif getirme iddiasında olan kişi, grup ve cemaatler ağırlıklı olarak konu edilmiştir.

Devlet-din ilişkilerinin irdelenmesi, ayrıca Devlet'in din ile ilgili politikalarını sorgulamadan benimseyen lâik aydınlarla, sorgulayan lâik aydınlar arasındaki görüş farklılığını da ortaya koymuştur. Devletin din işlerinden elini çekmesi düşüncesinin "radikal islâmcılar" kadar lâik aydınlar arasında da yaygınlaşan bir görüş olduğu konusu ile ilgili kapak yapılmış haber buna örnektir.² "1. Diyanet İşleri Başkanlığı lağvedilsin. 2. Radyo ve televizyonda yayınlanan inanç dünyası türünden yayınlara son verilsin. 3. imam hatip okulları kapatılsın. 4. Din dersleri devlet okullarının müfredatından çıkarılsın. 5. Devlet, dine sağladığı bütün parasal desteği çeksin. İsteyen dini grup ve cemaat kendi parasıyla kendi okulunu kursun, kendi hastanesini inşa etsin, kendi camisine kendi imamını tayin etsin." şeklindeki beş maddenin hem İslâmcılar hem de birçok lâik aydın tarafından benimsendiğini görmek mümkündür, karşılıklı verilen beyanatlarda. Bu beş maddenin "İslâmcı Dergiler" arasında bulunan "Kitap" 'tan alıntılanmasının ve o dönemde İslâmcı Aydınlar arasında "saygın bir yeri" olan Ali Bulaç'a ait olmasının özellikle altı çizilmiş ve bu görüşün devlet-din ilişkisine dair diğer İslâmî söylemlerden farklı

² a.g.d. s.60.

oluşuna dikkat çekilmiştir. Yine bu beş maddeye; "Bu talepleri radikal dinciler öne sürüyorsa, ben radikal dinciyim ve bu taleplere iman ettim." diyen lâik aydınlardan Baskın Oran ve onun tutumunu paylaşan Korkut Boratav gibi klasikleşen lâik söylemin dışına çıkan aydınların görüşlerine yer vermesi, Nokta'nın da konuyla ilgili yaklaşımına dair ipuçları verebilir. Boratav'ın "Ben Devlet'in din alanından tümüyle çekilmesinden ve din işlerinin cemaate bırakılmasından yanayım." görüşüne de yer verilerek hem Oran'ın hem de Boratav'ın kendileri lâik olan, ama devletin lâiklik konusundaki yaklaşımını benimsemeyen yeni aydın kuşağının iki temsilcisi oldukları ifade edilmektedir.³ Bununla devlet-din ilişkilerindeki yaklaşımların toplumsal değişme sürecine bağlı olarak değişebildiğine, bu yaklaşımlar için bir eski ve bir de yenin söz konusu olabileceğine, önceden tartışılması ve konuşulması mümkün olmayan ya da çok kısıtlı oranda mümkün olan konuların gün gelip konuşulabilir olduğuna dikkat çekilmektedir.

Aynı konu, müslümanlar arasındaki "İslâm Devleti" düşüncesinin olmazsa olmaz bir şart olduğu inancının bütün kesimlerde hüsnü kabul görmediğine, devlet noktasında müslümanların farklı yaklaşımlarının olduğuna işaret edilmektedir. "İslâmın bir çoğunluk rejimi olan demokrasiden daha kullanışlı çoğulculuk rejimine ters olmadığını" savunan Ali Bulaç'ın görüşleri bunun bir göstergesidir. "Biz demokrasinin de ötesinde ondan daha özgür bir model düşünüyoruz"⁴ diyen Bulaç'a karşın; devletin dinden elini çekmesi ve dinin tamamen cemaatlere terkedilmesinin "Amerika Birleşik Devletleri'ndeki gibi yüzlerce mezhebin ya da inanç grubunun ortaya çıkması demek olacağını ve bu yolla İslâm'ın Güney Afrika'da olduğu gibi paryalaşmasına hizmet edeceğini"⁵ savunan Hüseyin Hatemi Türkiye'de mevcut din-devlet ilişkisine alternatif olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ve İmam-Hatip

³ a.g.d. s.61.

⁴ a.g.d. s.62.

⁵ a.g.d. s.63.

Liseleri'nin özerkleştirilmesini savunmaktadır. Konunun diğer tarafları durumunda olan mevcut ilişki formunun korunması ve devletin "siyasi yaşamı düzenlemesi"⁶ gerekliliğine inananların da görüşlerine yer verilerek devlet-din ilişkisinin ana hatlarıyla ve yorum yapılmamaya özen gösterilerek irdelendiği anlaşılmaktadır.

Konuyla ilgili soruların içeriği dikkatle incelendiğinde, müslüman aydınlarla lâik aydınların görüşlerini rahatça açıklayabilmelerini sağlamaya yönelik olduğu göze çarpmaktadır. Sözgelimi Nokta'nın ifadesiyle "devlet-din ilişkileri konusunda yaptığı çalışmalarla tanınan müslüman aydınlardan Hasan Hüseyin Ceylan'a konuyla ilgili soru; "Din alanının devlet tarafından düzenlendiği mevcut yapı sizce sürdürülmeli midir yoksa mevcut model işlemiyor mu?" biçiminde sorulurken⁷, lâik aydınlardan Baskın Oran⁸ ve dönemin SHP grup başkan vekillerinden Hasan Fehmi Güneş'e "Türk lâiklik modelinin temel amaçlarından biri de devletin din alanını denetlemesi. Ama son zamanlarda dincilerin devleti ele geçirmeye başladığı yolundaki şikayetler de giderek artıyor. Yani bu şikayetlerin gerçek olduğu kabul edilirse, amaçlananın tam tersi bir sonuç doğmuş gibi görülüyor. Bu durumda Türk lâiklik modelinin işlevini artık yerine getiremediği söylenebilir mi?"⁹ biçiminde yöneltilmiştir. Soru tarzlarının cevaplar açısından oldukça belirleyici bir işleve sahip olduğu açıktır.

Hem müslüman aydınların hem de lâik aydınların karşıt taraflar olarak buluştukları ana konulardan birisi de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın konumudur. Diyanet İşleri Başkanlığı kimi zaman devlet ile dinin kesiştiği bir kurum olarak, bu yakınlığa ya da bağlılığa yöneltilen eleştiri ve sorguların tek başına yüklenicisi veya ilk uğrak yeri olmuştur. Böylece lâiklik yanlısı ve karşıtı birçok görüş sahibi, görüşlerinin gerekçelerini açıklarlarken Diyanet İşleri Başkanlığı'nın devlet içindeki

⁶ a.g.d. s.62.

⁷ Nokta, S.33 (19 Ağustos 1990), s.34.

⁸ Nokta, S.32 (12 Ağustos 1990), s.63.

⁹ Nokta, S.33 (19 Ağustos 1990), s.32.

statüsünü gündeme getirerek tartışma konusu yapmışlardır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın statüsünün tartışılmaya eğilimli olduğu dönemlerde, popüler bir konu yakalama avantajına sahip olmak isteyen birçok yayın organı gibi Nokta da, gerek lâiklik tartışmaları içinde gerekse ayrı bir konu olarak söz konusu kurumun durumuna ilişkin tartışma ve önerilerden kamuoyunu haberdar etme gayreti içerisinde olmuş, konuyu tekrar tekrar haber yapmıştır. Sözelimi Ali Bulaç'ın H. Hüseyin Ceylan ve diğerlerinin yukarıda geçen görüşleri "Devlet mi Cemaat mi" ve "Lâiklik tartışmaları" başlığı altında iki hafta üst üste haber yapılmış ve ilgili kişiler devlet ve din ilişkisi çerçevesinde Diyanet İşleri Başkanlığı'na dair düşüncelerini açıklamışlardır.¹⁰ Farklı kişilerle birlikte aynı konuyu iki yıl aradan sonra Ali Bulaç ve H. Hüseyin Ceylan'a yine sorma gereğini duymuşlardır. İki yıl aradan sonra hazırlanan "Diyanet Kaldırılsın" başlıklı haber yazısında mutedil olmayan ifadeler ve yanlış bilgilerin de mevcut olduğu dikkati çekmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kadrosuna ait bilgiler verilirken cami ve Kura'n kursları sayısı ile birlikte Türkiye'deki İmam-Hatip Liseleri'nin ve bu okullarda öğrenim gören öğrencilerin sayısı da verilmiştir.¹¹ Bilindiği gibi İmam-Hatip Liseleri Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullardır. Yine o dönemde "İslâmcılar" ın çıkardıkları dergilerden birisi olan Taraf dergisi için "silahlı mücadele ile şeriat yanlısı aşırı sünnî kesim"¹² nitelemesi yapılmış, özellikle "aşırı sünnî" ifadesiyle ne kastedildiği anlaşılamamıştır. Nokta'nın bu haber yorumunda da kemalist aydınlar gibi "aşırı dincilerin"¹³ de istemediği, "bütçesi birçok bakanlıktan bile fazla olan, şimdiki yapısıyla ne lâikliğe ne teokrasiye ve ne de ekonomik kurallara uyum göstermeyen"¹⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, kaldırılmasına yönelik görüşlerin daha revaçta olduğunu satır

¹⁰ Nokta, S.32 (12 Ağustos 1990), Nokta S.33 (19 Ağustos 1990).

¹¹ Nokta, S.26 (28 Haziran 1992), s.22.

¹² agd, s.24.

¹³ agd, s.26.

¹⁴ agd, s.22.

aralarına yerleştirmeye çalıştığı gözleniyor. Üç ay sonra yayınlanan Nokta dergilerinden birisi¹⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı'nın etrafındaki spekülasyonları "devlet denetimi altında bile bazı uygulamaları ile tartışmalara neden olan Başkanlığın tüzel kişilik kazanması halinde lâik devlet düzenini yıpratacak faaliyetlere göz yummasından endişe ediliyor" yorumuyla yansıtmayı uygun bulmuştur. Söz konusu yorum Diyanet İşleri Başkanlığı'nın teşkilat ve görevlerini yeniden düzenleyen bir yasa tasarısı hazırlaması üzerine yapılmıştır.

Nokta, devlet-din ilişkilerini ve lâikliğı doğrudan alâkadar eden gelişmelerle, yalnızca İslâmcıların devletin varlığını tehdit edici ve lâikliğe aykırı olduğu ileri sürülen görüş ve faaliyetler boyutuyla değil; İslâmcı olmayan ve "Türkiye'nin bütün sorunlarının Atatürkçülükle çözülebileceğine inanan ve sık sık Anıtkabir'i ziyaret eden"lerin tutum ve görüşlerindeki çelişkiler boyutuyla da ilgilenmiştir.¹⁶ "Muhasebecilerin ve jeologların da aralarında bulunduğu çok sayıda meslek kuruluşunun Atatürk seminerleri ve konferansları düzenlediğine" değinmiş, dönemin DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel'in "Atatürkçülük tek fikir olursa, çoğulculuk yürümez." ifadesine yer vermiş ve "tek fikirciler"e eleştiriler getiren "yeni bir bilim adamı ve siyasetçi kuşağının yetiştiğini" hatırlatarak "Kemalist lâiklik ve dinciler" konusunu yeniden ele almıştır.¹⁷ "Devlet mi Cemaat mi"¹⁸ ve "Lâiklik Tartışması-2"¹⁹ başlıklarıyla yapılan haberlerin devamı mahiyetinde olan sözkonusu araştırmada, Baskın Oran ve SHP grup başkanvekillerinden birine sorulan soruların benzerleri Enis Batur, Levent Köker, Tolga Yarman ve Bedrettin Dalan'a sorulmuştur.²⁰

¹⁵ Nokta, S.42 (11-17 Ekim 1992), s.34.

¹⁶ Nokta, S.49 (9 Aralık 1990), s.48

¹⁷ a.g.d. s.49

¹⁸ Nokta, S.32 (12 Ağustos 1990)

¹⁹ Nokta, S.33 (19 Ağustos 1990)

²⁰ Nokta, S.49 (9 Aralık 1990), s.50-51

Enis Batur'un "Dünya kupasından yola çıkmak istiyorum. Hıristiyan Futbolcular İstavroz çıkartırlar, Uruguay kalecisi diz çöküp duasını da etti, maça öyle başladı. Türk Milli Takımının namaz kılarak maça başlayabileceğini düşünebilir misiniz ? Yer yerinden oynar... Bir toplum kendi içinde taşıdığı gerçeklerin üstünü örtmek istiyorsa, onlar şöyle değil böyle olsun şeklinde bir bakış açısına sahipse, vahimdir. Lâikliğin doğru bir düzleme oturtulmamasının nedeni bu. Din adamları niye politika yapmasınlar ?" şeklindeki cümleleri ile, Levent Köker'in "Kemalist lâiklik bugün bence bedel ödüyor. İnsanların inançlarını siz devlet eli ile kontrol etmeye kalkarsanız, suyun başında olanlar bunu kullanacaklardır. Devlet dincilerin eline geçiyormuş, geçirmesinler! Demokratik değerler açısından baktığımızda Kemalist lâikliğin lâiklik olmadığını görürüz." şeklindeki cümleleri bu kişilerin, Nokta'nın "lâikliğe ciddi eleştiriler getiren yeni aydın kuşağı" olarak tanımladığı kuşağa dahil olduklarını açıkça göstermektedir.²¹

Aslında lâikliğin sorgulanması ve devlet-din ilişkilerinde yeni düzenlemeler yapılmasının gerekip-gerekmediğine dair söylenenlerin haber boyunca işleniş şekli, Nokta'nın konu ile ilgili tercihinin de işaret etmektedir. "21. yüzyıla şurada on yıldan az bir süre kaldı ama, Türkiye hâlâ kurtarıcılarla kurtarılanların ülkesi olmaya devam ediyor. Halkın kendi kendini idare etme ehliyetinden mahrum olduğu varsayımından kaynaklanan bu misyon, günümüzde olduğu gibi geçmişte de genellikle örtülü ifadelerle dile getirilirdi."²² yorumu Nokta'nın "yeni aydın kuşağı" yönünde belirginleşen tercihinin ifadesidir. 17 Mayıs 1986 tarihli Ulus gazetesinden alınan ve İsmet İnönü'ye ait olduğu söylenen:

"- Kafileyi durdurdum. Subayları bir kenara topladım:

- İçinde bulunduğumuz vaziyeti bilirsiniz. Bundan başka subay olarak da yerinizi bilmelisiniz. Padişah düşmanınızdır, yedi düvel düşmanınızdır. Bana bakın,

²¹ a.g.d. s.50-51

²² a.g.d. s.49

dedim. Kimse işitmesin, millet düşmanınızdır." örneği, sözkonusu yorumu kuvvetlendirmek için kullanılan örneklerden biridir.²³

Buna rağmen Nokta, devlet-din ilişkilerinde sahip olduğu yaklaşımın netliğini bozan ya da yaklaşımının netleşmesine engel olan habercilik örnekleri de vermiştir. Farklı tarihlerde çeşitli kişilerle söyleşiler yapılmış ve bu söyleşiler ana konu olarak irtica ve lâiklik ihlalleri ile ilgili konular etrafında olmamıştır. Sözelimi dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın eşi Semra Özal ile ANAP'da gelişen olaylar, ANAP il başkanlığı için adaylık ve o dönemde sadece Türkiye'yi değil bütün dünyayı ilgilendiren Körfez krizi ile ilgili iki sayfayı kapsayan bir söyleşi yapılmış. Söyleşide sorulan 14 sorudan yalnızca bir tanesi irtica ve lâiklik konulu olmasına, bu soru ve verilen cevabın küçük bir paragrafı geçmemesine rağmen, söyleşinin başlığı olarak "İrticaya karşı uyanık olmalıyız" cümlesi tercih edilmiştir.²⁴ Yine aynı şekilde ANAP'tan Mesut Yılmaz ile, ANAP Genel Başkanlık adaylığı ve Körfez Savaşı konuları ağırlıkta olmak üzere bir söyleşi yapılmış, 10 sorudan yine yalnızca bir tanesi "son zamanlarda tırmanan lâiklik karşıtı olayların tehlike olup-olmadığı"na dair sorulmuş, verilen cevap küçük bir paragrafı aşmamıştır. Fakat bu söyleşinin başlığı da "Din ve lâikliğin istismarı tehdit unsurudur." şeklinde olmuştur.²⁵ Lâiklik ve ilgili konuların tartışılabilir olmasına yönelik bütün çabalara karşın, yine de İslâmcılara tamamiyle hoşgörülü bir yaklaşımdan özenle kaçınıldığı görülmektedir.

Düşünce hürriyeti çerçevesinde 141, 142 ve 163. maddelerin kaldırılması gerektiğini savunanlar ile, lâiklik ilkesi gereği kaldırılmamasını savunanlar arasında süregelen tartışmalar, lâiklik tartışmalarının önemli yönlerinden biri olmuştur. ANAP yönetiminin kaldırma girişimlerinde bulunup da daha sonra bu girişimleri

²³ a.g.d. s.49

²⁴ Nokta, S.38 (23 Eylül 1990), s.32-33

²⁵ Nokta, S.42 (21 Ekim 1990), s.20-21

devam ettirmemesi, Nokta tarafından alaycı bir dille eleştirilerek şu ifadelere yer verilmiştir. "ANAP'ın 141, 142 ve 163. maddelerin kalkacağına ilişkin bir yıldır sürdürdüğü umut ticaretinin dostlar alışverişte görsünden öteye gitmediği nihayet açıklandı."²⁶ Bu maddelerin kaldırılmayacağına açıklanmasını; "yalnızca düşünce özgürlüğüne ilişkin ANAP'sal duyarlılığın değil, başka bir gerçeğin daha kamuoyuna açıklanmasıydı aslında: Avrupa Topluluğu'na girme, Batı'yla bütünleşme umudu suya düşmüş; Batı bitince, demokratlık da gidivermişti. ANAP'ın demokrasi havariliğinin Batı'ya hoş görünmekten başka amaç taşımadığı; liberal ve özgürlükçü ambalajların ise üstüne vurulduğunda yalnızca "tın tın" sesi verdiği, böylece anlaşılmış oldu"²⁷ şeklinde değerlendiren Nokta, konunun ilgi çekiciliği nedeniyle aynı sayıda dönemin Anayasa Mahkemesi Başkanvekili Yekta Güngör Özden'le bir söyleşi yapmış ve Özden'in özellikle 163. madde ile ilgili görüşlerine yer vermiştir. Aynı söyleşide İmam-Hatip Liseleri bir tehlike olarak görülmüş, Özden'in "Siz şu anda 12 tane valinin imam hatip kökenli olduğunu biliyor musunuz? Sağlık Bakanı'nın imam hatip kökenli olduğunu biliyor musunuz? Herkes imam hatip kökenli olabilir. Ama özellikle imam hatip kökenlilerin kaymakam, vali, yargıç yapılmasının, üniversitelerin kamu yönetimi bölümlerinde imam-hatip kökenlilerin giderek ağırlık kazanmasının bir anlamı yok mudur?" şeklindeki endişe yüklü ifadeleriyle bu tehlikeye işaret edilmiştir.²⁸

Nokta'nın düşüncenin suç sayılmasına karşı olduğu anlaşılan sözkonusu haber: "Düşünce suçu yüzünden hücrelerinde saç ağartanların, yeniden gün saymaya başlamasından başka ne kalacak ki geriye..." cümlesiyle son bulmaktadır.²⁹

Yaklaşık bir yıl aradan sonra konunun, Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın isteğiyle yeniden gündeme getirilmesi, "Körfez bunalımı nedeniyle oy kaybeden

²⁶ Nokta, S.16 (22 Nisan 1990), s.32

²⁷ a.g.d. s.33

²⁸ a.g.d. s.35

²⁹ a.g.d. s.34

ANAP'ın bu şok açıklamalarla yeniden sempati toplaması artık işten bile değildi... Bütün mesele, bu maddeler nedeniyle yıllardır hapisanelerde yatan, yediyüz yılı aşkın cezalar alan yüzlerce kişinin, kaybettiği yıllarının hesabını kimin vereceğiydi." şeklinde değerlendirilmiştir.³⁰

141, 142 ve 163. maddelerle ilgili görüşler, ya dolaylı bir alkış ya da ince bir istihzâ eşliğinde değerlendirilmiştir. Düşünce hürriyeti konusunda istihzâ ile karşıladıkları, yalnızca ANAP'ın sözkonusu maddeleri kullanarak "gösteri" yapma istekleri değildi kuşkusuz. "Aydın olduğunu ileri süren kimi çevreler oldum olası Ceza Yasası'nın 141. ve 142. maddelerinin kalkmasını savunur, söz 163. maddeye geldiğinde ise itirazı bastırır. Alla Turca demokratlığın bu özgün ikili standardına alışkın olanlar için yadırganacak bir durum yoktur ortada. Ta ki aynı özgünlük hem Türk-İslâmcı, hem de aydın olduğunu savunan Aydınlar Ocağı üyelerine bulaşmaya görsün." değerlendirmesi, alıntıdan da anlaşılabilceği üzere Aydınlar Ocağı'nın tertiplelediği bir toplantıda "163. maddenin kaldırılmasını isteyenlerin yerden yere vurulması" üzerine yapılmıştır.³¹

Yine Türkiye'deki lâiklik uygulamalarına verilen bazı örneklerin işlenmesinde de müstehzi üslûbu görmek mümkündür. İstanbul Valiliğinin gazetelere dağıttığı bir haber üzerine lâikliğin genel bir tanımı yapılarak, Valiliğin bu tanımın içeriği ile çeliştiği vurgulanmıştır. Gazetelere dağıtılan sözkonusu haberde: "İstanbul Valisi Hayri Kozakçıoğlu'nun İstanbul il ve ilçe müftüleri ile toplantı yapacağı ve toplantıda, yaklaşan Ramazan ayı öncesi müftülere vaazlarda yer alacak konuların iletileceği" yer almakta ve bu tutum Nokta tarafından eleştirilmektedir.³²

³⁰ Nokta, S.6 (10 Şubat 1991), s.28-29

³¹ Nokta, S.15 (15 Nisan 1990), s.44

³² Nokta, S.12 (22 Mart 1992), s.15

2. "İslâmi Kadrolaşma" Tartışmaları

İslâm'a, dolayısıyla müslümanlara ilişkin haberlerin dikkat çekici, kitlelerin merakını celbedici ve ülke gündemindeki canlılığını uzun süre koruyabiliyor olması genellikle İslâm'ın iç dinamiklerinden kaynaklanmamaktadır. Bir başka deyişle müslümanlar için kendi hattı hareketını kendilerinin belirlediği organik bir birliktelikten bahsetmek mümkün değildir.

Dinî inanç noktasında duyarlı ve titiz insanların, herhangi bir kamu kuruluşunda önemli görevlere getirilmelerini "İslâmcı kadrolaşma" olarak değerlendiren Nokta, bunu apaçık bir tehlike olarak görmektedir. Özellikle emniyet teşkilâtındaki dinine bağlı insanların, bu bağlılıklarının toplum huzurunu ve asayişini sağlamak görevlerini yerine getirmeye nasıl engel olduğunu vurgulamaktadır. Sözelimi Ramazan ayında oruçlu emniyet mensuplarının iftar etmelerini ele almıştır. Nokta'ya göre "Ankara Emniyet Müdürlüğü'nün merkeze bağlı telsizleri tek tek devreden çıkıyor, hemen ardından da merkez telsizi "amin" sözüyle yarım saat sürecek derin bir sessizliğe gömülüyordu. Tüm polis teşkilatı bu yarım saat süresince oruç bozup iftar yapacaktı. Bu andan itibaren gök yere inse, yer göğe çıksa tatildi. Sorun sadece dindarlık değildi ve sorun insanî ve masum boyutları çoktan aşmış emniyet teşkilâtında aşırı dincilerin tahakkümüne dönüşmüştü ve dahası tayin ve terfilerde liyâkatten çok İslâmcı olup-olmamak ön plâna geçmişti.³³

Yine aynı habere göre kadrolaşan İslâmcılar, İslâm'ın emir ve yasaklarını yerine getirmeyen ve kâfir adını verdikleri meslektaşlarına da "ucu sürgüne dek uzanan bir dizi baskı uyguluyorlardı." İslâmcı tırmanışın ulaştığı noktayı ve boyutu gösteren bu davranışlar uygulayıp uygulamadıkları araştırılıyordu insanların. Ve dinî vecibelerini yerine getirme itiyâdında olmayan insanlar, makamlarını koruyabilmek için namaz kılip oruç tutuyorlar ya da "gibi görünüyorlardı."³⁴

³³ Nokta, S.23 (10 Haziran 1990), s.16

³⁴ a.g.d. s.16-17

"İslâmcı teşkilât elemanları" işi öylesine bir noktaya götürmüşlerdi ki "artık namaz kılıp oruç tutmak, sabahları günaydın yerine selâmünaleyküm demek terfi için yetmiyordu.³⁵ Hacca da gitmek gerekiyordu ve hac ibâdeti sayesinde yıldızı artan emniyetçiler vardı." "Tarikatçiler ve takunyalı mollalar" Polis Akademisi ve kolejlerini de ele geçirmişlerdi, derslerde dini konular anlatılıyordu ve sözgelimi "Padişah Vahdettin'den Vahdettin Hazretleri olarak bahsediliyordu."³⁶

Nokta'ya göre İslâmcıların kadrolaşmalarını kolaylaştıran en önemli etken "eski bir İslâm geleneği olan takiyyecilik" di. "Emniyetteki İslâmcılar karşılaştıkları her zor durumda kimliklerini buna dayanarak gizleyip, bugünlere gelebilmişlerdi." Bir diğer önemli etken ise 12 Eylül harekâtının İslâmcılara "müsamahalı davranması"ydı.³⁷

Nokta, sözkonusu tehlikeli gidişât karşısında mâişet derdi veya başka gerekçelerle sessiz kalıp gerekli tepkiyi göstermeyen insanları suçlayarak, ilgilileri âdetâ göreve çağırmaktadır. Çünkü "Ülkenin emniyet teşkilâtını bizden olanlar, olmayanlar biçiminde ayırmanın açıklanabilir bir yanı kesinlikle olamaz. Dinsel inançlara sahip olmakla birlikte, kendileri gibi davranmayanları, oruç ve namaz eylemleriyle sınıflandırmak, bunların tümü bir yana meslekte beceri yerine tarikat ilişkilerini egemen kılmak, gerek teşkilât gerekse ülke için onarılamaz sonuçlar doğurabilir." di³⁸

İslâmcı kadrolaşma iddiasını destekleyen belgeler ve istatistiklerin verilmemiş olması ve görüşlerine başvuru kişilerin dönemin SHP Genel Sekreter Yardımcısı, Sosyalist Parti Genel Başkanı, Sıkıyönetim eski komutanları gibi İslâmi söylemlerden düşünceleri ve bakış açıları gereği rahatsızlık duyan insanlar olması ve mevcut durumdan çoğunluğun rahatsız olduğunu imâ eden ifadelerin kullanılması

³⁵ a.g.d. s.19

³⁶ a.g.d. s.20

³⁷ a.g.d. s.21

³⁸ a.g.d. s.22

dikkat çekicidir. Ayrıca İslâmcı kadrolar için hizmet veremeyen ve gelişme gösteremeyen bir tip çizilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Durumu olumlu değerlendirecek şahısların görüşlerine başvurulmaması bu kanıyı güçlendirmektedir.

Aslında nasıl bir müslüman istediklerinin profili de çizilmektedir. Emniyet teşkilâtındaki İslâmcılarla ilgili olarak hazırladıkları ve önemine binâen kapak da yaptıkları haberlerin objektif olmadığını hatırlatan bir okuyucu mektubuna, dergi tarafından verilen cevap, dinî gelişmenin hangi yönüyle muteber olabileceği sorununa da cevap gibidir. Söz konusu okuyucu mektubunda: "Emniyet teşkilâtında Allah (c.c.)'ından korkan, kul hakkı nedir bilen, tek gayesi vatanını, milletini sevmek, korumak ve yücelmesi için elinden geleni yapmak olan kişilerin, emniyet teşkilâtında çoğaldığından dem vurmuşsunuz. Fakat bu haberi işleyiş biçiminden maksadınızın, güttüğünüz politikaya uygun haber vermenin yanında, bir yerlere birtakım işaretler vermek olduğu anlaşılıyor." ithamlarına karşılık Nokta, dergicilik anlayışları gereği kişilerin dinî ve din dışı inançlarını dışa vurmakta, bu doğrultuda yaşamakta hakları olduğunu savunduklarını, buna karşın "lâik bir ülkenin resmi kurumlarından biri, bir inanç doğrultusunda örgütleniyor ve faaliyet gösteriyorsa, bundan doğal olarak rahatsızlık duyduklarını" ifade etmektedir.³⁹

Nokta Dergisi, Emniyet teşkilâtında ve diğer devlet kurumlarında İslâmcıların tırmanış sebeplerinden birisi olarak görülen 12 Eylül harekâtının İslâmcılara müsamahalı davrandığı iddialarına da İslâmcı kadrolaşma kadar ilgi göstermiştir. "12 Eylül döneminin Genelkurmay Sıkıyönetim Koordinasyon Başkanı" olan Emekli Korgeneral Nevzat Bölügiray'ın, 12 Eylül harekâtını gerçekleştiren arkadaşlarına, irticanın önlenmesinde ihmâlkâr davrandıkları gerekçesiyle yönelttiği eleştirileri içeren kitaplarından hareketle, İslâmcı kadrolaşma

³⁹ Nokta, S.24 (17 Haziran 1990), s.94

tekrar ele alınmıştır. Sözkonusu kitaplardan alınan bölümler ve Bölügiray'la yapılan söyleşide ileri sürdüğü görüşler, kadrolaşma hareketinden rahatsızlığın yanısıra, kadrolaşma nedenlerine de dikkat çekmektedir.⁴⁰ Bu yapılırken de, İslâmî söylemin herhangi bir versiyonuna sahip grup ve cemaatler, belirli isimler altında toplanmış ve isimlendirmeler biraz ilgi çekici ve biraz da İslâmî söyleme soğuk bakanlar için ürkütücü de olmuştur. Sözgelimi Nakşibendiler için "en gerici tarikat" ifadesi kullanılmış, fakat bu değerlendirmenin hangi ölçüler esas alınarak yapıldığı açıklanmamıştır. Nokta, Bölügiray ile yaptığı söyleşide, Bölügiray'ın söylediklerinden hareketle, sıkıyönetim döneminde bile istihbaratın zayıflığına işaret etmektedir. Çünkü "dönemin Adana Müftüsü Cemalettin Kaplan ve Adıyaman'da ikâmet eden Nakşi Şeyhi'nin neler yaptıklarından, hatta varlıklarından haberdar değillerdir."⁴¹

Uluslararası bir kuruluş olan Rabıta'nın da irtica ile ilişkilendirildiği ve gündeme getirildiği görülmektedir. İddialara göre Diyanet ile Rabıta arasındaki ilişkilere, "irticanın ne denli tehlikeli olduğu bilindiği halde" göz yumulması da İslâmcı kadrolaşmaya yardımcı olmuştur. Bilindiği gibi Râbıta bir yardım kuruluşudur. Bölügiray ve diğer insanların düşündükleri gibi İslâm'ı temsil ediyor olduğu herkes tarafından kabul görmemekte, bu konuda bizzat müslümanların eleştirilerinin olduğu gözardı edilmektedir.

İslâmcı kadrolaşmanın ulaştığı sanılan boyutlar açıklığa kavuşturulmaya çalışılırken, iddialarla ilgili olarak belgelerden ve raporlardan söz edilmektedir. 12 Eylül döneminde hazırlanan ve dinî gelişmeyi / gericilik işaretlerini örtmeye çalışmakla hem Bölügiray, hem de Nokta tarafından suçlanan "Din Eğitimi ve Din İstismarı" konulu "gizli belgeleri ele geçirdiklerine" ve "gizli belgeler" in neleri

⁴⁰ Nokta, S.45 (10 Kasım 1991), s.20-21

⁴¹ a.g.d. s.22

içerdiğine dikkatleri çekmektedir.⁴² Cami ve İmam-Hatip Liseler'inin açılması gerektiği, din derslerinin zorunlu olması görüşlerinin savunulduğu raporda, birçok tarikatın zararsız olduğu vurgulanıyor. Raporun Nakşibendilerden hiç söz etmemesi, taşıdığı soru işaretlerini artırmaktadır, Nokta'ya göre. Raporu hazırlayanlarla yapılan görüşmelerde ilgili kişilerden, "O dönemin koşulları içinde böyle bir şeye gerek duyulmuştur." ve "Türkiye'de lâiklik başka manalara çekiliyor. Gerçek Atatürkçü lâikliğı ortaya koymakta fayda vardır." şeklinde cevaplar almışlardır.⁴³

Rapor ana hatlarıyla: "din dersinin isteğe bağlı oluşu, din dersi ile sağlanmak istenen milli kültür yapısı inşâ edilememiştir... Duyarlı il ve ilçelerde İmam-Hatip Liseleri'nin açılması sağlanmalıdır. İmam-Hatip Liseleri'ne öğrenci alımında sınav sistemi getirilmeli, sınıf mevcutları meslek dersleri öğretimine uygun olarak azaltılmalıdır." gibi, Devletin din üzerindeki düzenleyici vasfını belirginleştirmeye yönelik önerileri getirmektedir. Nokta, sözkonusu raporu, hazırlayanların da belirttikleri gibi, dönemin koşulları öyle gerektirdiği için dinin özellikle ahlâki bütünlüğe sahip insan yetiştirme yönünden istifade edildiği halde, bunu irticaî kadrolaşma için bir basamak ya da verilen bir taviz olarak nitelemektedir. Din-devlet ilişkilerini irdeleyen yazılarında sergilediği, devletin dine müdâhalesini / mevcut lâiklik uygulamasını doğru bulmayan ifadelerinden hareketle, raporu ya da kendi ifâdesiyle "gizli belge"yi irticaya açılan bir kapı olarak değil de, devletin dini istismarı olarak değerlendirmeliydi.

"Dinci kadrolaşma"ya dair söyleşiler, sadece Bölügiray'la sınırlı kalmamıştır. Emekli Korgeneral İsmail Selen ile de, "dincilerin orduya sızması"yla ilgili rahatsızlığı etrafında gelişen bir söyleşi yapılmış ve Selen, bu kadrolaşmanın yoğun

⁴² Nokta, S.47 (24 Kasım 1991), s.20-21

⁴³ a.g.d. s.21

bir şekilde başladığı tarih olarak 1983'ü göstermiş, "aşırı sağ, Humeyni tarzı bir yönetim şekline büyük bir tavizin olduğunu" vurgulamıştır.⁴⁴

Yine bir başka yazıda "İslâmcı kadrolaşma"nın suçlularından biri olarak ANAP yönetimi gösterilmiştir.⁴⁵ 8 yıl süreyle tüm kilit kadroları tarikatların eline teslim eden iktidar" olarak nitelenen ANAP'ın, önemli kadrolarda "sil baştan bir operasyonla tarikatçı ağırlığı" giderme gayretlerinden uzun bir şekilde bahsedilmiştir. "Tarikatçıların en sevdikleri kadroların eğitim konularındaki önemli mevkilere yerleştiklerini, dinî vecibeleri yerine getireceğim diye insanların işten kaytarmaya çalıştıklarını" yazan Nokta, bir yıl önce kapak haberi olarak kullandığı "Polisteki İslâmcı Kadrolaşma"⁴⁶ ya da atıfta bulunarak, "özellikle eğitim ve kültür gibi, yeni nesiller üzerinde yönlendirici olacak bakanlıklarda bürokratlar takunyalı ve tesbihli dolaşmanın faturasını ödemeye hazırlanıyor" değerlendirmesini yapmaktadır.⁴⁷ Nokta, "tarikatçı" ve "takunyalı" olarak isimlendirdiği kişilerin, meslekî performanslarının olmadığını ileri sürmekte, fakat polisteki İslâmcı kadrolaşmayı inceleyen haberinde olduğu gibi bu kesime ait başarısızlık ya da becerisizlik örnekleri açıklanamamaktadır.

İslâmcı kadrolaşma probleminde önemli konulardan bir diğeri de İmam-Hatip Lisesi mezunlarının Harp okullarına girmesi ya da girememesidir. O dönemde İmam-Hatip Lisesi mezunlarına silahlı kuvvetlerin kapısını aralayacak şekilde hazırlandığı ileri sürülen bir tasarı etrafında söylenenler ve yazılanlar, bu konunun devlet-din ilişkilerinde mevcut durumu korumaya yönelik önemli bir sembol olduğunu göstermektedir.⁴⁸ Oluşan tepkilere ve askeri kanadın olumsuz fikirlerine yer veren Nokta'nın ilgili sayısında konu sona erdirilmemiş, bir sonraki sayıda

⁴⁴ Nokta, S.22 (2 Haziran 1991), s.26

⁴⁵ Nokta, S.30 (28 Temmuz 1991), s.52-53

⁴⁶ Nokta, S.23 (10 Haziran 1990), s.16-23

⁴⁷ Nokta, S.30 (28 Temmuz 1991), s.55

⁴⁸ Nokta, S.6 (31 Ocak-6 Şubat 1993), s.32-35

sonuçlandırılmıştır.⁴⁹ Nokta'nın konuyla ilgili ilk haberi üzerine gelen tepkiler, karşılıklı tartışma ve suçlamalara dönüşmüş, bir anlamda Nokta, bu tartışmalar için zemin hazırlamıştır. Söz konusu tasarıda İmam-Hatip Liseleri'ne kapı araladığı söylenen ifadeler düzeltilmiş ve böylece "İ.H.L. ve diğer meslek okullarından mezunlara Harp Okullarının kapısı kapatılmıştır."⁵⁰

B. ŞİDDET OLAYLARI ve İSLÂMCIILAR

Lâik ve kemalist kimlikleriyle tanınan insanlara yapılan saldırılardan sonra "Terör ve İslâmcılar" arasındaki bağıntı üzerine görüşler ve tezler ileri sürülmüştür bugüne dek. Nokta, toplumun huzur ve birliktelik esasları açısından da oldukça tehlikeli olan şiddet ve terör olaylarıyla, yukarıdaki bağıntıyı da irdeleyecek şekilde ilgilenmiştir. Bahriye Üçok, Turan Dursun, Muammer Aksoy, Çetin Emeç ve Uğur Mumcu'nun ölümleriyle sonuçlanan olaylar, bilindiği gibi kamuoyunda büyük bir infiale yol açmış; düşünceleri itibarıyla karşıt gruplar halindeki insanların zaman zaman birbirlerini suçlamalarına, kendi aralarındaki diyalog arayışlarının ya ağırlaşmasına ya da kesilmesine neden olmuştur.

Söz konusu saldırıların, suçlu arama çabasıyla birlikte, bütüncül bir analiz yapılmaya çalışılarak olayların arkaplanını netleştirmeye yönelik ifadelerle haber yapıldığı görülmektedir. Sağduyu ve sükûnet telkin eden cümleler ve arkaplan netleştirme çabaları, ilk başlarda kendi değerlendirmelerinin yönünü de belirlemiştir.

Diğer haber yorumlarda da görüldüğü gibi, taraf durumunda olan insanların görüşlerine başvurulmuş ve bu görüşlere yine belirli isimlendirmeler altında yer verilmiştir. Sözelimi Çetin Emeç'in öldürülmesinden sonra "eski MİT ajanı" olarak tanımladığı Mahir Kaynak'ın ve her zaman olduğu gibi "adı saklı bir üst düzey

⁴⁹ Nokta, S.7 (7-13 Şubat 1993), s.32

⁵⁰ a.g.d. s.33

yetkilisi"nin görüşleri "emniyetçiler" başlığı altında; "radikal İslâmcı" olarak tanımlanan Abdurrahman Dilipak'ın ve "eylemci-İslâmcı" bir derginin yöneticilerinden birinin görüşleri de "İslâmcılar" başlığı altında incelenmiştir. İslâmcıların saldırıların faili olduğu iddialarına Mahir Kaynak'ın: "Türkiye'de lâikliği savunanlara, dinci gelişmeyi engellemek isteyenlere karşı bir yıldırma hareketi var. Çetin Emeç de bu nedenle hedef seçilmiş olabilir. Olayları yapanlar muhtemelen dış kaynaklı, profesyonel katillerdir... Burada Türkiye'nin dünyadaki rolü ne olacak, buna direnenler var mı sorusunu sormak lâzım... Devlet memurlarına yönelik bir hareketin olmaması da ayrıca dikkat çekicidir. Hep sivil şahıslar ve belli fikir odakları hedef olmuştur. Ama Türkiye'deki dincilerin bununla ilgisi yok. Bizim dincilerimiz içe dönüktür, global analiz yapmıyorlar." şeklinde değerlendirmelerine; Abdurrahman Dilipak'ın da: "Türkiye bir ara rejime sürüklenmek istiyor. Türkiye'de ana rejimin 4 şartı var: Siyasî kriz, ekonomik kriz, terör ve irtica. Türkiye'de sıfırlı yılların siyasal krizi olarak tanımlayabileceğimiz bu olaylar yine ortaya çıkıyor. Bu potansiyeli izleyen güçler var. Bunun kendi siyasal çıkarları için kullanıp, Türkiye'de ara rejimlerden birini daha aradan çıkartmak istiyorlar... Biz böyle bir terör olayını öteden beri hep dışladık. Mazlum konumdayız. İşledikleri cinayetlerin kanlı bıçaklarını evimizin önüne bırakıp kaçırmaya çalışıyorlar. 141, 142 ve 163. maddelerin tartışılacağı şu günlerde bunların çok özel bir anlamı var." şeklindeki değerlendirmelerine özellikle dikkat çekilmiştir.⁵¹

Nokta, ard arda meydana gelen saldırı ve cinayetleri ele alırken, hepsi arasındaki ortak noktaları ve bu olayların sonuçlarını irdelemiş, olaylarla ilgili dosyalar hazırlanmıştır. "Senaryo belli: Toplumun iki zıt kampa ayrılarak derin bir çalkantıya sürüklenmesi. Biz bu filmi on yıl önce de görmüştük diyenler çıkacaktır mutlak. Farklı olan tek şey, değişen aktörler aslında. Abdi İpekçi'nin, Bedrettin

⁵¹ Nokta. S.11 (18 Mart 1990), s.25

Cömert'in, Ümit Doğanay'ın, Bedri Karafakioğlu'nun... ve benzeri faili meçhul onlarca toplumsal çalkantı yaratacak cinayetin işlendiği yıllarda sol-sağ, devrimci-ülkücü çatışması doruk noktasını yaşıyordu. Geçtiğimiz günlerin faili meçhul cinayetleri, yani Bahriye Üçok, Turan Dursun, Muammer Aksoy... gibi cinayetler ile... Evet bu cinayetlerle basın ve televizyon tarafından desteklenen kamuoyu, yeni bir tartışmanın öncülerini tartışır hale geldi: İslâmcı-lâik çatışması...."⁵²

Sözkonusu kapak haber olarak da kullanılan araştırma, 4 ana soru ve bu sorulara verilen cevaplardan oluşmuştur. İlk soru: "Bugün Türkiye bir İslâmcı-lâik çatışmasına sürükleniyor mu? Bu çatışmanın başlangıcında yer alan terörün kaynağı biliniyor mu? Kolaylıkla karanlık güçler ya da İslâmcılar olarak isimlendirilen teroristlerin kimliği hakkında herhangi bir somut kanıt var mı? şeklinde bir dizi alt soruları içermektedir. İkinci soru: "Acaba peşpeşe gelen cinayetler, İslâmcı aydınlarla hoşgörölü bir diyalog içindeki lâik aydınların düşünce ve duygularında ne gibi değişikliklere yol açtı?" Nokta bu amaçla Muammer Aksoy'un öldürölmesinden sonra İslâmcılarla ortak bir deklarasyon yayınlayan lâik aydınlarla görüşmüş, "aydınların hiçbiri artık onlarla ortak bir platformda olamam" gibi bir görüş belirtmemesine rağmen, o günlerdeki heveslerinin biraz törpölönmüş olduğuna, yer yer de "özellikle Turan Dursun'un öldürölmesinden sonra solun bazı kesimlerinde daha önce görülmedik ölçüde bir din düşmanlığı olduğuna" dikkat çekmektedir.⁵³

Sözkonusu kişileri öldürenler "bir grup radikal İslâmcı olabilir mi? şeklindeki üçüncü soruya İslâmcıların: "Bize müslümanlar cinayet işliyor dedirtemezsiniz." şeklinde mutlakçı bir yaklaşımla verdikleri cevapların doğru olmadığını tartışarak, bu konuda da Taha Akyol'un: "Bütün bunlar müslümanların adam öldürmeyeceğini, siyasi cinayet işlemeyeceğini mi gösterir? Hayır, sadece adam öldürmemek gerektiğini gösterir." değerlendirmesine yer vermektedir. Aynı

⁵² Nokta, S.43 (28 Ekim 1990), s.68

⁵³ a.g.d. s.69-70

soru lâik aydınlara da sorulmuş, ilk başlarda "kimseyi suçlamanın doğru olmayacağını savunan kimi aydınların, artık " terörün adını İslâmcı olarak koymaya başladıkları, ama yine de İslâmcıların suçlanması noktasında ihtiyatlı davrananların olduğu belirtilerek Mete Tunçay'ın şu görüşlerine dikkat çekilmiştir: "Cinayetlerin ardından derhal İslâmi terör tartışılmaya başlandı. Ama yaygın olarak önemsiz olmayan bir detayın gözardı edildiğini gözledim. İslâmcılar da homojen bir kitle değil. Ve şüphesiz İslâmcıların çoğunluğu fatura bize çıkar kaygısının ötesinde bu cinayetlere moral ve pratik açılardan karşı çıkıyorlar."⁵⁴

Dördüncü soru ise bu cinayetlerin faillerinin islâmcı olabileceğinden hareketle, bu durumda böyle bir cinayet için fetva gerektiği ve bu fetvayı verebilecek âlimin kim olabileceğini araştırmaya yöneliktir. Mete Tunçay'a göre: "Böylesi bir cinayete Türkiye'de fetva verebilecek bir islâm âlimi bulmak imkansız." Yurtdışından bir fetva alınmış olabileceğine dair soruya da Ruşen Çakır bu durumda da: "Sözkonusu olan İslâmcıların şiddet kullanması, değil, bir kesim insanın casusluk yapmasıdır." cevabını vermiştir.⁵⁵

Nokta bu saldırılardan sonraki gelişmeleri ya da ipuçlarını, doğal olarak İslâmcıların ne kadar suçlu olup-olmadığı çerçevesinde değerlendirmiştir. Sözgelimi Bahriye Üçok'un bombalı bir paket gönderilerek öldürülmesinin ardından hazırlanan kriminal raporu ele alan yazıda yine İslâmcıların rolü üzerinde durulmuştur. Bilindiği gibi Üçok, "İlim Araştırma Vakfı" adıyla gönderilen bir bombalı paketle öldürülmüş, ardından da "tüm vakıf yetkilisi sorguya tabi tutulmuştu." "Üçok'un koyu bir Atatürkçü olması ve daha önce tehdit telefonları, küfür dolu mektuplar alıyor olması" ve paket üzerindeki vakfın ismi, gözleri bir kez daha islâmcılara çevirmişti. Fakat hazırlanan raporda kullanılan patlayıcının özelliklerini tespitten sonra yapılan açıklamalarda "cinayeti adı sanı duyulmamış

⁵⁴ a.g.d. s.71-72

⁵⁵ a.g.d. s.73

amatör bir fanatik grubun değil, teknik donanımı ve terör tecrübesi yüksek bir ekibin işlediği kanısını güçlendirdiğine"⁵⁶ ve "bombanın İrlanda Kurtuluş örgütü tarafından kullanılanlarla aynı cinsten olduğuna, Doğu Bloku ülkesi yapımı silah parçalarının bulunduğu" dikkat çekilmiş, miras kime kalacaksa katil odur yaklaşımına pek itibar edilmemesi gerektiği vurgulanmıştır.⁵⁷

"Planlı şiddet" olarak tanımlanan bu tür saldırıların sürmesi, aslında İslâmcılarla ortak paydaları bulunmadığı halde, birlikte hoşgörü içerisinde yaşamak ile insan hak ve özgürlükleri adına, somut bir kanıt bulunmadan İslâmcıları suçlamamaya özen gösteren kesimin, bu tarafsızlığı sürdürmemesi sonucunu getirmiştir. Nokta, Uğur Mumcu'nun öldürülmesinden sonra iyice belirginleşmeye başlayan bu yargıya da dikkat çekmiştir. Uğur Mumcu'nun öldürülmesinden sonra yine bir arkaplan tahlili ve sonuçlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Sonuçları üç ana maddede toplayarak, olayların değerlendirilmesine katkıda bulunmaya çalıştığı görülmektedir: "1. sonuç: Türkiye'nin gündemi değişti. Kamuoyu bundan bir iki hafta öncesine kadar üç önemli gündem maddesini tartışıyordu: Radyasyon, İncirlik Üssü / Irak'a askeri müdahale ve Bosna Hersek dramı. Ve 12 Eylül yöneticilerinin yargılanmasını sağlayacak 15. madde Şimdi bütün bunlar tek bir boyuta indirildi: Yükseldiği varsayılan şeriat tehlikesine karşı her ne pahasına olursa olsun savaş. 2. Sonuç: Türk toplumu ikiye bölündü... Cenaze töreninde atılan sloganlar toplamı içerisinde "kahrolsun" boyutunun kapladığı yer bir yandan, bir an için, lâik ve müslüman kesimler arasındaki köprüleri attı. 3. sonuç: Tartışma, yerini teksesliliğe bıraktı. Lâik Cumhuriyeti koruma fikri, demokrasi fikrinin önüne geçti."⁵⁸

⁵⁶ Nokta. S.51 (23 Aralık 1990), s.36

⁵⁷ a.g.d. , s.37

⁵⁸ Nokta. S.6 (31 Ocak-6 Şubat 1993), s.27

Mumcu olayından sonra İran'ın ve Hizbullahın suçlanması ardından konu eski bir istihbarat başkanı ile tartışılmış, böyle bir suçlamanın "provoke olduğu" ihtimali üzerinde durulmuştur.⁵⁹ Yine aynı sayıda "Türkiye'deki İslâm Örgütleri"ni araştırmış ve iki sayfalık araştırma boyunca "güvenlik birimlerince hazırlanan ve başta İçişleri Bakanlığı olmak üzere devletin üst kademelerine sunulan gizli rapordan bahsetmiş ve bu "gizli rapor"a dayanarak "İslâmcı Örgütler" hakkında bilgi vermiştir. Sözgelisi Nokta, bazı örgütlerin üyelerinin özellikle "Girişim, Dönüşüm, Ribat, İslâm Çağrısı, Behmen, Ververdin, Hicret, Mektup ve Tebliğ dergileri ile Bir, İnsan ve Beyan yayınevlerinin kitaplarını izledikleri"ne dikkat çekmiş ve bu bölüm için de "Yayın Patlaması" alt başlığını uygun görmüştür.⁶⁰

Terör ve İslâmcılar arasındaki ilişkiyi en fazla irdeleyen haber-yorumların Sivas olaylarından sonra hazırlandığı, 36 kişinin ölümü ile sonuçlanan olayların yine neleri gerçekleştirmeye yönelik olduğunun üzerinde durularak işlendiği görülmektedir. Fakat Uğur Mumcu'nun katlinden sonra hazırlanan yazılarda, İslâmcıların hemen suçlanmaması gerektiğini düşünen insanların bile saldırıların sürmesi sonucu bu iyi niyet ve tarafsızlıklarını koruyamadıklarını belirten Nokta'nın bakış açısındaki aynı değişikliği ya da dönüşümü Sivas olaylarından sonra kendisinin de yaşadığı anlaşılmaktadır. Sözkonusu olaylara çeşitli sayılarda oldukça geniş yer ayrılmış ve kamuoyu tarafından suçlanan kesimin suçluluğuna kendilerinin de inandıklarını hissettiren ifadelerin kullanıldığı yazılarda, olaylardan haberdar etme görevinden ziyade bu kanıyı yerleştirmeye, kamuoyunu yönlendirmeye yönelik olduğu görülmüştür. "Refah Partisi'nin çıkacak olayları bir hafta önceden bildiğini ve İstanbul'un çeşitli Refah ilçe teşkilatlarından Sivas'a hayli insan gönderildiği", "Hizbullah ve radikal İslâmcıların Sivas olaylarına bir kahin

⁵⁹ a.g.d. s.20-21

⁶⁰ a.g.d. s.23

becerisi ile vâkıf olduklarını, hükümetin değilse bile devletin bir şeylerden mutlaka haberdar olduğu", "emniyet eski müdürü ise Sivas cinayetinde Refah-Hizbullah işbirliğinin ipuçlarını açıkladı." ve "kamuoyu Hizbullahın bugüne kadar enseden tek kurşunla yürüttüğü şeriat mücadelesine diri diri insan yakmak gibi yeni bir yöntemle de katıldığını böylece öğrenci" gibi değerlendirmeler, aslında olayların faillerinin araştırılmaya bile gerek görülmeyecek şekilde aşikar olduklarını ifade etmektedir.⁶¹

Olayların duygusal atmosferi yerini soğukkanlılığa bırakmaya başladığında da, devlet görevlilerinin neden âciz duruma düştüklerini araştıran ve sorgulayan yazıların hazırlandığı görülmektedir. Olaylardan önce Sivas'ta dağıtıldığı ve içinde "tahrik unsuru" taşıdığı söylenen bildirilerin "nasıl oluyor da kendi fakslarından yerel gazetelere servis yapıldığından haberleri yok?" şeklinde emniyet mensuplarına yönelik sorgusu bunun açık örneklerinden biridir.⁶² Bu arada ölenlerin hepsinin yangında değil, bir kısmının da kurşunlanarak öldürüldüğü iddialarına, görgü tanıklarının çoğu yerel basın mensupları olduğu için iltifat edilmediği, yine Nokta'nın "Yerel Basın Suçluyu Buldu." alt başlığıyla verdiği cümlelerden anlaşılmaktadır.⁶³

Bir başka sayıda da TBMM üyeleri tarafından hazırlanan "Sivas Katliamı Raporu"ndan hareketle yine "İl yöneticilerinin beceriksizlikleri" ve olayların haber yapıldığı daha önceki sayılarda yer alan yazılardan daha fazla olarak "provoké" ihtimali sözkonusu edilmiştir.⁶⁴

⁶¹ Nokta, S.29 (11-17 Temmuz 1993), s.6-9

⁶² Nokta, S.30 (18-24 Temmuz 1993), s.7

⁶³ a.g.d. s.11

⁶⁴ Nokta, S.45 (31 Ekim-6 Kasım 1993), s.34-37

C. DİNİ EĞİTİMİ VE ÖĞRETİM TARTIŞMALARI

1. Zorunlu Din Dersleri ve Arapça

Din eğitimi ve öğretimi, "islâmcı gelişme"ye yol açıp açmayacağı düşüncesiyle birlikte dikkatle izlenmiştir.

Dinî eğitim ve öğretimde yürürlükte olan mevcut sistemde değişiklikler yapabilecek tasarıların hazırlanması, resmi eğitimde din eğitim ve öğretimin yeri ve Tevhid-i Tedrisat kanunu etrafında süregelen tartışmalar Nokta'nın çeşitli sayılarında haber yorumlar şeklinde yer almıştır. Mevcut sistemde değişiklikler yapmaya yönelik yasa tasarılarının etrafında, işi din-lâiklik noktasına ve cumhuriyetin değişmez ilkelerine dayandıracak kadar hararetli tartışmalar yapıldığı bilinen bir gerçektir. Bir basın organı olarak Nokta Dergisi'nin Türkiye'nin özel öneme haiz konularını ve tartışmalarını yalnızca haber malzemesi olarak izlemediklerini söylemek ve konu hakkında herhangi bir yargıya sahip olmayan ama Nokta'ya güvenen okurun değer yargısını yönlendirmeye çalışan bir üslupla tartışmalarda adeta taraf olduklarını görmek zor değildir.

Düşünce özgürlüğünü savunan ve herşeyin konuşulabilir olduğuna inanan bir derginin doğrudan dinle ilgisi olmayan obje veya olguları dine bağlayan ya da bunlar sözkonusu olduklarında dinsel içeriği de beraberinde getireceklerine inanan ifadeler kullanması, Türkiye'de özgürlükler çerçevesinde dinin hangi ölçülerde dahil edildiği ve edilmediği sorunu açısından dikkate değerdir. Ayrıca bu konu, kişilerin belirli durum ve olaylar karşısında davranış geliştirirken, hangi psikolojik ve sosyolojik nedenlere dayandıklarının açığa kavuşması ve bu açıklığın şartlı değerlendirme ve önkabulleri kırma noktasında önemli olduğunu göstermesi açısından da dikkate değerdir.

Türk Dil Kurultayı'nda liselerde "Osmanlıca yazı öğretilmesinin Milli Eğitim Bakanlığı'na önerilmesi kararının alınması" üzerine çıkan hararetli tartışmalar⁶⁵ Osmanlıca'nın tedavülden kalkmış ve bugün sadece ihtişamlı bir tarih ve kültür birikimine ulaşmayı sağlayan bir imparatorluk dili olmasının ötesinde, insanları çağın gerisine götürebilecek güç ve kudrete sahip önemli bir araç olduğu görüşünün hâlâ ne kadar gündemde olduğunu göstermektedir. Liselerde Osmanlıca öğretilmesine gerekçe olarak, "Türk gençliğinin tarihe mâl olmuş kendi kültür ürünlerinden kopmasını" gösteren komisyona karşılık, dönemin Dil Derneği Başkanı: "sorun abece ile birlikte çağdaşlaşmadan vazgeçmektir." görüşünü savunmaktadır. Nokta, farklı görüş sahiplerine yer vererek konunun paradoksal bir tarihî gelişim gösterdiğine dikkatleri çekmektedir: "15 yıl kadar önce Mete Tunçay ve bir grup tarihçi arkadaşı, bugünkü önerinin sahibi komisyonunkine çok benzer gerekçelerle, lise seviyesinde Arap abecesinin öğretilmesi önerisini getirmişlerdi... Yıllar önce 12 Eylül'e giden taşlı dikenli yollarda yürürken solcu oldukları için üniversitedeki görevlerinden alınan bir grup bilim adamı, tarihe ve kültüre yabancılaşmamak, sağlıklı araştırmalar yapmak gerekçesiyle Arap abecesi öğrenilmesini, Edebiyat Liseleri kurulmasını öneriyor, bugün ise sağcı olmakla suçlanan komisyon üyeleri siyasi ve ideolojik bir kararla aynı öneriyi tekrarlıyor. Olan da Türk dil ve kültürüne oluyor galiba."⁶⁶ Yazı başlığı olarak da "İrtica Elifle mi başlar?" sorusu tercih edilmiştir.

Yine aynı şekilde Arapça dili üzerine yapılan tartışmalar da aynı mantıkla ele alınmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın İspanyolca, İtalyanca, Rusca ve Arapça'nın yaygın öğretim kurumlarında öğretilmesi için Milli Güvenlik Kurulu'nun görüşüne başvurulması üzerine gelişen olaylar "diğer üç dil neyse, ama Arapça..."

⁶⁵ Nokta, S.41 (14 Ekim 1990), s.24

⁶⁶ a.g.d. s.25

cümlesinden de anlaşılacağı gibi giderek yalnızca Arapça üzerinde odaklanmıştır.⁶⁷ Milli Eğitim'de Arapça'ya yer verilmesi yönünde baskılar yoğunlaştıkça, dönemin Milli Eğitim Bakanı "ısrınamadığı Arapça fikrine" çözüm bulmak için ilgili kanunu uygulama yoluna giderek, kanun gereği "Türkiye'de eğitimi ve öğretimi yapılacak yabancı dillerin Milli Güvenlik Kurulu'nun görüşünün alındıktan sonra uygulanabileceği" gerekliliğinden yararlanmıştır. Çünkü "Milli Güvenlik Kurulu belki İspanyolca, İtalyanca ve Rusça'ya okey verebilirdi. Ama Arapça için iyice düşünmesi gerekecekti. Olmaz demesi bile olasıydı."⁶⁸ "Asıl önemli konu başkaydı. Milli Eğitim Bakanlığı bugüne kadar kanunda olmasına rağmen, hiçbir dil için Milli Güvenlik Kurulu'nun görüşüne ihtiyaç duymamıştı. ilk defa belki de Arapça için Kurul'un kapısını açıyordu." Nokta, asıl tavrını konuyla ilgili olarak dönemin Milli Eğitim Bakanı Avni Akyol ile yaptığı söyleşide kullandığı soru tarzlarında ele vermektedir: "Arapça'nın ders olarak okutulması ileride de olsa önemli bir konu..." cümlesi ile Bakan'ın: "Böyle birşey yok. Lâikliğı savunmak için kılıç kalkan gidiyoruz."⁶⁹ şeklindeki cevabı, Arapça'nın lâiklikle düşünülmesi gereken bir dil olduğunu gösterir niteliktedir.

Kur'an Kurslarının ortaokul muadili birer merkeze dönüştürülmesini amaçlayan bir başka yasa tasarısını konu edinen yazı daha önceki bölümlerdeki tartışmalara karşı takınılan tavrı açıkça göstermesi açısından önemlidir. "Ortaokulla ilkokul birleştirilip zorunlu temel eğitim 8 yıla çıkartılırsa Türkiye hafız sıkıntısı çeker mi? Bu soru kimilerince önemli olmalı ki, geçtiğimiz günlerde Meclis bir yasa tekniğine ilişkin tartışmayla çalkalandı."⁷⁰ Nokta, tasarı gerçekleştiği takdirde nelerin değişeceğine işaret ederek, "hafızların ortaokul diploması sahibi olmasının sağlanması" ve bu durumun "ortaokulu bitirme koşulu gerektiren pek çok kamu

⁶⁷ Nokta, S.15 (14 Nisan 1991), s.28

⁶⁸ a.g.d. s.28

⁶⁹ a.g.d. s. 29

⁷⁰ Nokta, S.19 (12 Mayıs 1991), s.28

kurumunun kapısını açacak" olması üzerinde durmuştur. Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an Kursu sayısındaki artış rakamlarla birlikte verilmiştir.⁷¹ Nokta son olarak: "Kur'an kursları yasa teklifi kabul edilirse, ortaokul muadili sayılacak ve böylelikle hem milletin rencide olmaması sağlanacak, hem de ülkede hafız bunalımının doğması önlenecek." müstehzi yaklaşımını açıkça göstermiştir.⁷²

Problemlili ve tartışmalı bir geçmişe sahip olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin ele alınış şekli, bu bölümün asıl konusunu oluşturmaktadır. Bu dersin seçmeli ya da zorunlu olması, içerdiği konuların lâiklikle ne kadar bağdaştığı ve din ve vicdan hürriyetiyle zorunluluğun ne kadar bağdaştığı gibi birçok yönleriyle güncelliğini koruduğu açıktır. Nokta, bu dersi din ve vicdan hürriyeti yönüyle ele almış ve yazı başlığı olarak "Ve lâ tüsifü fiyl'ardı ba'de İslahihâ" ayetini kullanmıştır.⁷³ Farklı bir dine mensup bir ailenin çocuğunun yaşadığı sıkıntılar ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde öğrendiklerine dayanarak "anne-babasının imam nikahı olmadığı için kendini gayri meşru sanmasından" hareketle sözkonusu dersin 1982 Anayasasıyla zorunlu hale gelmesinin içerdiği dezavantajlara yer verilmiştir. "Artık günümüzde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersleri öğrencilerin kâbusu, velilerin en büyük şikayeti... Çünkü derslerdeki baskılar ve zorlamalar her geçen gün artıyor... İnsan haklarına saygılı olduğunu iddia eden, uluslararası arenada, eline geçen her fırsatta demokrasiyi benimsediğini anlatmaya uğraşan... bir ülkede başka din ya da mezhepten olmak ya da dinsiz olmak özgürlüğünün bulunmaması... Küçük beyinlerin daha ilkökul sınırlarında sevgi yerine cehennem korkusuyla doldurulması... Bu bir tür mahkumiyet değildir de nedir?" ve çoğaltılabilecek bir dizi değerlendirme ve sorgulama Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

⁷¹ a.g.d. s.28

⁷² a.g.d. s.29

⁷³ Nokta, S.49 (9 Aralık 1990), s.36

dersinin gereksizliği kanısını oluşturacak şekilde uzayıp gitmektedir. Çeşitli branşlarda birkaç öğretmenle yapılan bir söyleşi şeklinde hazırlanan yazıda dinin yoruma açık olup-olmadığı sorunu üzerinde de durulmuştur. Çünkü "ğrenciler bir yandan Fen Bilgisi derslerinde hücrenin yapısını ve evrim teorilerini işlerken, diğer yandan ilk insan Adem ile Havva'nın Allah tarafından "Ol" emriyle yaratıldığını öğreniyorlar. Devrim tarihi derslerinde Atatürk'ün yaptığı kıyafet devriminin önemi vurgulanırken, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinde kadının ve erkeğin örtünmesi gereken bölgeler açıklanıyor."⁷⁴ Müfredat programlarının içeriğinin tartişıldığı bir dersin konusu olan dinin dogmatikliğinin tartişmasının, bir matematik öğretmenine yaptırılması ilgi çekicidir. Yazıdan anlaşıldığı kadarıyla söyleşide bir Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ğretmeni yoktur. Yazı, "Birey dilediğine inanmak, dilediğine inanmamak hatta isterse dinsiz olmak özgürlüğüne sahiptir. Öyleyse siz ne püsküllü belasiniz. ıkın aradan!" şeklinde artık alışılmış bir dışlamayla son bulmaktadır.

Başlık için kullanılan "Yeryüzü düzene girdikten sonra bozgunculuk yapmayın." melindeki ayet-i kerimeyi konuyla bağdaştıramadığını ve hangi gerekçeyle sözkonusu ayeti seçtiklerini soran okur mektubuna verilen cevap, sorulan sorulara cevap vermek yerine: "...Nkta bugüne kadar sürdürdüğü yayın çizgisinde, inanç ve inançsızlık özgürlüğünü birbirinden hiç ayırmadı... İnsanlar müslüman olmak da dahil, hiçbirşey olmak zorunda değillerdir."⁷⁵ şeklinde tavır koyucu mahiyettedir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri dolayısıyla oluşturulan gündem ve tartişmalar genişletilerek, hatta ilk kaynağa inmeye çalışılarak Tevhid-i Tedrisat kanunu çerçevesine taşınmıştır. "Tartişma Platformu" şeklinde hazırlanan yazı Tevhid-i Tedrisat'ı yeniden tartişmak isteyen görüşlere de yer vermektedir.

⁷⁴ a.g.d. s.38

⁷⁵ Nokta, S.51 (23 Aralık 1990), s.102

Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın eğitim sisteminin günden güne kötüye gitmesinin nedenlerine değinen bir konuşmasında, eğitimin merkeziyetçi bir yapıya sahip olduğunu ve sistemde çok köklü değişikliklere ihtiyaç bulunduğunu söylemesi üzerine, Tevhid-i Tedrisat'ı sorguladığı varsayılarak, sistemi ilgilendiren bir kanunun nasıl olması gerektiğine dair tartışmalar ortaya çıkmıştır. Ayrıca Özal'ın "bir kez daha ortalığı karıştıracak bir tartışma konusunu gündeme⁷⁶ sokmasının" lâik aydın çevrelerde "tümü ile mesnetsiz sayılmayacak küçük çaplı bir komplo teorisi" olarak algılandığı da ortaya çıkmıştır. ODTÜ öğretim üyesi Prof. Dr. İlhan Tekeli söz konusu kanıyı "Bu talep, soyut bir özgürlük talebi arkasında gerıcilik yapmaktır."⁷⁷ şeklinde ifadelendirmektedir.

Nokta, eğitimde merkeziyetçiliği eleştiren, merkezçilik yerine okullarda bölgesel, mahalli yönetimlerin gündeme gelmesini ve Milli Eğitim Bakanlığının görevlerinin koordinasyonla sınırlı olması gerektiğini savunan Özal'ın bu düşüncelerini, doğuracakları sonuçlar açısından da ele alarak irdemiş, bir başka anlamıyla eleştirmiştir. Özal'ın görüşleri gerçekleştiği takdirde "İnanç gruplarının, etnik grupların da açıktan açığa kendi okullarını kuracak olmaları neredeyse su götürmez bir olasılık" ⁷⁸ olduğunun belirtilmesi, her vesileyle hoşgörü ve insan hakları savunucusu olduğunu tekrarlayan Nokta'nın kendisiyle çeliştiğini göstermektedir. Tevhid-i Tedrisat Kanununda yapılacak ufak bir değişikliğin bile lâik çevrelerce hangi anlama geleceğini yazı boyunca en açık bir şekilde belki de İlhan Tekeli ifade etmektedir: "Çok uzun zamandır devletin temel kuruluşları belli bir saldırı karşısında. Bu tartışma da onun bir parçası. Burada iki türlü saldırı var; birincisi özgürlük yanlılarının saldırısı, diğer yandan da tutucu ve dinci kesimlerin saldırısı."⁷⁹ Yine TÜSİAD'ın "Türkiye'de Eğitim" adlı raporunun hazırlayıcısı Zekai

⁷⁶ Nokta, S.52 (20-26 Aralık 1992), s.34-41

⁷⁷ a.g.d. s.35

⁷⁸ a.g.d. s.39

⁷⁹ a.g.d. s.39

Baloğlu: "Tevhid-i Tedrisat, lâikliğin eyleme geçmiş biçimidir." değerlendirmesiyle, Tekeli'yi desteklemektedir.⁸⁰

Nokta, lâiklerin konuya bu kadar tepki göstermelerini de eleştirmektedir. Bununla ilgili olarak ğretim üyesi ve gazeteci Mehmet Altan ile Taha Akyol'un Tevhid-i Tedrisat'ın "cumhuriyetin hiçbir şekilde yerinden oynatılmaması gereken bir yapı taşı" olarak görülmesini eleştiren ifadelerine yer verilmiştir. Mehmet Altan'a göre: "Bugün hâlâ eğitim sistemi ile lâiklik arasında bağlantı kurmak ve kalkıp Tevhid-i Tedrisat'ı lâikliğin eyleme geçmiş biçimidir diye tanımlamak Tek Parti Dönemi'nin, bir Recep Peker'in fikir dünyası ile aynı paralelde olmak demek"tir.⁸¹ Taha Akyol ise gösterilen tepkilere "lâik vreler sosyoloji bilmiyor" cevabını vermektedir.⁸² Bu bağlamda Nokta'nın, Galatasaray Üniwersitesi'nin kurulması gerekçelerinden hareketle Tevhid-i Tedrisat'ın tek tip insan yetiştirdiği eleştirilerine de katıldığı gözükmektedir: "... Koç Vakf'i'nin açtığı özel lise ve yine aynı bünye tarafından tasarlanan üniversite bunun bir rneği. Keza yine lâik kesimlerin de hararetle destekleyebilecekleri bir diğer proje Galatasaray Üniwersitesi... Bu üniversiteye ilişkin tartişmaların ilk başlangıç noktasında rekabetçi bir eğitim, çok yönlülük, öğrencinin insiyatifini orta öğrenim ve üniversite yıllarında geliştirmek yer almıyor muydu? Bu perspektifle bakıldığında zaten çeşitli kesimler tarafından Tevhid-i Tedrisat'ın yıllardır Türkiye'nin ihtiyaçlarına cevap vermemesi nedeniyle delindiği ileri sürülemez mi?"⁸³

2. Eğitim ve ğretim Materyallerine İslâmi İçerik Kazandırma

abaları

Eğitim ve ğretim materyallerine islâmi içerik kazandırma çabaları, doğrudan yukarıda geçen tartişmalarla ilgili olmamasına karşın, müslümanların

⁸⁰ a.g.d. s.39

⁸¹ a.g.d. s.38

⁸² a.g.d. s.40

⁸³ a.g.d. s.40

eğitimle ilgili taleplerinin yalnızca resmi eğitimle sınırlı olmadığını, şimdiye değin ilk kez denenen yollarla da olsa kendi çaplarında kendi eğitim anlayışlarını gerçekleştirmeye yönelik faaliyetlerde bulunmalarına göstermesi açısından, bu bölümde ele alınmıştır.

İlk olarak, "Masalların İçyüzü" başlığıyla hazırlanan bir yazıda ODTÜ soyoloji bölümü öğretim üyesi Ayşe Saktanber'in resimli çocuk kitaplarıyla ilgili bir araştırması konu edilmiştir.⁸⁴ Saktanber, yaptığı araştırmanın kapsamında islâmi öykülere de yer vermiştir. Bu öykülerin taşıdıkları varsayılan eksiklik ve tutarsızlıklar açısından ele alınıp incelendiği görülmektedir: "... egoist dürtülerle iyi ahlâk arasındaki temel çelişki Allah korkusuyla çözümlenir... Öykünün kahramanı yaşı ya da konumu ne olursa olsun değişmez bir biçimde erkektir... Kadınlar bu öykülerde yok gibidir. Varoldukları zaman da edilgen ve erkeğe bağımlı konumdadır... Giyinişleri dinî görüşleri doğrultusundadır. Başları bağlı, elbiseleri uzun kolludur. Fiziksel çekicilikleri resimlerde asla vurgulanmaz... İslâmi öykülerde ikinci bir kadın tipi daha var: Modern kadın... İçki içip yüksek sesle kahkahalar atarlar. Kadınlar makyajlıdır, tırnakları ojelidir. Üstüne üstlük sigara da içmektedir... Dinî öykülerdeki üç temel çevre elemanı ev, okul ve cami. Çocukların faaliyetleri bu üç mekanla sınırlı. Doğa neredeyse yok gibi. Çocukların hayvan dostları yok. Hatta köpekle oynamak bir yaramazlık örneği..." Çoğaltılabilecek olan bu değerlendirmelerde, müslümanların dinî düşüncelerinin şekillendirdiği yaşam tarzlarına ait olduğu düşünülen bazı kesitler eleştirilmiştir.⁸⁵

Batı klasiklerine İslâmî içerik kazandırılarak ya da Nokta'nın ifadesiyle "İslâm toplumu değerlerine göre yeniden uyarlanarak" yayımlanmaları, "... Ve Don Kişot İmana Geldi" başlıklı yazıda irdelenmiştir. Daha çok bu eserlerin edebi özelliklerinin ve özlerinin orjinalliğine dikkat edilip-edilmediği araştırılan yazıda

⁸⁴ Nokta, S.5 (3 Şubat 1991), s.32-39

⁸⁵ a.g.d. s.34 vd.

Timaş, Türdav ve Nehir yayınlarının sözkonusu faaliyetleri ele alınmıştır.⁸⁶ Nokta tarafından "İslâmi kesimde yayımladığı gerçekten düzeyli denebilecek kitaplarıyla tanınan entellektüel tandanslı yayınevlerinden biri" olarak tanımlanan Nehir Yayınlarının sahibi Mustafa Çelik, Batı klâsiklerini yeniden yayınlamalarının önemli nedenlerinden birinin de "hedef kitlelerine uygun bir kimlik kazandırmak kaygısı" olduğunu ifade etmektedir. Eleştiriler getirilirken Nehir yayınlarına biraz daha itinayla yaklaşıldığı, Timaş ve Türdav'a daha sert eleştiriler yöneltildiği gözükmektedir. Sözelimi Timaş tarafından yayımlanmış Don Kişot için: "... dikkatle okunduğunda nerdeyse müslüman bir tip olarak çıkıyor karşımıza; Tanrı yerine Allah diyen, Kur'an'da geçen "Allah izin vermedikçe hiçbir yaprak bile kımıldamaz" ayetini gündelik bir sözmüş gibi konuşmalarına sokan, tefekkürü dalan, sık sık islâmi terimler, sözler sarfeden oldukça aşına bir tip bu." ve yine Türdav'ın çıkardığı Sefiller için: "satır aralarına bile olsa ince bir islâmî mesajın serpiştirildiğini görmek mümkün. Sözelimi Hıristiyanların kullandığı Tanrı kavramı yerine yalnızca İslâm'a ait ve Müslümanların kullandığı Cenab-ı Hak kavramı kullanılmış sıklıkla ve bu kavramın olduğu cümleler, sanki radikal bir müslüman kullanıyormuş gibi geçiyor... İslâm'ın "Her çocuk islâm fitratı üzerine doğar" diye başlayan Hadis'i'de kitaba şöyle geçirilmiş: Allah her çocuğu masum fitrat üzere yaratmıştır." değerlendirmeleri yapılmaktadır.⁸⁷

İslâmcıları "günümüz Türkiye'sinin önemli bir kanadı olarak" gören Nokta, kültürel konulara ağırlık verilmesini ve dünyaca ünlü klâsiklerin kendi okuyucu kitlelerine sunulmasını, "artık İslâmcıların da kültürel, sanatsal bir platformları olduğunun önemli somut bir örneği" olduğunu belirttikten sonra "bu klâsiklerin yayımlanırken metinlerin orjinalliğine ne kadar özen gösteriliyor" sorusuyla, yazı boyunca dikkate çarpan kaygısını - bu bir başka yönüyle güvensizlik olarak da

⁸⁶ Nokta, S.40 (27 Eylül - 3 Ekim 1992), s.84-88

⁸⁷ a.g.d. s.85

nitelendirebilir- tekrarlamaktadır. Ayrıca Ahmet Rulger'in: "Radikal bir siyasi anlayışın sanata bakışı da elbette başına buyruk oluyor." şeklinde ifadelerine de yer verilmiştir.⁸⁸

Aynı kategoride ele alınabilecek bir başka İslâmi içerik kazandırma gayretleri çizgi film sektöründe görülmektedir. "Ağaç yaş iken eğilir sözünü düşünerek olsa gerek, son yıllarda İslâmi kesiminde çizgi film dünyasına el attığını" belirten Nokta, müslümanların kurdukları çizgi film animasyon şirketlerinin yapımlarını ele aldığı yazıya "Fatih, Red Kit'e Karşı" başlığını kullanmış.⁸⁹ Sert eleştiriler içermeyen bir haber yazı niteliği göze çarpmaktadır. "İslâm'da çizgi film olabilir mi? Resmi yasaklayan İslâm, çizgi filme izin veriyor mu?" tartışmalarından hareketle yapılmaya çalışılan sorgunun Nokta'nın ifadesiyle "bugün Türkiye'nin en donanımlı animasyon şirketi olma özelliğine sahip" Ella Production'ın sahibinin konuyla ilgili açıklamalarıyla, olumsuzluk sınırına vardiirilmadiğı dikkatleri çekmektedir.⁹⁰

D. İSLÂMİ SÖYLEM SAHİBİ KİŞİ, GRUP, CEMAAT VE KURULUŞLAR

Müslümanların oluşturdukları grup ve cemaatlerin yakın takibe alınmasının şüphesiz birçok nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenleri detaylarıyla incelemek bu araştırmanın kapsamına girmemektedir. Bu araştırmanın kapsamına giren, bu grup ve cemaatlere yaklaşım biçimi ve onları konumlandığı marjinalliği açıklamaya çalışmaktır.

Nokta, geniş bir şekilde ele aldığı sözkonusu grup ve cemaatlerden, din-devlet ilişkisi bölümünde sık sık "İslâmcı" olarak adlandırılan kesimden daha farklı

⁸⁸ a.g.d. s.87

⁸⁹ Nokta, S.36 (29 Ağustos- 4 Eylül 1993), s.92

⁹⁰ a.g.d. s.92 vd.

bir üslûpla söz etmektedir. Herşeyden önce bu kişi, grup ve cemaatler için -Ak-Doğuş grubu hariç- "İslâmcı" ya da "radikal İslâmcı" nitelemesini yapmamaktadır. Verilecek örneklerde de görüleceği üzere, haber konusu yaptığı kişi, grup ve cemaatlerin, bir bütün olarak İslâmî kesim içinde aldıkları yer ve gördükleri hüsnü kabul oranından çok, kendisinin taşıdığı müslüman-İslâmî gelişme anlayışına hizmet edecek argümanlar taşıyıp- taşımadığına dikkat etmiştir.

1. Marjinaller

Bu başlık altında ele alınacak kişi, grup ve cemaatler, Nokta tarafından bu şekilde isimlendirilmişlerdir. Bu isimlendirme bazılarında açık bir şekilde, bazılarında da dolaylı bir şekilde yapılmıştır. Ayrıca Nokta'nın neden "marjinal" olarak nitelediği grupları özellikle ele aldığı da düşünülmeli gereken bir durumdur. İslâmî cemaatlerle ilgili daha sonraları hazırlanan araştırmalarda da sık sık alıntılanan "Karanlığın Ütopyası, Mahmut Hoca'nın İnsanları" başlıklı yazı sözkonusu cemaatin denetiminde olduğu söylenen bir Kur'an kursuna devam etmekte olan 12 yaşlarında bir kız çocuğunun, Nokta muhabirlerinin sorduğu sorulara verdiği kimi zaman ilginç cevaplar etrafında geliştirdiği değerlendirmeler şeklindedir.⁹¹ Cemaatin lideri olarak tanıtılan Mahmut Ustaosmanoğlu'nun kısa ve değerlendirmesiz biyografisinin de verildiği yazıda; müritlerin uygulamaları, dışarıya kapalı bir dünyada yaşıyor olmaları ve cemaatin toplumsal temelleri sözkonusu edilmiştir. Sözelimi; "cemaate bağlı kadınların iki başörtüsü bağlamaları; etek-bluz giymeyi, resim, televizyon ve gazeteyi günah saymaları; elleri yukarı kaldırıp oynamanın "Allah yok"a tekabül ettiği; tırnaklar uzayınca şeytanın altına yavru yaptığı; Firavunun karısının cehennemde odun taşıdığı; bir cuma akşamı kopması beklenen kıyametle birlikte denizlerin kabarmasının ve kanların fişkirmesinin beklendiği" gibi cemaate ait olduğu söylenen uygulama ve

⁹¹ Nokta, S.6 (11 Şubat 1990), s.16

inançlar sıkça kullanılmıştır⁹² Bu inanç ve uygulamaların doğru olup olmadıkları cemaatin önde gelenlerine doğrulandırmamıştır. Nokta bu durumu; "Mahmut Hoca hastaydı. Zaten hasta olmasa da bugüne değin yandaşları dışında bir gazeteciyle görüştüğü vaki değildi. Hoca'nın kapısı kapanınca... İsmail Ağa Vakfi'nin Başkanı, Vaiz Ahmet Vanlıoğlu kalmıştı başvuracak. Ne ki O da kapılarını Nokta'ya açmamakta kararlıydı." şeklinde açıklamaktadır.⁹³ Yine de haber malzemesinin doğru değerlendirilmesi açısından, kendi çaplarında da olsa dikkat edebilecekleri hususlar olduğu da göze çarpmaktadır. Sözelimi henüz 12 yaşında, Nokta'nın kendi ifadeleriyle "çok değil, bundan birkaç ay önce" cemaate girmiş ve cemaatin istediği eğitimi almaya başlamış bir çocuğun yaşının ve cemaat tecrübesinin yetersizliği nedeniyle, belki de bütün yönleriyle bilmeden açıkladığı, söylediği sözlerden hareketle hazırlanan bir yazının objektifliğinin tartışılabilir olacağı açıktır. Yine aynı çocuğun, kurstaki günlük yaşamlarına dair anlattıklarına dayanarak, tuvaletin kapısından yazılı olduğu söylenen duaların; "Allahümme eüzubike minen hubi vehabaisi ve Elhamdüllahiveyzi esobe" şeklinde söylenmesi, ya çocuğun sözkonusu duaları doğru olarak ezberleyemediği ve muhabirlere yanlış aktardığını ya da doğru olarak söylediği halde, muhabirlerin bu duaları garip bir biçimde değiştirdikleri yanlış algıladıkları ve habercilik konusunda titiz davranmadıkları ihtimallerini akla getirmektedir.⁹⁴

Cemaatin dayandığı toplumsal nedenler, İslâmi söylem sahibi yazarlardan birine, Ali Bulaç'a sorulmuştur. Mahmut Hoca Cemaati dosyasıyla aynı sayıda yer alan söyleşide Bulaç: "Modern toplumlarda marjinal gruplar vardır, alt kültür grupları. Bunlar toplumun yerleşik çevresinin geleneğine karşı çıkarlar. Mesela Feministler ateistler, çevreciler, yeşiller... Bunlar da İslâm'ın alt kültür grubu gibi

⁹² a.g.d. s.21

⁹³ a.g.d. s.21

⁹⁴ a.g.d. s.18

görülebilir." değerlendirmesini yaptıktan sonra, insanların böyle cemaatlere / tarikatlara yönelmesinin sebebini de; "Anadolu'dan gelen insanlar, bu kimliklerini kaybetmek istemiyorlar... Modern kent hayatı içinde giderek atomize oluyoruz. İnsanları topraklarından alıp, kentin ortasına savuruyoruz. Kendilerini derin bir boşluk içinde hissediyorlar. Bir savunma yeridir tarikat, yeni kentli için." şeklinde açıklamaktadır. Bu cemaatin "toplum dışı değil, fakat modernizm dışı" olduğunu ve bunların "siyasi bir taraflarının bulunmadığına da değinerek, toplumsal yapı içerisinde buldukları konumu açıklamaktadır. Nokta'nın: "Hocalarının odasına dizlerinin üstünde sürünerek girip, çıkıyorlar." sorusuna Ali Bulaç: "Bütün İslâmî gruplarda İslâm'ı yanlış değerlendirenler vardır." cevabını vermektedir.⁹⁵

"Mahmut Hoca Cemaati" ile ilgili bir okur mektubunun: "Neyse ki bir ütopya olmaktan ileri gidemeyecek olan, verimlilikten uzak bir yaşam biçimi. Yazık Mahmut Hoca'ya, gerçekten inanıyor muymuş o verdiği vaazlara? Bir insan, hayatı mutluluktan bu kadar uzak arıyorsa, algılıyorsa onun için ancak üzülmür bence. Aynı hayat anlayışına mahkûm ettiği diğer insanlara, müritlerine ise katmerli üzülmür." yargısına karşılık, Nokta: "Karşı karşıya olduğumuz olgu, kendi değerlerini içinde taşıyan bütünlüklü bir inanç sistemi. Bu gerçeği gözardı ederek, genelgeçer bir mutluluk tanımı nasıl yapılabilir?" cevabında, doğruluğunu kabul etmemekle sözkonusu olguya ait sorunun bitmiş olmayacağını ifade etmektedir.⁹⁶

Nokta'nın normal değerler çizgisine uzak görülen hafife alınan bir yaklaşımla ele aldığı kişilerden birisi de kamuoyunda Adnan Hoca olarak bilinen Adnan Oktar'dır. Eleştiriler, "Büyük özlemler döneminin, özlemleri büyük insancıklardan biri" olarak nitelediği Adnan Hoca'nın fikirleri ve şahsiyetinde olduğuna inandığı tutarsızlıklar etrafında odaklanmaktadır. "Eğer fönlü saçlarıyla havalı havalı yürüyen taze playboyları, bugün ne giysem kararsızlığına bir buçuk

⁹⁵ a.g.d. s.21 vd.

⁹⁶ Nokta, S.7 (18 Şubat 1990), s.95

saat harcayabilecek kadar alternatif sahibi çıtı pıtı kızları değil; üç numara tıraşlı gariban çocukları ve yeşik kazak üstü pembe hırka ekolünden kızcağızları seçseydi hocanın biri olacaktı" ve "Bitmek bilmeyen hikayeler: Adnan Hoca kominizm konusunda şunları söyledi, moda konusunda bunları söyledi, Boğaziçi'nden müritler, Robert Koleji'nden müritler" cümleleri Adnan Hoca'nın meşhur olmasının nedenlerini açıklığa kavuşturmaya yöneliktir.⁹⁷ Yine "Yuppie olmaya çalışıp da altyapı eksikliğinden ofsayda düşenler grubunun İslâmi versiyonu. Çok özendiği yabancı marka adlarını yanlış söylemesi, gündüz saatlerinde lüks gece kulüplerine gitmek istemesi bundan."⁹⁸ ve "Adnan Hoca gittikçe entelleşiyor. Davet, sergi, konser, panel, sempozyum gibi etkinliklerden, müritlerine yönelik seanslarından fırsat buldukça resim de çiziyor. On parmakda on marifet. Şiir bile yazıyor. Binbaşı Che'yi Cihe diye telaffuz etse de dert değil."⁹⁹ değerlendirmelerinden de anlaşılacağı gibi bütün davranışlar Adnan Hoca'nın meşhur olabilmek için, ait olmadığı bir dünyaya dahil olabilme gayretleri olarak yorumlanmaktadır. Adnan Hoca'nın zengin gençleri etkilemesinin hikmetini "özlemlerini büyüten dönemde başkalarının özlemlerini yakalamasına" bağlayan Nokta, bunu: "Uzaktaki lüks gece kulüplerinin müdavimleri, tepedeki pahalı markaların müşterileri de özlem içinde, daha doğrusu boşlukta: Abi hayat boş yaa! Adnan Hoca burada devreye giriyor işte... Alan memnun, veren memnun. Hoca İslâm'ın defolu yuppiesi oluyor, özlediği hayata yaklaşıyor, gençler gıpta edilen hayatlarına berdevam, biraz da müslüman takılıyorlar."¹⁰⁰ şeklinde açıklamaktadır.

Adnan Hoca için "sosyete mollası" tabirini de kullanan Nokta, Hoca'nın sık sık fikri ve siyasi kulvar değiştirdiğine de temas ederek alaycı yaklaşımını sürdürmüştür. "Düşünce evriminin bugünkü aşamasında Atatürkçü olduğunu

⁹⁷ Nokta, S.5 (4 Şubat 1990). s.88

⁹⁸ a.g.d. s.88

⁹⁹ Nokta, S.23 (9 Haziran 1991). s.8

¹⁰⁰ Nokta, S.5 (4 Şubat 1990). s.88

Başkent'e yaptığı gösterişli çıkarmayla açıkladı... Anıt Kabir'i ziyaret etti ve Anıt Kabir şeref defterini imzalama ayrıcalığına erişti. Kendisi kadar şık genç ve yakışıklı müritleriyle Ankara'nın kalburüstü politik mekanlarından boy gösterdiği"ne dair cümleler bunu açıkça göstermektedir.¹⁰¹

Adnan Hoca ile RP yakınlaşmasını temas eden bir başka yazıda da, daha önceki sayılarda gösterilen yaklaşımdan farklı bir şekilde sözkonusu kişiye ağır eleştiriler içermeyen ifadeler kullanılmıştır.¹⁰² "İstisnasız bütün gazete ve dergiler, gençleri kandırarak şahsi menfaat sağlayan Adnan Oktar'ın aslında bir menfaatçi olduğunu yazıyordu." derken Nokta, "istisnasız bütün gazete ve dergiler"e muhtemelen kendilerini de dahil ediyordu. Aynı yazıda Adnan Hoca'nın "meşhur olmadan önce Ortaköy'de oturan ve esnaf tarafından çok sevilen bir mürşit" olduğu da belirtilmiş ve böyle bir arkaplan bilgisine "bir süre önce mankenliği bırakarak Adnan Hoca cemaatine katılan Gülay Pınarbaşı'nın RP'ye intisap etmesi" dolayısıyla ihtiyaç duyulmuştur. Erbakan-Oktar yakınlaşması için: "hem RP'nin vitrin değişikliği operasyonu hem de kamuoyunda beliren Adnan Hoca imajının değişmesi açısından oldukça önemli bir gelişme." değerlendirilmesi yapılmıştır.¹⁰³

Nokta, "Eylemci Müslümanlar" ve "İslâmcı kesimin en radikal grubu" olarak nitelediği Ak-Doğuş grubu ile yaptığı söyleşide, itinalı bir üslup kullanmış, grubun bütün "marjinalliğine" rağmen diğer kişi ve gruplar için takındığı alaycı tutumu göstermemiştir.¹⁰⁴ Grubun "kumandanı olarak tanıtılan Salih Mirzabeyoğlu'nun söyleyişi "silahlı eylem" gibi teknik konulardan çok teorik ağırlıklı yapmayı kabul ettiğini, fakat "uygun gördüğü mesajları vermekten de geri kalmadığı" belirtilmiştir. Grubun İslâmi eylemle ilgili düşüncelerinin yanısıra "kendi dışındaki gruplara" bakışının da söz konusu edildiği söyleşide, sözgelimi RP için

¹⁰¹ Nokta, S.47 (25 Kasım 1990), s.26

¹⁰² Nokta, S.52 (19-25 Aralık 1993), s.22-23

¹⁰³ a.g.d. s.23

¹⁰⁴ Nokta, S.13 (1 Nisan 1990), s.16-24.

"ne oldukları ne de olabilecekleri birşey var... Doğru dürüst sisteme sahip değiller"; Fehim Kuru için: "...kendinde İslâmi bir hassasiyet gözlenemiyor.... Bizce pasifist bir ajandır" şeklindeki düşüncelerine yer verilmiştir.¹⁰⁵ Nokta: "O karikatürize edilmiş, çember sakallı, şalvarlı, klâsik mürteci tipine hiç benzemeyen, çağdaş giyimli, çağdaş görünümlü insanlar."¹⁰⁶ olarak nitelediği grubun "klâsik müslümanlara nazaran bazı farklılıklar taşıdıklarını, örneğin kara çarşaf, çember sakal gibi motiflere sıcak bakmadıkları gibi, tesettürü de farklı yorumladığını" belirtmektedir.¹⁰⁷

Nokta Ak-Doğuş grubu ile yapılan söyleşiye gerekçe olarak: "Mirzabeyoğlu ve grubun liderlerinin görüşlerine sayfalarımızda yer verirken gizli bir terör örgütünü ortaya çıkartmak ya da afişe etmek mantığıyla hareket etmedik... İster sağ, ister sol amaçlı olsun, silahlı mücadele felsefesinde bile ifade özgürlüğüne inanan biz Nokta çalışanları için Ak-Doğuş grubunun düşüncelerini kamuoyuna aktarmak, bir gazetecilik göreviydi." cümlelerini kullanan Genel Yayın Yönetmeni Arda Uskan, bu cümlelerle muhtemelen "marjinal-radikal" ve "silahlı eylem yanlısı" olarak bilinen "silahlı eylem yanlısı" bir grupla ilgili haber yapmalarının alacağı tepkiyi baştan bertaraf etme amacını gütmüştür.¹⁰⁸

2) Kuruluşlar

Her ne kadar Refah Partisi'nin İslâmi söyleme sahip olmadığı söyleniyor ve tartışılıyorsa da, Nokta dergisi bu konudaki görüş ayrılıklarını irdeleyen yazılar hazırlamasına rağmen, RP'yi İslâmî bir kimliğe sahip olarak gördükleri, İslâmla özdeşleştirdikleri için bu bölümde ele alınmıştır.

1990'dan sonraki RP'nin, 1980 öncesi MSP'sinden daha farklı bir çizgi yakalamaya çalışarak kitleleşmeye yönelmesiyle birlikte ilgi odağı haline gelmesi,

¹⁰⁵ a.g.d. s.20.

¹⁰⁶ a.g.d. s.18.

¹⁰⁷ a.g.d. s.22.

¹⁰⁸ a.g.d. s.5.

ardından kamuoyu nezdinde "yükselişe" geçtiği tartışmaları ve diğer bünyesel özellikler ve dışarıdan etkiler, RP'yi son derece cazip bir haber malzemesi haline getirmiştir. Yerel seçimlerin yapıldığı 1991 ve 1993 seneleri de dikkate alındığında, güncelliğin bu haber malzemesinin değerini artırdığı, dolayısıyla birçok sayılarda RP ile ilgili haberlerin yer aldığı görülmektedir.

RP'nin kimlik değiştirmesi, ilkesinde değişiklikler yapma eğiliminde olması ve öteden beri kuvvetli bir zemine dayalı olduğu söylenen "liderlik" anlayışının tartışılmaya başlanması gibi daha çok kendi yapısıyla ilgili sorunları deşifre edici, bazıları kapak da yapılan yazılar hazırlanmıştır.

RP'deki değişimi irdeleyen ve partinin 4. olağan kongresi için hazırlanan ve "Refah'ta reforma bismillah" başlığıyla verilen yazıda RP için "aralarında artık takunyalı, tekkeli, şalvarlı olmayanlar da var. Bazılarını eskisi gibi sakal ya da bıyık kesimlerine bakarak tanımanız, tanımlamanız mümkün değil... Söylemleri de kendilerini ele vermiyor. Eskisi gibi her cümle başında Cenab-ı Hak'a sığınmıyorlar mesela. Solun kullandığı bir söylem var dillerinde, sivil toplum diyorlar, özgürlük diyorlar." değerlendirilmesi yapılmaktadır.¹⁰⁹ Partideki değişim potansiyelinin ve sürecinin konu edilen yazı boyunca, kendi izlenimleriyle zaman zaman paralellik arzeden parti içindeki yetkili kişilerin açıklamaları da göze çarpmaktadır. Bu bağlamda Hasan Mezarıcı'nın: "Gençlik partinin yenilenmesini istiyor, düşünce özgürlüğü istiyor. Gençlik bir Suud, bir Emevi, bir Abbasi düzeni istemiyor. Çeşitli etnik grupların birarada kaynaştığı, her grubun kendi hukukunu oluşturduğu bir düzen istiyor." değerlendirmelerine; "Cemaatin medar-ı iftihar gazeteci-yazar" Abdurrahman Dilipak'ın : "Değişen şartlarda gelişen bir refah olacak. Eğer parti bu değişime ayak uydurmazsa ırmak yatağı zorlar. Erbakan ve bazı yöneticiler bu değişime intibak etmekte zorlanıyorlar." değerlendirmelerine yer verilmiştir.¹¹⁰

¹⁰⁹ Nokta, S.4 (26 Ocak 1992), s.21.

¹¹⁰ a.g.d. s.22.

Sözkonusu kongrede Nokta'ya ilginç gelen bir başka konu, kongreye başı açık kadınların katılması, "RP'de artık başı açık kadınlara karşı bile hoşgörülü davranılması" olduğu görülmektedir. RP'deki yenileştirme hareketinin başını çeken olarak tanımlanan Bahri Zengin'in "bugün birçok kesim tarafından tartışılan sivil toplum projelerinin de kaynağının Hz. Peygamber dönemi oluşunu ve yenileştirme hareketinin İslâmî çizgide olduğunu" belirten ifadelerinden sonra Nokta, tüm bu olup-bitenler karşısında düşüncelerini: "Yeni bir çevreye girme yolunda sinyaller veren, gençliği yepyeni düşünceleri gündeme sokan RP, bu görüşlerinde ne kadar samimi? Bu tartışılabilir elbette, ancak bu düşünceleri yüksek sesle ifade etmeleri bile kendi içlerinde bir devrim değil mi?" cümleleriyle ifade etmektedir.¹¹¹ Yazı boyunca kongreye ait bol resim kullanılmış. Resimler Nokta'nın ilgisini çeken değişimleri destekler mahiyettedir; başı açık ve örtülü hanımların; sakallı ve sakalsız erkeklerin birarada olduğu fotoğraflar bunlara örnektir. Fakat en son değerlendirmelerdeki, olanlar karşısında "acaba" sorusunu eksik etmeme ihtiyatıyla, "hanımlar girişi" yazısının önünde kendilerine ayrılan girişe doğru ilerleyen hanımların fotoğrafları kullanılmıştır.

RP'li gençlerin değişimi içeren görüşlerinin parti içinde oluşturduğu olumsuzluklar "Erbakan'a yan bakıyorlar" başlıklı bir başka yazıda ele alınmış ve konuyla ilgili olarak: "İslâmî kesimin önde gelen siyasî örgütlerinden Refah Partisi'nde işler artık eskisi kadar iyi gitmiyor." ve "1980 öncesinde MSP, sonrasında ise RP en sorunsuz partilerden biriydi. Çünkü partide tek bir çatlak ses çıkmıyor, kol kırılıp yen içinde kalıyordu. Şimdilerde özellikle gençler ve İslâmî aydınlar yeni bir anlayış konusunda kafa yorup, yazılar yazıyor ve üstüne üstlük artık yalnız kendi içlerinde değil, dışı karşı da isteklerini, düşüncelerini cesurca

¹¹¹ a.g.d. s.23.

açıklıyor... Bu akım ile parti yönetimi temelde yeni bir söylem gerekliliği ve liderlik sorunu konusunda tartışıyor." cümleleri kullanılmıştır.¹¹²

RP'yi "Türkiye'de halihazırda varolan siyasi partilerin gerek söylem gerek de çıkış noktaları açısından tek İslâmî olanı" olarak niteleyen Nokta, bu düşünceye katılmayan ve karşı çıkan grupların görüşlerine de yer vermiştir.¹¹³ Bu grupların "Türk-İslâmcı kesim içindeki grupların çoğu" olduğunu ifade eden Nokta, örnek olarak İslâmî kesimin en marjinal gruplarından olan ibda'cılarını" yayın organlarında RP'nin "İslâm'ın değil, lâikliğin teminatı olarak görüldüğü" ve "acıtan bir şüphe ama şöyle bir şüphenin Müslümanlar içine düşmesi yakın görünüyor. Erbakan ve kurmaylarının İslâm diye bir davalarının ne kadar olduğu ve olmadığı" eleştirilerine yer vermiştir. Yine aynı grubun: "Erbakan'ın Atatürk'e karşı takındığı ılıman tavrı"nı şiddetle eleştirerek: "Şeriatı kaldıran adama da bir düşmanlığın yoksa, kurtul şu müslümanlığından gitsin." sözleri tartışmanın boyutlarını göstermektedir. "İslâmcı grupların RP'ye ve liderine duydukları antipati yeni değil aslında." değerlendirmesi yapılmış ve RP'nin İslâm'ı tümüyle temsil etmediği ya da hiç temsil etmediği düşüncelerine sahip kişilerin, sözgelimi Ahmet Kabaklı, ANAP eski milletvekili ve Sair Erdem Bayazıt, Ahmet Altan'ın RP ile İslâm'ı neden bağdaştıramadıklarını açıklayan düşüncelerine yer verilmiştir.¹¹⁴

RP'deki iç gelişmelere/değişmelere değinen yazıların dışında, RP'nin yerel seçimlere hazırlığı ve bu seçimlerden sonraki oy potansiyeli ile ilgili yazılar da hazırlanmıştır. Sözgelimi partinin 7 Haziran 1992'de yapılan yerel seçimlere "ilahiler" eşliğinde hazırlığı ve seçim için yaptığı harcamalar "seçim ağası Refah" başlıklı yazıda incelenmiştir.¹¹⁵ 1 Kasım 1992'de yapılan yerel seçimlere, hazırlanan RP'li bir parti yöneticisinin sözlerinden hareketle, seçimi "bir cihad olarak

¹¹² Nokta, S.40 (27 Eylül-3 Ekim 1992), s.38 vd.

¹¹³ Nokta, S.4 (17-23 Ocak 1993), s.35.

¹¹⁴ a.g.d. s.36-37.

¹¹⁵ Nokta, S.22 (31 Mayıs 1992), s.36.

gördükleri ve cihada gider gibi seçimlere gittiklerini" yazmışlardır.¹¹⁶ Bu yerel seçimlerde belediye başkanlığı kazanan RP'nin icraatleri de yakın takibe alınmış ve yapılanlar kamuoyuna yansıtılmıştır. Bu belediyelerin "sokaklardaki çöpler bile toplayamazken, erkek eleman çalıştıran bayan kuaförlerini kapatmakla tehdit ettiklerini, yasal içki ruhsatı taleplerinin geri çevirdiklerini" ileri süren Nokta, "İçkili lokantalarda adil düzen vaazları verildiğini" de yazdığı yazı için "Adaletin Bu Mu Refah!" başlığını kullanmıştır.¹¹⁷

RP'nin 1 Kasım yerel seçimlerde oy oranını artırmasından sonra, 27 Mart 1994 yerel seçimlerinden önce, çalışmaları daha dikkatle izlenmiş ve "İstanbul İslâmbol Olacak mı?" başlıklı yazıda RP'nin hem seçim öncesi çalışmaları ele alınmış, hem de artan oy oranının toplumun çeşitli kesimlerinde nasıl algılandığına değinilmiştir. "Bugüne kadar hep marjinal parti olarak değerlendirilen, işte canım, yüzde on oyları var. Ne artar ne eksilir denilen Refah Partisi sandıktan birinci parti olarak çıkmıştı... Bu durum İstanbul'da geniş kesimlerin korkulu rüyalar görmesine neden olmuştu. Cezayir benzetmeleri yapılmış, Refah geliyor sendromu ortalığı kaplamıştı. Şimdi ise hedef daha büyük: İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı İstanbul'u İslâmbol yapmak" değerlendirilmeleri yapmıştır.¹¹⁸

RP sendromunun tekrar ele alındığı yazılardan birinde Mümtaz Soysal'ın: "Türk siyasal partileri içinde milli meselelere karşı en duyarlı olan parti, bu anlamda milliyetçi parti"; M. Ali Birand'ın: "Korkuya gerek yok, RP sanıldığı gibi bir şariatçi parti değildir"; Gülten Kazgan'ın da: "Refah Partisi, dünyada yaşayan en son komünist partidir." değerlendirmelerine yer verilmiştir.¹¹⁹

Kitlelerin RP'ye rağbetinin irdelendiği "Denize Düşen Refah'a mı Sarılıyor?" başlıklı yazıda RP'ye yönelik iddialar ele alınarak, "12 Eylül öncesi ve sonrası

¹¹⁶ Nokta, S.44 (25-31 Ekim 1992), s.38-41.

¹¹⁷ Nokta, S.5 (24-30 Ocak 1993), s.36-39.

¹¹⁸ Nokta, S.35 (22-28 Ağustos 1993), s.26-29.

¹¹⁹ Nokta, S.42 (10-16 Ekim 1993), s.10-18.

komünistlere karşı kullanılan İslâmî kesim, şimdi de Kürtlere karşı mı kullanılacak, lâik cumhuriyet ve ordu, PKK hareketi karşısında İslâmî kesime mi tutunmak istiyor?" vb. sorular sorulmuş, bu sorular çeşitli kesimlerin önde gelenlerine de yöneltilmiştir. Sözelimi Doğu Perinçek: "Devlet ve sermaye sınıfı, kapitalizmin ezdiği toplumun önüne Refah Partisi kapısını bilinçli olarak açtı."; Altan Tan'ın: "...sistem bir yandan gerici, dinci, şeriatçı diye müslümanların üzerine gidiyor, bir yandan da ülkenin başka bir bölgesinde ayetli hadisli sloganlarla ayakta duruyor. Refah hakkında ve düşünüyorlar bilemiyorum"; Doğu Ergil: "... Kişilerarası ve kelimeler arası ilişkileri etkileyen radikalizm, dini de radikalleştiriyor. Dini, inanç sistemi olmaktan çıkarıyor, siyasal mücadelelerin aracı haline getiriyor. Başka şekilde denildiğinde din, ancak barış ve istikrar ortamında ılımlı olabiliyor. Tüm inançlar gibi. Yoksa silahlanıyor." değerlendirmelerini yapmışlardır. RP ile Güneydoğu olayları arasındaki ilişkiler etrafında şekillenen yazı, bu gelişmelerin "CIA'nın İslâm uzmanı Graham Fuller'in ılımlı İslâm tezi ile ne kadar bağlantılı olduğunu" okuyucunun "iyi veya kötü niyetine" bırakarak son bulmaktadır.¹²⁰

Nokta'nın RP ile ilgili haberlerini işleyiş tarzında belirli bir istikrarın olmadığı gözlenmektedir. Zaman zaman olumlu yaklaşım kişi ya da olaylar, bir başka sayıda yerilerek verilebilmektedir. Burada basının haber anlayışını etkileyen dengeler hesaba katılmalıdır. Sözelimi Necmettin Erbakan'ın "Belçika'da Türk gazetecilerle yaptığı sohbet toplantısında Hristiyan aleminin müslümanlığı ortadan kaldırmak istediğini, örneğin Amerikalılar'ın Körfez Savaşı sırasında çelik yiyen bakterileri Irak tanklarının ve uçaklarının başına musallat ettiğini, yine ABD'nin yeni bir tür böcek yetiştirerek Asya'daki Müslümanların üzerine göndereceğini" söylemesi üzerine Nokta; "Biz Müslümanlar'da bu kafa varken, elin gavurunun

¹²⁰ Nokta, S.50 (5-11 Aralık 1993), s.22-23.

böcek üretmek için kafa yormasına gerek mi var? Böcekler bizim kafamızda." alaycı değerlendirmesini yapmıştır.¹²¹

Yine aynı kişinin "bilimsel gelişmelere büyük bir hız kazandıran, ünlü doğrunun ve aklın egemenliği görüşüne sahip çıkıyor" olmasını çağdaş bulan Nokta, bu çağdaşlığın söz konusu kişinin yaşantısında da yankısını bulduğunu yansıtmaktadır. "Sözgelimi kızı, ODTÜ öğrencisi Zeynep, müfrit bir tesettür mücahidi değil. Hoca'nın evine ayakkabı ile giremezsiniz, ama bu da her Anadolu evinin, o güzelim şıpidik terliklere yaşam hakkı tanıyan ve hiç de mürteci olmayan bir geleneği değil mi zaten" ve "din adına her tür saldırganlığın yapılageldiği günümüzde, Hoca'nın suhulet vaadeden derviş tavrının bir kontur-garanti olacağı düşünülemez mi?" değerlendirmelerini yapmaktadır.¹²²

Nokta, kısa adı Mazlum-Der olan İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneğinin kuruluşu dolayısıyla hazırladığı "Alma Mazlumun ahını..." başlıklı yazıda sözkonusu kuruluşu tanıtmaktadır. "İster solcu, ister sağcı, ister hristiyan, ister müslüman olun, kısaca ne olursanız olun, derneğin kabulüsünüz." ifadelerinin de yer aldığı yazı boyunca, objektif tanıtmaya dikkat edilmiş, fakat yazının sonlarında, müslümanlara yönelik bilinen endişeyle: "Amacının insan haklarını mı, yoksa İslâm haklarını mı korumak olduğunu önümüzdeki günler gösterecektir." değerlendirilmesi yapılmıştır.¹²³

3) Genel Olarak Cemaatler

İslâmi grup ve cemaatlerin, aralarındaki farklılara rağmen, Türk siyasi ve toplumsal hayatı içinde aldıkları yer ya da kazandıkları değer ile ele alındığı da görülmektedir. "Politikarahmanirrahim" başlıklı yazıda "erken seçim çalışmalarında partilerin en önemseddiği konulardan birinin de 1950'li yıllardan bu yana siyasi

¹²¹ Nokta, S.18 (3 Mayıs 1992), s.24.

¹²² Nokta, S.42 (21 Ekim 1990), s.38.

¹²³ Nokta, S.7 (17 Şubat 1991), s.40-41.

hayatın vazgeçilmez bir parçası olan tarikat ve dinî grupların desteğini alabilmek olduğu" tesbitini yapan Nokta, parça parça da olsa bu tarikat ve grupların "siyasi oluşumlara oy sayısı açısından ciddi katkıları" nı irdelemektedir.¹²⁴

Partilerin, oy oranlarını artırmak için "pazarlığa girilen", oylarını blok olarak kullanabilen cemaat ve grupların "bu kez de seçimin patronluğu yapacakları" nı ifade etmektedir. "Nurcular ile Refah Partisi arasındaki görüşmeler" e de uzunca temas eden Nokta, "pazarlıkların bitmediğini, ancak tarikatların destekledikleri partilerin sandıktan güçlü çıkacağını" belirtmekte ve "hadi bakalım, Politikarrahmanirrahim" cümlesiyle yazıyı bitirmektedir.¹²⁵ Nokta aynı yazıda "hangi tarikat hangi partiyi destekleyecek." başlığı altında "Nakşibendîler, Kadirîler, Nurcular, Işıkçılar ve Süleymancılar" ın siyasî eğilimlerini kesin yargı ifade eden cümlelerle açıklamakta, fakat bu kesin bilgilerin kendi araştırma ve gözlemlerine mi dayandığını yoksa başka bir kaynaktan mı yararlandıklarını belirtmemektedir.¹²⁶

"Cemaatler Savaşı" başlıklı bir başka yazıda da, son yıllarda cemaatler arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar konu edilmiştir.¹²⁷ 1950'li yıllara kadar yeraltında faaliyet gösteren cemaatlerin, 1950'li yıllardan sonra yerüstüne çıktıklarını, ifade eden Nokta, "yerüstünün nimetlerinin öteki dünya nimetlerinden daha çok göz kamaştırıcı" olduğu için "dünya nimetlerinin sadece cemaatleri değil, mürşit ile müridi de birbirine düşürdüğünü" ileri sürmektedir. İlk ciddi cemaat savaşının Süleyman Hilmi Tunahan taraftarları ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında başgösterdiğini yazan Nokta, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir cemaat değil, kuruluş olduğunu unutmaktadır.

¹²⁴ Nokta, S.38 (22 Eylül 1991), s.20-25.

¹²⁵ a.g.d. s.22 vd.

¹²⁶ a.g.d. s.21.

¹²⁷ Nokta, S.52 (19-25 Aralık 1993), s.12-17.

Bugün cemaatler savaşının medya düzeyinde seyrettiğine işaret edilmekte, sözgelimi TGRT için "iki cami arasında beynamaz kalmaktan kurtulamadığı, yerel yayın yapan müslümanların kurmuş olduğu radyoların ise. evlere şenlik olduğu, Zaman Gazetesi başyazarı Fehmi Kuru ile Türkiye gazetesi yazarlarından Ayhan Songar arasındaki tartışmanın sonunda liboş ve çöl ajanı gibi özlü sözlerin ortaya çıktığı" söylenmektedir. ¹²⁸

İslâmî cemaatleri değerlendirirken Hikmet Özdemir'in: "kendimiz için istediğimiz bir şeyi başkaları içinde istemek durumundayız. Dinî cemaatlerin örgütlenme anlayışlarının sivil toplum açısından başarılı bir örnek oluşturduğunu itiraf etmeliyim...Demokrasi kültürümüzün kalitesi yükseldikçe bunu bir sıkıntı olarak görmekten de vazgeçeceğiz" ifadelerine de yer verilmiştir. ¹²⁹

Bu yazıda da İslâmî Cemaatler tasnife tâbi tutulmuş, iki tam sayfada Nakşibendîler, Nurcular, Süleymancılar, Işıkçılar ve diğerleri ekleriyle birlikte tanıtılmış, fakat bu tabloyu neyi esas alarak oluşturduklarını belirtmemişlerdir. ¹³⁰

E) KADIN VE AİLE TARTIŞMALARI

Şüphesiz, bütün düşünce sistemleri ve ideolojilerin eleştirme ve kabul görme aşamasında ilk sorguya tâbi tutuldukları içerik maddelerinden birisi de, kadın ve aile söylemleridir. Bu söylemler, içinde oldukları düşünce sistemleri için örneklik ve övgü, başka bir deyişle gelişmişlik ve çağdaşlık ya da ilkelik ve gelişmemişlik ölçütüdürler aynı zamanda.

Genellikle eleştirel bir bakış ile içeriği irdelenen İslâm, yukarıdaki genel teamülden nasibini alarak kadın hakkındaki hükümleri sık bir şekilde tartışma konusu yapılmaktadır. Nokta, bu konuda oldukça çarpıcı başlıklarla yazılar

¹²⁸ a.g.d. s.12. vd.

¹²⁹ a.g.d. s.16.

¹³⁰ a.g.d. s.14-15.

hazırlamış ve müslümanların tepkisini bir kere daha üzerine çekmiştir. "Ve Tanrı kadını yarattı, Pandora, Havva, Meryem" başlıklı yazı,¹³¹ sadece İslâm'ın değil, diğer dinlerin de kadın hakkındaki hükümlerini, söylemlerini okuyucusuna aktarırken, bu hüküm ve söylemlerin, kendilerinin çıkardığı sonucu doğal bir şekilde içlerinde taşıyormuş gibi yazı içine serpiştirilmiş ya da düzenlenmiştir. Mitolojiden alıntılarla, "insanların ve tanrıların babası Zeus'un kadını yaratışıyla ilgili bölümle başlayan yazı, Yahudiliğin, Hıristiyanlığın ve İslâm'ın kadına bakışını ele alarak konuyu belirli bir şüpheye yönlendirip bırakmaktadır. "Tevrat'taki yaratılış öyküsünde Tanrı, kadını erkek yalnız kalmasın, erkeğe yardımcı olsun diye yarattı ve kadın, Tanrı'nın sözünü dinlemeyerek hem ilk günahı işledi hem de Adem'i günaha soktu" ve "İncil ise kadın olarak lânetlenmiş Havva'nın yerine bakire Meryem'i benimsedi." ifadelerini giriş olarak kullandıktan sonra: "Avrupa'da feministlerin başlattığı ve çok okunan dergilere de yansıyan" bu tartışmadan hareketle, "bütün tek tanrılı dinler, baştançıkarıcı ve günahkar Havva'yla, cinsiyetsiz ve itaatkâr Meryem arasına sıkıştırmıştı kadınları" yargısı işlenmektedir yazı boyunca.¹³²

Nokta, Avrupa'da feministlerin başlattığını yazdığı tartışmanın, yani "kutsal kitaplarda kadının hep faili cinsiyet olarak anılması ve varlığı ilahi yasalarla erkeğe bağlanması" sorgusunun, Türkiye'deki feministlerden çok müslüman kadınları etkileyip etkilemediği üzerinde durmuştur. "Özellikle türban tartışmasıyla politikleşen müslüman kadınlar da yıllardır içlerinde biriktirdikleri duygularını, bastırdıkları isteklerini, düşüncelerini dışa vurmaya başladılar. Polisle, rektörle, basınla, mahkemeye karşı karşıya gelen müslüman kadınların, toplumdaki konumlarını ve kimliklerini sorgulamaları da kaçınılmazdır." ifadeleri müslüman kadınlarda gördükleri dışa açılma biçiminde yorumlanabilecek değişiklikleri ve

¹³¹ Nokta, S.27 (8 Temmuz 1990), s. 69-75

¹³² a.g.d. s.70

"müslüman kadınlar, peş peşe yayınladıkları kitaplarda da Kuran'ın erkeğin kadın üzerindeki egemenliğini dayattığı evlilik, dayak, boşanma, cinsel yaşam, erkeğin yönetici rolü gibi konuları kıyasıya eleştiriyorlar" değerlendirmeleri de dinin kendilerine verdiği yeri tartışmakta olduklarını düşündürmektedir.¹³³

Bu ifadelerle müslüman kadınların Kuran-ı Kerim'in kadın ile ilgili hükümlerini eleştirdiğini savunan Nokta, devamındaki ifadelerde ise, yukarıda yazdıklarıyla çelişki oluşturacak şekilde, fakat daha doğru bir değerlendirme ile kadınların "Kuran'ın kendisini doğrudan doğruya eleştiri konusu etmediklerini, eşitliğe aykırı olduğu iddia edilen ayetlerin yanlış yorumlandığını, bazı hadislerin uydurma olduğunu savunduklarını" yazmaktadır.¹³⁴ Fakat Nokta: "Gerçekten de kadın-erkek eşitsizliği yalnızca uygulamadan mı kaynaklanıyor, yoksa semavî dinlerin özünde de aynı eşitsizlik var mı?" sorusuyla, konuyu bir başka yöne kaydırmış ve bu bağlamda "Sorbonne Üniversitesi İslâmî Araştırmalar Bölümü Öğretim Üyesi" olduğu yazılan Prof. Dr. Hasan Aşa'nın : "Bütün dinler erkekler tarafından geliştirildi, yayıldı. Bütün dinler kutsal yasalar aracılığıyla erkeğin kadın üzerinde hakimiyet kurmasını sağlar" ve "radikal müslüman kadınlar hakkında araştırmalar yaptığı" ifade edilen Yaprak Zihnioğlu'nun: "Kur'an incelemelerinde ilk dikkatimi çeken özellik Tanrı'nın hangi cinse hitap ettiği oldu. Kur'an'da kadınlara doğrudan hemen hiç hitap edilmiyor... Kadınlarımız sözcüğü ise, kadının erkeğin malı olarak görüldüğünü gösteriyor... Ayrıca, kadın cinsel tahrikte bulunduğu için kapanması gereken cinsel bir varlık olarak görülüyor." şeklindeki görüşleriyle ilgili araştırmalardan da alıntılar yapılmıştır: "İncil'de Tanrı'nın adı Elohim olarak geçer. Elohim, koç anlamına gelen bir kökten türemiştir. Arapça'da eril bir sözcük olan

¹³³ a.g.d. s.71

¹³⁴ a.g.d. s.71-72

Allah'a karşı gelir... Kuzey dillerindeki Gott, God, Gub en barbar maceraperest idoldür. Japonca'daki Komi ise hepsi eril olan 8 milyon Tanrı ismini temsil eder."¹³⁵

Nokta, İslâm'da erkeğe verilen önceliği aile içi ilişkiler ve toplumsal ilişkiler olmak üzere iki ana maddede ele alıp eleştirirken: "Erkeğin vücudu tepeden turnağa irinle kaplı olsa, kadın da dili ile yalasa, yine de erkeğin hakkını ödeyemez." ve benzer kadının eşine karşı görevleri ile ilgili uydurma hadisler kullanmıştır. Miras ve şahitlik hükümleri, kadının eksik bir varlık olarak algılanışına örnek olarak verilmiştir: "Bir kadının şahitliği yetmiyor. Bir erkeğe karşı iki kadın olması gerekiyor. Bunun nedeni Kuran'da şöyle izah ediliyor: Kadınların bir unutursa, diğeri ona hatırlatır. Yani hafıza-i hatun nisyan ile ma'müldür."¹³⁶ Görüldüğü gibi "ma'lül" kelimesi yerine "ma'mül" kelimesi yazacak kadar meşhur ifadelere bile uzak olan insanların, dini yorumlamaları da hayret verecek kadar cüretkâr olmaktadır.

Yazının inanç sahibi insanları en fazla yaralayan bölümlerinden biri de, cennetin, "cinsel hayatında ve toplumsal ilişkilerinde aşağılanan ve ezilen kadın" için nasıl bir yer olduğunu tasvir eden bölümdür. Bunun için cenneti tasvir eden ayet mealleri kullanılmıştır: "Oralarda iyi huylu, güzel kadınlar vardır... Çadırlar içinde ceylan gözlüleri vardır... Onlara daha önce insan ya da cin dokunmamıştır. 155 Rahman, 46-78" ve "... el değmemiş, devekuşu yumurtası renginde, bakışlarını yalnız erkeklerine çevirmiş ceylan gözlüleri vardır (37 Saffât 39-49)" ayetleri bunlardan bazılarıdır. Bu ayetlerde vaat edilen cennetin "bir erkek cenneti gibi" olduğu sonucunu çıkaran Nokta, yazı boyunca işlediği temayı açıkça ifade ederek yazıyı bitirmektedir: "Bütün kutsal metinler, Tanrı'nın cinsiyetinin olmadığını söylüyor. Ama kutsal metinlerdeki kelâm, fazlasıyla erkeksi, erkek yanlısı. Zaten

¹³⁵ a.g.d. s.72

¹³⁶ a.g.d. s.72 vd.

bütün dillerde Tanrı'nın adı, erkek adı. Tanrı kadın düşmanı mı? Tartışılır. Ama cinsiyeti varsa kadın olmadığı kesin."¹³⁷

Ayrıca müslüman kesimden gazeteci-yazar Cihan Aktaş'ın: "Kadınların ezilmişliği gibi evrensel ve kadim sorunu, İslâm'a hatta ilahi dinlerin oluşturduğu kültüre yüklemek, kolay bir kaçış yoludur. Kadınların ezilmişliği veya kadınlara düşmanlık gibi sorunlar incelenirken daha bilimsel bir perspektife dayanılmalıdır." düşünceleri ile, Prof. Hüseyin Hatemi'nin: "Tevrat'a sonradan ilkçağ kalıntısı efsaneler, yorumlar karışmıştır... Bizde hadisler saflığını koruyamamıştır. Bir yığın uydurma hadis var. En iğrenç uydurmalarından biri de kocanın vücudu irinle kaplı olsa, kadın bunları yalasa, yine de erkeğin hakkını ödeyemez. Bu ne Kur'an'a, ne de Hz. Peygamber'in edebine uygun... Cennette huri falan yok. Bunlar uydurma... Huri beklediği için müslüman olan, boşuna beklemesin." şeklindeki düşüncelerine de yer verilmiştir.

İlahi dinlerin mesajlarının hafife alınması tepkilere yol açmış, tepkiler mektuplarla Nokta'ya iletilmiştir. Yayınladıkları okur mektupları arasında Cihan Aktaş'ın: "Kimmiş acaba O Tanrı kadın düşmanı mı diye soran müslüman kadınlar?... Müslüman kadınlar elbette sorguluyorlar ve eleştiriyorlar. Ama neyi? Uygarlık ve çağdaşlık mitini, modernizmin karabasanını, insanî ve cinsel yabancılaştırmaları sorguluyorlar. Ama hiçbir zaman Kur'an'ı ve haşa Allah'ı sorgulamak söz konusu ve gerekli değil." eleştirilerini dile getirdiği mektubu da bulunmaktadır.¹³⁸ Yine aynı sayıda : "Daha ne bekliyorsunuz?" hezeyanıyla başlayıp, "bu karanlık gücün aslında ne kadar kof olduğunun anlaşılması için herkese Kur'an'ın Türkçesini okumalarını öneriyorum. Okuyun ve teşhir edin." tahkiriyle biten bir başka okur mektubuna karşılık Nokta: "bu tür tartışmalarda,

¹³⁷ a.g.d. s.74

¹³⁸ a.g.d. s.74

inanç ve inançsızlık konularında, saygının yitirilmemesi gerektiğini" hatırlatmış ve yayın politikalarını tekrar belirtmiştir.¹³⁹

Bir başka sayıda, sözkonusu kadın dosyasında Tevrat ve İncil'den de kadını aşağıladığını düşündükleri bölümlerden alıntılar yapılması ve bu alıntıların ilâhi dinlerin kadın düşmanı olduğu iddiasını desteklemek için kullanılması üzerine bir hıristiyan okurun, alıntılanan bölümlerde kadını aşağılayan bir taraf olmadığını, dolayısıyla o şekilde yorumlanamayacağını ifade etmesi üzerine, Nokta; "Biz bu konuyu seçerken, kutsal kitaplarda yazılanların pekala kadına karşı yorumlanabileceği ve yorumlandığını aktarmak istemiştik." cevabını vererek, konuyu işlediği dosyaya hakim dinleri hafife alan üslubunu gözardı etmekte ya da mazur göstermeye çalışmaktadır.¹⁴⁰

İslâm'ın kadınla ilgili hükümlerinin konu edildiği bir başka yazıda "1985 yılında Avrupa Milli Görüş Teşkilatı Genel Sekreteri olan ve Almanya'da din hizmetleri yapan Türk, Alman , Arap ve Bosna-Hersekli 14 kuruluş tarafından Seyhülislâm olarak seçilen Ali Yüksel'le yapılan medeni hukukla şer'i hukuk karşılaştırması eksenli bir söyleşi konu edilmiştir. Karşılaştırmaya örnek olarak kadına ait hükümler gündeme gelmiş ve sözgelimi: "Siz Türkiye'de Şeyhülislâm olsanız zina yapan kadına ne tür bir ceza verilecek?", "bir erkeğin şahitliği yeter de bir kadının şahitliği neden yetmez? ve "erkeğin bir şekilde çok eşliliğine izin var ama kadın bu hakka sahip değil. Burada çifte standart yok mu?" gibi sorular sorulmuştur. Sorulara ilgili şahıs tarafından verilen cevapların yorumsuz bir şekilde aktarıldığı görülmektedir.¹⁴¹

"Doğu'da Eşitsizliğin Cinsel Anatomisi" başlıklı, Doğu Ergil tarafından hazırlanan ve kadın-erkek ilişkilerinin doğallığı üzerine geliştirilen yazı da "Kadın

¹³⁹ Nokta, S.29 (22 Temmuz 1990), s.77

¹⁴⁰ a.g.d. s.77

¹⁴¹ Nokta, S.30 (29 Temmuz 1990), s.78 vd.

ile erkeğin birbirine özgürce yaklaşması engellenince cinsiyetler arasında oluşan uçurumdan", "kadını erkeğin sosyal dünyasından dışlamanın sakıncalarından" bahsedilmektedir¹⁴² Yazıda ayrıca isimlendirme yapmadan kadın ile erkeğin birbirlerine özgürce yaklaşmalarını engelleyenlere "doğada cinsiyetler arası eşitsizlik olmadığı ve eşitsizliğin bir sosyal olgu olduğu" hatırlatılmaktadır. "Kadını ikinci sınıflığa hapseden" görüşler, sonlara doğru "Molla Stili" alt başlığı altında, İran'dan izlenimler örnek verilerek eleştirilmiştir. "Kravatsız, bir haftalık sakallı ve yağlı yakayla dolaşan bir sürü bakana, müsteşara ve generale rastlamak mümkün" olduğunu ifade eden yazar, bu kişilerin "devrimin büyük kepçesiyle toplumun derinliklerinden üste çıktıklarını ve günlük yaşam alışkanlıklarını gerek sünnet, gerek buyruk olarak topluma zorladıklarını" ileri sürmektedir. "Mollaların devleti" olarak İran'ı eleştiren yazı, İslâm'ın açık bir şekilde değil de, "mollaların" davranışlarıyla özdeşleştirerek söz konusu etmektedir. Ayrıca alıntılardan da anlaşılacağı gibi, başlığın içerikle ilgisi yoktur. Başlığa uygunluk gösteren tek materyal, fesli ve sakallı bir ihtiyar adamın önde, çarşafli iki kadının arkada olduğu halde yürüdüklerini gösteren fotoğraftır.¹⁴³

Aynı resim "Şeyhülislâm Ali Yüksel" ile yapılan söyleşide de kullanılmıştır.¹⁴⁴ Yazı içinde: "İkinci sınıflığa hapsedilen kadın, erkeğin hayatına eşi ve eşiti olarak değil, eti ile giriyor." şekliyle yer alan cümle değiştirilerek başına "İslâm dünyası" ifadesi ilave edilmiş ve "İslâm dünyasında kadın erkeğin hayatına eşi değil, eti olarak giriyor." şeklinde yazı başlığının üzerine koyulmuştur.¹⁴⁵

¹⁴² Nokta, S.43 (17-23 Ekim 1993), s.34-38

¹⁴³ Nokta, S.29 (11-17 Temmuz 1993), s.64-69

¹⁴⁴ a.g.d. s.68

¹⁴⁵ a.g.d. s.64

F) MÜSLÜMAN AYDIN

Batı'da yapılan ve aydının toplum için ne ifade ettiği tartışması eksen olarak hazırlanan dosyada "aydın" kavramı irdelenmiştir.¹⁴⁶ Modern toplumların aydınlara ihtiyaç duymadığı ve bu durumun aydınlarda huzursuzluk oluşturduğu şeklinde özetlenebilecek olan tartışmanın, Türkiye'deki entellektüel ortam için geçerli olup olmadığı söz konusu edilmiştir.

Tartışmanın teorilerinden bir olduğu söylenen: "20. yüzyılın aydınlar için bir altın çağı olduğu 21. yüzyılın ise aydın için bir son olduğu, esas olanın değişme değil gelişme olduğu ve buna bağlı olarak değişmenin türevi olan eleştirinin yerini, gelişmenin türevi katkıya bırakacağı" teorisinin Türkiye'deki yansımaları araştırılırken, müslüman aydın ile sol kökenli aydın karşılaştırılması da yapılmıştır. Aydınların, konuyla ilgili sorulara verdikleri cevaplar, böyle bir karşılaştırmayı içermektedir.

Enis Batur'un: "aydın olmak diye bir meslek yok, aydın olmak diye bir tavır vardır"; Nabi Avcı'nın: "Sadece Türkiye'de değil, bütün modern dünyada toplumsal iktidar odakları yer değiştirdi. Eskiden toplumsal iktidar ilişkilerinde oldukça merkezî bir yere oturan entellektüel iktidar odakları bu kayma sırasında ofsayta düştü." ve Murat Belge'nin Osmanlı'nın son döneminde yetişmiş parlak aydınlar kuşağına dikkatleri çeken ifadeleri, Batı'daki tartışmaları hazırlayan nedenlerin / ortamın Türkiye için de geçerli olduğunu düşündüklerini göstermektedir.¹⁴⁷ Yazıda Türk aydınının tıkanma nedenleri irdelenirken "müslüman aydın" ayrımı yapılmış ve bu bağlanma Ruşen Çakır'ın: "Türkiye'de bazı lâiklerin, kendilerini korkutanların çember sakallı, takunyalı, 99'luk tespihli alışıl gelmiş dindarlar değil, iyi eğitim görmüş, yabancı dil bilen, çağdaş giyimli, dünyadaki her türlü gelişmeyi yakından

¹⁴⁶ Nokta, S.43 (17-23 Ekim 1993), s.35

¹⁴⁷ Nokta, S.29 (11-17 Ekim 1993), s.64

izlemeye çalışan genç aydınlar olduğunu itiraf etmeleri boşuna değil." cümleleri alıntılanmıştır.¹⁴⁸

Hilmi Yavuz'un: "İslâm'ın kapalı bir cemaat dini olmaktan çıkmasının, soldaki tıkanmaya rağmen İslâmcı kesimde görülen dinamizmin temel nedeni olduğu" düşüncesine karşılık, Murat Belge ve Taha Akyol İslâmcı kesimde entellektüel anlamda bir hareketliliğin olduğunu kabul etmekle birlikte bu hareketliliğin eksiklik ve zaaflarına dikkat çekmektedirler. Murat Belge'ye göre "düşünce düzeyinde hâlâ eski kaynaklara dayanan İslâmî hareketin hız kazanmasının nedeni konjonktürelidir. Hâlâ en çok Gazalî, Ortadoğu kaynaklı kitaplar, biraz da Avrupalı olup da İslâm'ı seçenlerin eserleri rağbet görüyor... İslâmcılar her ne kadar kafa tutuyor gibi görünse de bir Avrupalı, müslüman olunca seviniyorlar." Taha Akyol ise modernleşmenin bir göstergesi olarak, sosyal değişimin hızlandığı bir toplumda dinî vicdanın da yükseleceğini belirterek, İslâmcılardaki bu çıkışı sağlıklı bulmaktadır. Fakat "temel dış etkeni İran Devrimi olan bu hareketlerin aşırı politize olması, politik söylemin dışında üretilen eserlerinin şiddetle karşı çıkılan Batı'dan ödünç alınan fikirler olduğunu" da ileri sürmektedir.¹⁴⁹

İslâmi kesimin entellektüel gelişimini, İslâm'ın orjinine değil de dış etkenlere bağlayan görüşlere yer verilmekle birlikte Feyerabend, Illich, Schumacher gibi batılı düşünürlerin ilk kez müslümanlar tarafından Türkiye'nin düşünce hayatına sunulduğu da ifade edilmektedir.¹⁵⁰

Yukarıda yer verildiği şekilde, müslüman aydınların, konjonktür gereği solcu aydınların boşalttığı alanı doldurmaya başladığı ve benzer değerlendirmeler hakkında düşünceleri sorulan Nabi Avcı, müslümanlığın bir ideoloji değil, bir din

¹⁴⁸ Nokta, S.48 (2 Aralık 1990), s.44-55

¹⁴⁹ a.g.d. s.45

¹⁵⁰ a.g.d. s.46

olduğunu dolayısıyla "birilerinin boşluğunu doldurmaya çalışan müslüman aydınlardan ziyade, ülkenin entellektüel haritasında tabii yerlerini alan bazı insanlardan söz etmenin daha doğru olacağını" hatırlatmıştır.¹⁵¹

Müslümanlar üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Prof. Nilüfer Göle; "İslâmi kesimin modern dünyaya, lâik kesime oranla çok daha meraklı olduğunu" söyleyerek İslâmî harekette siyasi bir oluşumdan çok daha fazla olarak müslüman aydınların ortaya çıkmasının dikkat çekici olduğuna işaret etmektedir.¹⁵²

Nokta İslâmî kesimdeki kültürel canlanma ile değişik vesilelerle ilgilenmeye devam etmiştir. Yayın dünyalarında hangi kitaplara yer verdiklerine kadar entellektüel gelişmenin tüm yönlerinin ilgiyle izlendiği bir kesimin, gündemlerindeki konuları da tesbit edilmeye çalışılmıştır. "İslâmcıların Gündemi Yeniden Oluşuyor" başlıklı yazıda¹⁵³ "son 10 yıl içinde kültürel bir atak içinde" olan İslâmî kesimin, yaşadığı coğrafyaya ait sorunları dikkatle takip ettikleri, "değişen koşullara, yaşanan dinamizme" göre tartışma gündemlerinin de değiştiği vurgulanmaktadır. Yazıda, müslümanların gündem maddeleri belirtilirken, müslüman aydını İslâmî kesimdeki etkileri ve "itici güç" olmaları yönüyle bir kez daha temas edilmiştir. Aydınlar gündemlerinde nelerin olduğuna dair sorular sorulmuş, entellektüel olmanın İslâmî kesimde meydana getirdiği değişikliklere dikkat çekilmiştir. "Genç entellektüeller" rağbet ettikleri, "takıldıkları" mekânlarla birlikte tanıtılırken, "genç kuşak entel İslâmcı kızlar" adlı bir kuşaktan bahsedilmektedir. "İslâmcı kadınların 80 öncesinde bir çeşit agorafobi yaşadığını" belirten Nokta, "yeni kuşağın, bu yeni zaman veletlerinin" eski kuşak gibi mekan ayırımı yapmadıklarını, söylemlerindeki farklılıklar nedeniyle "ablalarını" kızdırdıklarını ileri sürmektedir. Sözgelimi Virginia Wolf'ten, çevreden, kadın duyarlılığından söz etmektedir, bu "genç İslâmcı

¹⁵¹ a.g.d. s.47

¹⁵² a.g.d. s.47

¹⁵³ a.g.d. s.52

kızlar"¹⁵⁴ çoğaltılabilecek benzer yaşamsal pratiklerin farklılaşmasına neden olarak entellektüel düzey öne sürülmekte, müslüman aydının doğuşunun "kadınlar cephesinde" kuşaklararası sorun olduğu dolaylı olarak vurgulanmaktadır.

Yazıda dikkati çeken bir başka husus, Nokta'nın müslümanlara ilişkin hemen tüm yazılarında olduğu gibi, müslümanları sloganvari ve kolaycı bir isimlendirme ile birbirlerinden ayırmasıdır. Aydınların kendilerini düşünce bazında taşıdıkları nüanslardan dolayı, diğer aydınlardan ayırdıkları açıktır. Ali Bulaç: "İslâmcı aydınların homojen olmadığını" söyleyerek buna işaret etmektedir.¹⁵⁵ Aydınların sorulara verdikleri cevaplardan hareketle Nokta, aydınları aşağıdaki gibi tasnif etmiştir.¹⁵⁶

"Abdurrahman Dilipak:

Görüşü: RP

Gündemi: Vahdet ve İslâmın anlaşılması ve grupların birlikteliği

Ali Bulaç:

Görüşü: İlimli

Gündemi: Çoğulcu ümmet tasarımı"

Örneklerden de anlaşılacağı gibi İslâmi kesime, samimi bir şekilde tanıyıp anlamaya yönelik bir bakış açısıyla değil, bir haber malzemesi olarak dışarıdan ve İslâmî oluşumlardaki temelleri anlamaktan uzak bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Kişilerin görüşlerine tarikat referansı verilirken ya da bir aydına "ilimli" diğerlerine "entellektüel İslâm" derken neyin esas alındığı açık değildir. "İslâmî kesimin bağımsız olarak kendi gündemini ve çözümlerini yaratma yolunda hızla ilerlemesiyle kafalardaki geleneksel çember sakallı, yeniliğe düşman

¹⁵⁴ Nokta, S.48 (21-27 Kasım 1993), s.16

¹⁵⁵ Nokta, S.31 (2 Ağustos 1992), s.10-15

¹⁵⁶ a.g.d. s.12

müslüman tiplemesinin kaybolması"nı düşünce hayatımıza çok seslilik getirmesi açısından önemli olduğunu belirterek bitirmiştir.¹⁵⁷

Nokta, farklılıkları içinde barındırması çok doğal olan bir kesimin aydınlarından bahsederken, biraz da günübürlük değerlendirmeler yapmıştır. Sözgelimi yukarıdaki yazıda "görüşü RP, gündemi vahdet İslâm'ın anlaşılması, grupların birlikteliği" yazılan A. Dilipak'ın, "Sevimli Şeriat Pek Yakında Sinemamızda" başlıklı bir başka yazıda "İslâmcıların anarşist teorisyeni" nitelemesi yapılmıştır.¹⁵⁸

Dilipak'ın: "İslâmla savaşamayacağını anlayan Batılı güçlerin İslâm'ı bir ahlâk dini haline getirmek istediklerini, yıllardır bilinçli bir şeriat fobisi yaratıldığını, bir toplumda İslâm'ın bütün gruplarının özgürce bir arada yaşayabileceklerini öngördüğüne dair ifadelerinin yer aldığı yazıda da geleneksel İslâm ile entellektüel İslâm arasındaki farka da değinilmiştir. Nokta "bir yanda özgürlüklerin at koşturduğu sevimli bir şeriat özlemi, öte yanda buna haşa diyen İslâm fanatikleri. İşte İslâm entellektüellerinin bugünkü trajedisi!" değerlendirmesini yapmaktadır.¹⁵⁹

"Türkiye'nin iki kadın sinema eleştirmeninden biri ve dindar kesimin tek sinema eleştirmeni" olarak tanıtılan "hidayete eren eleştirmen" Ayşe Şasa ile yapılan "kaynağını metafizikten alan sinema anlayışı" üzerine gelişen söyleşi oldukça ilgi çekicidir¹⁶⁰ Müslüman bir aydın olan Şasa, Türkiye'de aydın zümrenin toplumun İslâmi arka planını görmezlikten geldiğini, Batı'dan örnek vererek açıklamaktadır. "Modern Batı'ya hükmeden kültür şablonlarının ve ideal tiplerin tamamen Yahudi-Hıristiyan kökenden geldiğini Batı'nın asla inkar etmediğini, bunun onlar için elementer bir referans olduğunu, bizim batıcı aydınlarımızın ise nötr, objektif bir veri olarak bile İslâm kültürünün toplum ve kişilik yapımızda belirlediği değerleri

¹⁵⁷ a.g.d. s.11

¹⁵⁸ a.g.d. s.11

¹⁵⁹ a.g.d. s.14

¹⁶⁰ Nokta S.48 (22-28 Kasım 1992), s.32-36

yok saydıklarını, İslâm'ı referans olarak bilgi dağarcıklarına sokmaları gerekliliğini" ifade etmektedir.¹⁶¹ Yetkinliği açık olan ve felsefi bir derinlik gösteren açıklamalar yoruma tabi tutulmadan verilmiştir. Sorulan sorular da daha çok Şasa'nın düşüncelerini anlayabilmeye yöneliktir.

¹⁶¹ a.g.d. s.35

IV. SONUÇ

Türkiye'de dinin toplumsal ve siyasal alanlardaki etkileri bütün dönemlerde ilgi ile izlenmiştir. Türkiyede dinselleşmeye sadece bu gelişmeden memnun olanlar tarafından değil bu gelişmeyi kaygı ve endişe verici bulanlar tarafından da önem verilmektedir.

İncelediğimiz dergi Türkiye'de dine ve dindar kesime gerek bunların kendi yapısal özelliklerinden, gerekse de global düzeyde yaşanan süreçlerin özelliklerinden kaynaklanarak değişiklik gösteren yaklaşımları izlemek açısından oldukça iyi bir örnektir.

Nokta dergisi dinselleşmeyi ele alırken mahkum edici bir tavır sergilememeye özen göstermiştir. Fakat yine de zaman zaman İslâmî söylem sahibi kişi ve gruplar toplum dokusuna uymayan varlıklar olarak algılanmışlardır. Sözkonusu kişi ve gruplar için "fundemantalist, radikal, dinci, eylemci, ılımlı, islâmci" gibi isimlendirmeler yapılmış, fakat bu isimlendirmelerin dini çevrelerde belirleyici bir anlam içerip içermediklerine dikkat edilmemiştir. Bilindiği gibi müslüman tanımlamasının yeterli olduğunu düşünen insanlar, genellikle bu şekilde kategorilere yerleştirilmeye sıcak bakmamaktadırlar. Yeterince tanınmayan dolayısıyla bilinmeyen bir kesimin ancak çok iyi araştırma ve analizler sonucu yapılması gereken sınıflandırmaların, böylesi bir alt yapı oluşturmadan üstelik yanlış nitelendirmelerle yapılması, birlikte yaşanan topluma hoşgörünün hakim olması için engel teşkil etmektedir. Ayrıca müslümanların şiddet olayları karşısında suçlanmalarının konu edildiği yazılarda tarafsız kalmaya özen gösteren lâik aydınların müslümanların suçlanmalarının doğru olmadığını belirten görüşlerinin yanısıra, genellikle "adı saklı bir üst düzey yetkilisi ya da emniyet mensubu" oldukları söylenen kişilerin "şeriatçı bir gelişme olduğuna" dair açıklamalarına sık bir şekilde yer verilmesi; yine aynı hassasiyetteki konular için "ele geçirildiği" söylenen

"güvenlik birimlerince hazırlanmış gizli raporlardan ya da gizli belgeler"den bahsedilmesi, bunların gerçekten var olup olmadığına dair şüpheler oluşturacak şekildedir.

Hatırlanmalıdır ki basın yayın organları sahip oldukları yaklaşımları haberlerine de yansıtmaktadırlar. "Gazeteciler içinde buldukları toplumun sosyo-kültürel ortamına doğarlar ve onları toplumun bu değerleri şekillendirir."

Yakın tarihimizden bu yana yönetim birimleriyle İslâm arasındaki sancılı ilişki, "aydınları ve bu aydınlar arasında kendilerine özgü özellikleri ile yer alan gazetecileri"n İslâma bakışını etkilemiştir.



BİBLİYOGRAFYA

KİTAPLAR

1. Aksoy, Asu , "*Türk Medyasını Anlamak*", Birikim Dergisi, S.61 (Mayıs 1994)
2. Alankuş, Sevda -Kural, "*Türkiye'de Medya, Hegemonya ve Ötekinin Temsili*", Toplum ve Bilim Dergisi, S.67 (Güz 1995)
3. Dijk, Teun A. Van , Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları, Medya İktidar, İdeoloji, Ark Yayınları Ankara 1994
4. Erdoğan, İrfan , Korkmaz Alemdar, İletişim ve Toplum, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990
5. Fejes, Fred , "*Eleştirel Kitle İletişim Araştırması ve Medya Etkileri*", Medya İktidar, İdeoloji (der. ve çev. Mehmet Küçük), Ark Yayınları, Ankara 1994
6. Giddens, Anthony , Sosyoloji (çev. Ruhi Esengün, İsmail Öğretir), İhtar Yayıncılık, İstanbul 1993
7. Göle, Nilüfer , Modern Mahrem, Metis Yayınları, İstanbul 1994 (5. Basım)
8. Hall, Stuart , "*İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü*", Medya, İktidar, İdeoloji, Ark Yayınları, Ankara 1994
9. Hall, Stuarth , "*Kültür, Medya ve İdeolojik Etki*", Medya İktidar, İdeoloji, Ark Yayınları Ankara 1994
10. Hardt, Hanno , "*Eleştirel'in Geri Dönüşü ve Radikal Muhalefetin Meydan Okuyuşu*" Medya İktidar, İdeoloji (der. ve çev. Mehmet Küçük), Ark Yayınları, Ankara 1994
11. İnal, Ayşe , "*Yazılı Basın Haberlerinde Yapısal Yanlılık Sorunu*", Toplum ve Bilim Dergisi, S. 67 (Güz 1995)
12. İzlenim, "*İslamiyatçılık Pirim Yapıyor*" (haz. Şişman Nazife -Böhürler Ayşe), S.12 (Aralık 1993)
13. Mardin, Şerif , Türk Modernleşmesi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991

14. Oktay, Ahmet , Toplumsal Değişme ve Basın, BFS Yayınları
15. Sarıbay, Ali Yaşar , Türkiye'de Modernleşme Din ve Parti Politikası, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1985
16. Schimmel, Annemarie , "*Avrupa Gözü İle Türkiye'de İslâmiyet*"(çev:Hulusi Yavuz), İslâmî Araştırmalar Dergisi, C.2, S.8 (Ağustos 1988)
17. Sezen, Yümni , Sosyolojide ve Din Sosyolojisinde Temel Bilgiler ve Tartışmalar, M.Ü. İFAV Yay. İstanbul 1990
18. Tapper, Richard , Batı Düşüncesinde İslâm, (çev. Özden Arıkan), Sarmal Yayınevi, İstanbul 1993
19. Tunaya, Tarık Zafer , İslâmcılık Akımı, Simavi Yayınları, 1991
20. Türkiye'de İslâmcı Akımlar (çev. Yılmaz Polat) Beyan Yayınları
21. Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara 1983, C.1
22. Uzunyaylalı, M. Talat , Türkiye'de Basının İslam'a Bakışı, Beka Yayınları, İstanbul 1994
23. Ülken, Hilmi Ziya. , Türkiye'de Çağdaş DÜşünce tarihi, Ülker Yayınları, İst. 1994 (4.Basım)

DERGİLER

1. Nokta, S.5 (4 Şubat 1990)
2. Nokta, S.6 (11 Şubat 1990)
3. Nokta, S.7 (18 Şubat 1990)
4. Nokta, S.11 (18 Mart 1990)
5. Nokta, S.13 (1 Nisan 1990)
6. Nokta, S.15 (15 Nisan 1990)
7. Nokta, S.16 (22 Nisan 1990)
8. Nokta, S.23 (10 Haziran 1990)

9. Nokta, S.24 (17 Haziran 1990)
10. Nokta, S.27 (8 Temmuz 1990)
11. Nokta, S.29 (22 Temmuz 1990)
12. Nokta, S.30 (29 Temmuz 1990)
13. Nokta, S.32 (12 Ağustos 1990)
14. Nokta, S.33 (19 Ağustos 1990)
15. Nokta, S.38 (23 Eylül 1990)
16. Nokta, S.41 (14 Ekim 1990)
17. Nokta, S.42 (21 Ekim 1990)
18. Nokta, S.43 (28 Ekim 1990)
19. Nokta, S.47 (25 Kasım 1990)
20. Nokta, S.48 (2 Aralık 1990)
21. Nokta, S.49 (9 Aralık 1990)
22. Nokta, S.51 (23 Aralık 1990)
23. Nokta, S.5 (3 Şubat 1991)
24. Nokta, S.6 (10 Şubat 1991)
25. Nokta, S.7 (17 Şubat 1991)
26. Nokta, S.15 (14 Nisan 1991)
27. Nokta, S.19 (12 Mayıs 1991)
28. Nokta, S.22 (2 Haziran 1991)
29. Nokta, S.23 (9 Haziran 1991)
30. Nokta, S.30 (28 Temmuz 1991)
31. Nokta, S.38 (22 Eylül 1991)
32. Nokta, S.45 (10 Kasım 1991)
33. Nokta, S.47 (24 Kasım 1991)
34. Nokta, S.4 (26 Ocak 1992)

35. Nokta, S.12 (22 Mart 1992)
36. Nokta, S.18 (3 Mayıs 1992)
37. Nokta, S.22 (31 Mayıs 1992)
38. Nokta, S.26 (28 Haziran 1992)
39. Nokta, S.31 (2 Ağustos 1992)
40. Nokta, S.40 (27 Eylül-3 Ekim 1992)
41. Nokta, S.42 (11-17 Ekim 1992)
42. Nokta, S.44 (25-31 Ekim 1992)
43. Nokta S.48 (22-28 Kasım 1992)
44. Nokta, S.52 (20-26 Aralık 1992)
45. Nokta, S.4 (17-23 Ocak 1993)
46. Nokta, S.5 (24-30 Ocak 1993)
47. Nokta, S.6 (31 Ocak-6 Şubat 1993)
48. Nokta, S.7 (7-13 Şubat 1993)
49. Nokta, S.29 (11-17 Temmuz 1993)
50. Nokta, S.30 (18-24 Temmuz 1993)
51. Nokta, S.35 (22-28 Ağustos 1993)
52. Nokta, S.36 (29 Ağustos- 4 Eylül 1993)
53. Nokta, S.42 (10-16 Ekim 1993)
54. Nokta, S.43 (17-23 Ekim 1993)
55. Nokta, S.45 (31 Ekim-6 Kasım 1993)
56. Nokta, S.48 (21-27 Kasım 1993)
57. Nokta, S.50 (5-11 Aralık 1993)
58. Nokta, S.52 (19-25 Aralık 1993)